ВЪЗРОЖДЕНСКА КНИЖНИНА

НЕОФИТ БОЗВЕЛИ
СЪЧИНЕНИЯ

БИБЛИОТЕКА

ВЪЗРОЖДЕНСКА

КНИЖНИНА

Под редакцията на Петър Динеков

ИЗДАТЕЛСТВО

БЪЛГАРСКИ

ПИСАТЕЛ

НЕ́ОФИТ БОЗВЕ́ЛИ

СОФИЯ 1968

НЕОФИТ БОЗВЕЛИ
СЪЧИНЕНИЯ

Подбор и редакция
Стефана Таринска

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

НЕОФИТ БОЗВЕЛИ

Неофит Хилендарски-Бозвели е роден около 1785 г. в Котел. Неофит е духовното му име, получено при подстригването му в Хилендарския манастир. Бозвели е прозвище, придобито навярно поради непокорния му нрав и острия му език, и означава «буен, развален поп». Той се подписва: Неофит Петров Котленец — и това са единствените данни, останали за потеклото му. Вероятно е бил ученик на Софроний в котленската килия, навярно от него е научил за Паисиевата история, на която често се позовава в произведенията си. Цялото му дело е жив отклик на патриотичния зов на Паисий и продължение на национално-просветните идеи на Софроний Врачански.

За детинството и младите години на Неофит няма данни. Сам той не си спомня нищо за това време нито в многобройните си писма, нито в автобиографичните откъси от запазените му произведения. Но несъмнено дълбокото познаване на народния живот, засвидетелствувано в творбите му, и верният усет за посоката на народните борби, който го води в обществената му дейност, са покълнали върху богатата почва на живота в родното му място.

Израснал в тревожна епоха, изпълнена със страдания и борби, нищо чудно, че Неофит Петров Котленец ще понесе под монашеско расо толкова непримиримост, бунт и надежди за по-добър живот.

В Котел е имало заседнали представители на атонските манастири още през XVIII век. Примамен от разказите на светогорските таксидиоти, 18—20-годишният Неофит, който не ще да е бил наследник на заможни родители, потегля за Атон да търси жизнено поприще и по-висока наука. Той се

установява в Хилендарския манастир, където по това време всички монаси били българи, а писменият език бил «славяноболгарски» (т.е. черковнославянски, силно повлиян от говоримия български език). Хилендар през вековете на робството е едно от най-дейните средища на българската духовна култура. Тук Паисий създаде знаменитата «История славеноболгарская». Оттук ще излезе неговият ученик Неофит, за да запали с искрата на националната идея масовата политическа борба на българите.

За живота на Бозвели в Хилендар черпим оскъдни сведения от автобиографичните му бележки («Разговор с един бесарабски българин»). Както било обичай в манастира, младежът останал при един от калугерите да му прислужва, докато изучи черковния ред и бъде подстриган. Той имал щастието да попадне на добър и просветен старец, който «разиесъл» много пари «да го'провожда по школята да учи». Вероятно Неофит е посещавал монашеското училище в град Карея (административното средище на Атон) и някое гръцко училище извън Света гора. След смъртта на духовния си баща — така се наричали духовните покровители на бъдещите калугери — той трябвало да се прибере в манастира. Там бил подстриган за дякон. Искал отново да отиде да учи, но не го пуснали. Две години стоял дякон и изглежда, че манастирският живот не му допаднал. Разширеният хоризонт, просветните и национални идеи, с които било проникнато преподаването в гръцките училища по това време, и спомените от родината събудили у него стремежи, които нямали нищо общо с догмите на атонското постничество. И той намерил начин да се откъсне от манастира. Приел свещенически сан и следната година тръгнал като хилендарски таксидиот за Свищов.

Дали не е имал друг избор, бързайки да напусне Атон, или не случайно е тръгнал за земите, откъдето току-що се били изтеглили руските войски през 1812 година? Едва ли Неофит е бил много загрижен за манастира си, настанявайки се в един опустошен от войната град, чието население било

пръснато по румънските земи. Изпратеният «на таксид» монах имал задължението да служи в църква, да проповядва и възпитава в религиозен дух и главно — да събира милостиня за манастира и да му изпраща поклонници. В едно прошение на свищовските граждани (писано тридесет години по-късно във връзка с разгорялата се черковна борба) е отбелязано за дейността на Бозвели след пристигането му в града: «. . .укрепляваше ни духовний наш отец архимандрит в самото ни тогда нещастие и мало по мало собираше ни от Влашката земя като овците, които нямаха пастиря. . .» И Неофит в друга тъжба от свое име добавя: «. . .трудих се, из Волахии прибирати и заселяти на пепеле згоревших домов и имении их из руския войни — и простотою же моей утешавах и совестно увещавах. . . еже би отчаянием не повредили се единоплемянни ми болгаре. . .» Явно, не душевното спасение, а земните страдания на сънародниците му са теглили младия хилендарски духовник вън от стените на манастира и не за молитви тръгва той из родните земи!

Бозвели прекарал в Свищов близо две десетилетия. Привързал се към града и спечелил уважението и обичта на населението. Хубаво се изразяват свищовци в споменатото прошение: «. . .от двадесет и пет години у нас е живял, сос нас остарял, нас от младостта си наставлял и учил.» Какво е наставлявал и учил хилендарският пратеник, намираме загатнато в автобиографичното му съчинение «Разговор с един бесарабски българин» заедно с оценката на манастирските му събратя: «Нему прилича ли му да остави монастирско послушание, че да бърка такови работи. . . да просвещава България. Той може да има поучителни слова пръснати из България, да ги собере някои с коля. Бре кога ги написа проклятний человек. Нему никогаж в празник гдето се улучи се запират устата. Той пуква, ама ше скаже слово!» От този документ узнаваме, че Неофит скоро е изоставил таксидиотските си задължения, за да поведе борба за нравственото, просветното и националното издигане на сънародниците си. Проповедничеството останало негова любима дейност, но

проповедите му били обърнати към нуждите на живота. «Да имат человеците помежду си любов, согласие. . . да помилоВат изпадналите си ближни, да женят сирачетата, да посещават болни и запрени. . . училища да правят и изкусни учители да доведат. . . да се просвещават сос науките, да станат сущи человеци словесни, за да могат да разпознават и отделяват истината от лъжата, правдата от кривдата . . .» — това са някои от темите на проповедническата му дейност, чертаеща широка нравственосоциална и просветна програма върху основата на събудено национално съзнание. В тая програма религиозното милосърдие е съчетано с ренесансовата любов към живия човек и уважението на неговия стремеж към по-добър живот, упованието в бога — с апел към действие, евангелските сентенции — с позива към просвета и наука.

Просветните си идеи Бозвели прилага в своята учителска дейност и в учебниците, които издава. Във възобогения Свищов първата грижа на гражданите — познати с ученолюбието и широките си умствени интереси — била да построят училища, в които привлекли известни учители: Емануил Васкидович и по-късно Христаки Павлович. В лицето на Васкидович Неофит намерил съмишленик и помощник в борбата за развитие и усъвършенствуване на учебното дело. С общи усилия те съставят един енциклопедичен учебник — «Славеноболгарское детоводство», — който, при липса на други свидетелства, остава важен документ за Неофитовата педагогическа дейност, поставяйки го между първите педагози на нашето Възраждане.

«Славеноболгарское детоводство за малките деца» представлява енциклопедия от шест части (разпределени в шест отделни книжки), съставена по гръцки учебници, но пригодена към нуждите на тогавашното българско начално («взаимно») училище. Тя се състои от: 1)Буквар, 2) Христоматия от разнообразни текстове, 3) Граматика, 4) Аритметика, 5) География и 6) Писмовник. В предговора към граматиката Неофит излага своите педагогически и национално-просвети-

телски възгледи. Той е привърженик на новите прогресивни педагогически идеи. Изтъква, че възпитанието прави човека добър или лош, «защото ума детински прилича. . . на една весма бяла бомага (хартия), на която не е никакво действие написано». Той отхвърля религиозната идея за предопределението, както се е отрекъл от примирението със злото, и осъжда «великото небрежение на много бащи за доброто отхранване на чадата си». А «доброто отхранване» се осъществявава от училището и просветата; това показва животът във «всите изкусни европейски родове». И отбелязвайки грубия материализъм, който господствува в обществото ни, той уверява младото поколение — към него са обърнати надеждите му, — че златото, богатството без науката и нравственото възпитание са само един «недействителний и служебний истукан». Неофит отхвърля килийното училище с неговото тясно религиозно обучение и пропагандира новото светско образование, обществените училища и живия народен език в тях. Той обръща специално внимание на езиковото обучение и на устройството на книжовния език, който по паисиевски брани от несправедливи хули. Нашите книжовници и учители не бива да отбягват матерния си език, но да бъдат горди, че имат «една пребогата и предобродарителна майка, която. . . от преизобилното си пребогато и неизчерпаемо сокровище усердно подарява чадата си». Затова да отхвърлят «странноприемните турско-влахо-гречески речи и да се украсят. . . със свойствено приличните». И сам Неофит дава пример, като в редица случаи търси български корен да замени популярна чужда дума. А езикът, на който е написал учебника си, е простонародната българска реч, с известно влияние на черковнославянската писмена традиция, с която Бозвели е закърмен и която остава за него образец на висок литературен израз.

Основната идея, извикала на живот Неофитовото «Детоводство», е идеалът на цялата му жизнена дейност: националното възмогване на българите. Неофит я е изказал в предговора към граматиката предимно във връзка с повика към

просвета («. . .да се просвети и возвиши нашия род. . .»), но тя е намерила израз и в редица моменти от съдържанието на шестте книжки. Още в буквара между примерите за «срицания слогов» четем: «верен болгарин», «юнак болгарин», «окаяната Болгария». Във втората част, между нравствените поучения: «Отечественая любов е велик наш долг. . . Всякий е должен да запази отечеството с всичките негови сили и когда се случи нужда и да умре за отеческа любов». А в граматиката, между примерите за употреба на глагола: «Желая свободата на болгарскаго народа». Дори в аритметиката: «Един любороден болгарен, разходил се по всичката Болгария, за да обиди [да обходи] древните останки на отечеството си, иждивил (разнесъл) 1/2 и 1/3 и 1/10 отколкото имал...» Широки възможности за израз на патриотични въжделения предоставя «Землеописанието», в което Неофит пръв в родната ни книжнина е написал със събран от самия него материал кратък географски очерк за българските земи. Наред с описанията на европейските държави с различните им системи на управление четем: «Болгария. Болгария се именува нашата земля, у която живееме и някогаж имала особните си владетели и князи. . .» Земята ни има хубав и здрав климат, тя е «преизобилна и плодоносна». Българите са сърдечни, гостоприемни, трудолюбиви, умни по природа и само невежеството и изостаналостта затъмняват тези благородни черти на характера им. Желанието на Неофит да види ценното, хубавото у народа си и да го поощри, мечтата за издигането му, се съчетава с елегична въздишка по славното минало на свободната българска държава. Към описанията на природа, икономически живот, учебно дело не забравя при случай да прибави и историческия спомен: «Тринова града е бил царствующий град, столнина на болгарските царе... В тоя град от болгарскаго рода патриарси патриархували и до 33 болгарски царе царствували. А на нинешното време е митрополитско седалище. . .» При Стара Загора има «древна твердост (кале), за която са се били турците 3 години, догдето я превземнат».

Можем да си представим как е действувала на юношеското въображение на учениците му тази «география».

Със своя патриотичен патос, със страстната пропаганда на науката и просветата, с идейната и практическата защита на българския книжовен език, с целия свой повик за духовно възмогване на нацията «Детоводството» отговорило на нуждите на развитието ни през 30-те години на миналия век. Умело пригодено към интересите на юношата и към състоянието и нуждите на школното дело в онзи момент, то станало — наред с Рибния буквар и пособията на Неофит Рилски — най-популярния учебник на взаимното училище през Възраждането ни.

Малката енциклопедия на Бозвели и Васкидович била отпечатана в Сърбия през 1835 год. (заедно с един учебник по вероучение в две части — «Свещена история и Катихизис»). През 1834 г. Неофит обиколил голяма част от българските земи, за да събере спомоществователи и данни за географията на България и след това се отправил към Крагуевац. Там била установена в момента държавната сръбска печатница. Нашият книжовник имал много главоболия при печатането, което се проточило повече от година. Оскъдните му средства се изчерпали, крадци обрали квартирата му, та го лишили и от последното, що носел със себе си. Бил принуден да моли за материална помощ. Прибавило се и голямото огорчение от злата мълва, която враговете му разпространили в Свищов, че бил злоупотребил със събраните от спомоществувателите пари. Но принудителният му престой в Крагуевац имал и своята добра страна: той пътува из сръбските земи, запознава се с живот, нрави, култура и на други народи, разширява хоризонта си, облъхнат е от големите просветителски и реформаторски идеи, които през Австро-Унгария навлизат към Балканите. С изострен усет за новото и с вярното си чувство за насоката на развитието, съпоставяйки с живота у нас, Неофит ще е набелязвал нови форми на националните ни борби. Навярно тук се е запознал отблизо с творчеството и идеите на сръбските духовници-просветители До-

ситей Обрадович и Захари Орфелин, чието въздействие откриваме в по-късната му книжовна дейност.

След завръщането си от Сърбия Бозвели не се задържа в Свищов. И преди той обичал да пътува из страната; географията му показва колко добре е познавал живота на редица селища от двете страни на Балкана. Но сега, в зряла възраст, с почти двадесетгодишна обществена дейност, отдадена на българската просвета, той поема нов път на народополезна работа — борбата срещу гръцкото духовенство. Оскъдните данни за живота му през 1836—1838 г. отбелязват престоя му в Троянския манастир — средище на българска просвета и на будно българско духовенство, в Габровския манастир — седалище на неговия другар и съмишленик Йосиф Соколски, в Калофер, Търново, Котел, Сливен и другаде. Той разнасял новия учебник, преподавал тук и там, проповядвал и насочвал недоволството на подтиснатите. Едно благоприятно обстоятелство му дошло на помощ. По това време турското правителство полагало усилия да нормализира обществения и икономическия живот в империята. През 1837 г. султан Махмуд предприел пътуване из България, стигнал до Търново, Казанлък. Народът бил уверяван, че в бъдеще ще има справедливост и защита на всички поданици. Две години по-късно с Гюлханския хатишериф правителството провъзгласява равноправието на народите в Отоманската империя.

Колкото и скептично да гледали българите на тези обещания, те можели да послужат като повод за започване на една национална борба в легални форми, в рамките на турското политическо господство. Именно това разбрал Неофит и започнал да действува. Добра почва за разпространение на новата идея било недоволството сред народа в Търновската епархия. Това недоволство се засилило особено много през 1839 г., когато омразният гръцки владика Иларион (останал в паметта на населението като прикрит българомразец и предател — мълвяло се, че имал пръст в разкриването на Велчовата завера) бил сменен от още по-противния Панарет,

който със своята алчност и безцеремонност изчерпал търпението на паството.

Владишкият данък, който през последните години непрекъснато растял, станал непосилен. На селяните, като нямали с какво да платят, им обирали покъщнината; ако цяло село не можело да се издължи, владиката го афоресвал, затварял черквата, гонел свещенците. Протестът станал всеобщ. Възглавили го търновските еснафи и търговци и търновската интелигенция, сред които Неофит Бозвели посял семето на националната идея. Когато движението срещу гръцкия владика взело най-широки размери, пламенният проповедник бил вече в Цариград.

Неофит пристигнал в турската столица през пролетта на 1839 г. В Цариград по това време имало голяма българска колония, над 30 000 души занаятчии, работници, търговци, дошли от всички краища на България. Най-значителни средища били Хамбарът, където работели царските военни шивачи, и Балкапан хан — главното седалище на търговците. Имало и двама-трима заможни и издигнати българи, които заемали държавни служби и се ползували с доверието на турското правителство, но те не обичали да спомнят българския си произход. Именно към тях се насочил току-що пристигналият Неофит и скоро разбрал, че не е този пътят за действие, че предстои дълга и упорита борба, за която е нужна подкрепата на широките маси в еснафските и търговските сдружения. Действително неговото слово намира отзвук именно тук, особено сред шивачите от Хамбара, които го приютили при себе си, оказвайки му материална и морална поддръжка. Той се сближил с младия Раковски, ученик в куручешменското училище, и го направил горещ привърженик на идеята за борба срещу гръцкото духовенство. Бъдещият революционер бил покорен от патриотичната всеотдайност на Бозвели, от ораторския му дар и от силата на личността му. Години по-късно, напомняйки за първите стъпки на черковното движение и за обаятелната фигура на неговия организатор, той пише: «Отец Неофит, разпален родолюбец, имеещ

дарба природна слова, дързосърд и решен да принесе и живо си отечества ради, почна да посещава всички българи. . . но между простому народу, кому отец Неофит многогодишнам опитам познаваше дух, по-скоро подействува негова проповед, а най-паче между царским шивачем. Засененая зара народности почна в тях да блещука, а в невинни им сърца разпали се пламен любородности!» Сред тази маса от сънародници, които били познати като добри труженици, но които досега нямали никакви претенции да бъдат обществена единица, а пред правителството минавали за част от т. нар. руммилети (т. е. ромейски, християнски народ), Неофит решил, че е необходимо да се създаде един център, сплотяващ в името на общ национално-обществен идеал. Той предложил да се измоли от Патриаршията позволение за построяване на българска черква в Цариград, която да стане духовно средище на българската колония в столицата и организатор на нейната обществена борба. Чрез този легален просветен център Неофит се надявал да открие организираната национална борба на народа ни, защото борбата за българска черква и българско богослужение била по социалната си същност борба за признаването и зачитането на замогналата се икономически и пробудената духовно българска нация.

Неофит не обича да отлага реализирането на замислите си. Докато между българите се обсъждат плановете за действие и се изготвят официалните прошения до Портата, преданите хамбарлии разчистват една тъмна стаичка и в пригодения параклис Бозвели отслужва първата българска литургия в Цариград. Църковното слово, познатата равна мелодия, възприемана от детинство като непонятен йероглиф за общуване с бога, изведнаж зазвучава с разбираеми родни слова. . . и молитвата, отправена към небето, създава нови земни връзки между хората: засилва националното самочувствие на българина.

Талантливият агитатор и организатор на движението, така добре владеещ изкуството да разбира масите, не познавал задкулисната дейност на управляващите кръгове. Фенер-

та Патриаршия, която нямала намерение да се лишава от богатите приходи на българските епархии, се постарала да пресече още в самото начало исканията на българите. Когато в Цариград пристигнали търновски делегати с прошение от населението да бъде свален станалият нетърпим гръцки владика Панарет и да бъде назначен българин (архимандрит Неофит), Патриаршията подкупила тримата пратеници, взела им подписаните документи и ги заменила с други. Набързо бил назначен нов владика, пак грък (който също се наричал Неофит), разпратени били успокоителни писма с обещание, че ще бъдат поставени българи за епископи, и на правителството било съобщено, че народните искания са задоволени. На нашия Неофит предложили да стане протосингел на новия търновски владика, който щял да го назначи за ловчански епископ. Съкрушен от този внезапен обрат на събитията, Бозвели не намерил друг изход и приел унизителното предложение. През лятото на 1840 г. заедно с 25-годишния митрополит Неофит народният борец потегля наново за вътрешността на страната, крепен от слабата надежда, че и на това място ще съумее да служи на народа си. Новият владика по старому най-напред отрупал с подаръци турските първенци и българските чорбаджии, изтръгнал съгласието им за висок владишки данък и тръгнал да го събира. Обещаното епископство, разбира се, останало само на думи. Бозвели не можел да се примири с положението да бъде съучастник в обирите на тези, срещу които се борил, оттеглил се в Лясковския манастир и решил да се откаже от натрапеното му протосингелство. Но Патриаршията не допуснала да се изплъзне от ръцете ѝ опасният агитатор. Докато той изчаква да си уреди сметките с митрополита, коварният грък го наклеветва като бунтовник и от Фенер пристига заповед за заточаването му. Една нощ сеймени го грабнали от леглото и във вериги го откарали на Света гора.

Бозвели прекарал в заточение от април 1841 г., до август 1844 г. подред в манастирите Хилендар, Зограф

и Дионисиат. Хилендарските му събратя го посрещнали зле. Те го обвинявали, че е изоставил задълженията си към манастира и се е заловил да оправя мирски работи — да проповядва просвета, да пише книги и да бунтува народа против гръцките владици. Злъчно се присмивали на неосъщественото му намерение да стане търновски митрополит. «В тия три години, които ми се учиниха като три тисящи — пише Неофит до К. Огнянович, — от преподобни увещания, хули и укоризни проглушиха ми се ушите, размути ми се мозъкът, помрачи ми се умът. . . много по-добре ми е било смертта, а не таковий живот. . .» Особено му тежала липсата на вести отвън: «Чудно — доверява той мъката си на Йосиф Соколски, — аз сам в Цариград и тука [т. е. в Търново] седех за народа си, а един цял народ да ме остави. . .» Как тежко е изживял откъсването от света, загатва в друго писмо: «. . . и нине съм останал лишен от болгарскаго си народа, от стоката си, от монастирът си, от священството си — от половината от животът си.» От душевни терзания и физическо изтощение Неофит се поболял, осем месеца прекарал на легло. «Неотчаявает ся обаче неключимий раб рабини Матери Болгарии» — заявява той на Стефан Богориди, след като му е описал страданията си и го моли за ходатайство пред патриарха. Приповдигнатият тон е израз не само на самочувствие на исторически призвана личност, Бозвели живее вече с литературния образ на борбата.

Щом почувствувал здравето си позакрепнало, Неофит потърсил утеха в книжовна дейност. Превеждал, пишел стихове, създал първите си диалози. Докато в писмата и стиховете дава израз на настроенията си, на мъката от физическите и духовни страдания, на болката от недостатъчната активност на сънародниците си и на вярата, че ще дойдат по-добри дни и правдата ще възтържествува, «разговорите», припомняйки моменти от събитията през последните години, разгръщат логиката на неговата мисъл; те са изпълнени с факти, съображения и изводи за борбата — отклик на гражданската

му съвест. Неофит направил опит да отпечата някои от съчиненията си, но не успял — отнели му приготвените пари и наново го наклеветили, поради което бил преместен в Диоинсиат.

Наред с усилената книжовна работа Бозвели непрекъснато действувал за освобождаването си, пишейки многобройни молби до приятели в Цариград и провинцията и до високопоставени лица. И след като се убедил, че скоро няма да дойде избавлението отвън, решил да избяга. С помощта на приятеля си Онуфрий Попович той успял да напусне незабелязано Дионисиат и уж тръгнал за Влашко, а скоро се чуло името му в Цариград. Нямало друг път за свободния роб на майка България!

Пристигнал благополучно в столицата, Неофит най-напред се погрижил да си осигури покровителството на влиятелни турски сановници, за да избегне преследването от страна на Патриаршията. Снабден с необходимите тескерета, той се появил открито в Балкапан. Сам ни е оставил спомен за вълнуващата среща, давайки израз на обич и на бащински укор: «Почудиха се всичките, които го видяха внезапу и ненадежно и всичките останаха като замръзнали и вцеплени. Он ги из гледа умилно и жалостно и молчащ му потекоха като реки селзи из очите! Постоя малко и им рече: Милодраги ми чада духовни, за оплакване достойни, горкн Мати Болгарии рожби, что се умолчахте? Проумява се че се уплашихте, че без патриархско дозволение излезох из четирегодишното си ядоотровно и смертоносно заточение и дойдох при вас в Цареград... Не бойте се, синко!. . .» И Неофит тръгнал да убеждава, че сговор и упоритост могат да надвият лукавството на Патриаршията. Този път обаче той ще държи много на подкрепата на турското правителство, виждайки в това гаранция за успеха на борбата.

През 1844 — 1845 г. политическите условия били още по-благоприятни за българите. Излезнал нов хатишериф, който още веднаж декларирал желанието на султана да осигури материалния и културния напредък на всички народи в империята. Предприети били и някои конкретни действия за

реформиране на просветното дело, финансиите, правосъдието. Направен бил опит да се свика в Цариград едно събрание с участници от всички области, които да представят състоянието и нуждите на населението. Тези мерки не можели да дадат желания резултат при изостаналостта, невежеството и липсата на гражданско съзнание и при мълчаливата съпротива на старотурския фанатизъм. Но те били за Неофит добър повод да развие трескава дейност. Той пише писма в провинцията, с които разпалва омразата срещу гръцкото духовенство, буди обществената съвест и кори егоизма и апатията, вайка се заради несъгласието и разединението между българите, подканва към действия, като уверява плахите си сънародници в благосклонността на турското правителство. В резултат на непрекъснатите му горещи увещания пред правителството постъпили просби от името на населението в Свищов, Силистра, Шумен, Търново, Лясковец и др. Сам той на няколко пъти подава изложения, в които отбелязва незаконните действия на Патриаршията спрямо него и излага недоволството на целия български народ срещу гръцкото духовенство.

Бозвели се налага като представител на българите и като изразител на техните искания. Към личността му проявили интерес някои чужди представителства — френското посолство и главно полската агенция в лицето на поляка Чайковски, който следял със симпатия хода на черковната ни борба и покровителствувал водачите ѝ. Още през 1844 г. в предните редици на движението се появява нова фигура. До Неофит застава младият Иларион Михайловски (по-късно Макариополски), също хилендарски духовник, който разделил с него трудностите на борбата, попълвайки нуждата от образован и тактичен ходатай. Докато Неофит владеел изкуството да събужда масите, Иларион умеел да действува сред по-издигнатите среди. Резултат на задружните им усилия са две обширни изложения до Високата порта от името на целия български народ. В тях се изтъква злото, което носи господството на фенерската патриаршия, и се набелязват законните искания на българите: 1) Български владици и българско богослужение. 2) Влади-

ците да получават заплата и да бъдат издържани от народа. 3) Да има български представители в Патриаршията и тези представители да се избират от народа и да се утвърждават от Портата. 4) Да има в Цариград четирима пълномощници на българския народ, които да застъпват интересите му пред правителството. 5) Българска черква в Цариград, българско училище, български вестници. Това е разгърнатата програма на българската черковна борба през първата фаза на развитието ѝ (по-късно се иска автономия на българската черква), включваща и просветните искания на народа ни.

Народните водачи били доволни, имало изгледи за успех. Неофит е в приповдигнато настроение, макар че го притискат материалните нужди и го ядосва недостатъчната отзивчивост на сънародниците. В писмата си той насърчава и уверява в крайното тържество на справедливото дело. Но турското правителство се бави да вземе решителни мерки, във висшия апарат на държавата стават известни промени, които Патриаршията веднага използува, за да осъществи коварно замислен план. Новоназначеният патриарх Мелетий привидно се съгласява да преговаря с двамата български представители, поканва ги в Патриаршията, а същевременно тайно ги наклеветва пред руския посланник като агенти на западните сили, които ще приобщят българите към католицизма. Така получава подкрепата на влиятелния пред турското правителство Титов и съгласието му да бъдат заточени опасните подбудители. Неофит и Иларион, вместо да получат епархии, през юли 1845 г. били хванати от патриаршеската охрана и насила отведени в Атон — Неофит в манастира «Лавра», а Иларион в «Симон-Петър».

Затворен в една от кулите на гръцкия манастир «Лавра» като опасен бунтовник, окован във вериги, Бозвели прекарал няколко от най-тежките месеци в живота си. Когато след застъпничеството на българите в Цариград режимът му бил облекчен и той бил преместен в Хилендар, здравето му било съвсем съсипано. Голяма покруса за него е смъртта на любимия му ученик и духовен син Николай Димчов, грижата за

когото била единствената радост на клетия заточеник. «Известно яко рядко бивает едно мучение: целим сонмищем они шествуют, весма ближне едино по другим следуют: неизглаголимая мука!» — пише той през 1847 г. от Хилендар. А пред стария приятел Андрей Робовски, който го е зарадвал със съчувствено писмо, изповядва: «Дух бодър, милодрагий ми любимче и сострадателниче народности ради, но плот немощна. . . От единая страни дряхлая старост, от другия — немощ болезни, от третия крайная нужда н нищета ме прихлупили. От всякъде изнаоколо скорби, беди, напасти и сожаления ме обиколили. . .»

Въпреки всички удари на съдбата, въпреки болестта и мъките, шестдесетгодишният Бозвели, преждевременно състарен и немощен, е запазил яснотата на ума, чистотата на обществените си идеали и вярата в тържеството на правдата. И намира сили дори злата си съдба да включи в борбата, насърчавайкн, заклинайки:

Аз, окаяний, съм затворен,
но пак е в меня дух храбоборен!
Но вие дерзайте, говорете,
гърци из Болгария изпъдете!
И дерзайте, не бойтеся
помнете мои словеса. . .

Храбоборният дух е намерил отново утеха в литературна работа. В Хилендар, през последните години от живота си, между надеждата и отчаянието, между физическата немощ и волята за живот и борба Бозвели завършва ръкопис след ръкопис, преписва, преработва стари творби, създава нови: диалози, знаменитата «Мати Болгария», интересни мамоари. Пише, докато може да държи перото. Между последните пристъпи на болестта и изтощението дописва повестта на живота сн — пак под формата на разговор със съотечественика, разговор за живота и съдбата на народа. Просветление през последните

му дни е пристнгането на дякон Григорий. Родолюбивият младеж чул за народния мъченик и идва да го види и утеши. На него Неофит предава ръкописите си и издъхва в ръцете му на 4 юни 1848 г.

Като изключим «Детоводството», литературното дело на Бозвелн е създадено през последното десетилетие от живота му, през времето на двете заточения. По своя характер то е продължение на паисиевско-софрониевската проповедническа традиция в ранната възрожденска литература, а по съдържанието си — продължение на патриотичната агитация, когато съдбата отказва на народния трибун прякото участие в борбата.

Наричат го «писател по неволя», а не по призвание. Не само защото неговата стихия е живото слово и едва когато му е отнета възможността за непосредно въздействие, той се залавя за перото, а и защото е представител на едно поколение писатели, които са по-скоро обществени дейци, пропсведници и учители, отколкото призвани творци на художествени ценности. Техните творби, близки до старата ораторска и проповедническа проза и сродни със съвременната публицистика, са насочени пряко към изменението на обществената действителност. Нищо чудно, че през щастливото време между двете заточения Бозвели, погълнат от борбата, ще забрави за литературните си трудове и няма да намери време да обнародва нито един от тях. Забележителната му творба «Мати Болгария» вижда свят двадесет години след смъртта му, а останалите му произведения, открити главно в архивата на Г. С. Раковски и Григорий Доростолочервенски, се появяват дълги години след Освобождението. Така че литературното творчество на Бозвели, плод на толкова жажда за намеса в живота, остава непознато за съвременниците и не заема своето място в живия процес на литературното ни развитие. Когато става известно на потомството, то е вече история. При това — отломъци от едно цялостно дело. Защото до нас са достигнали непокътнати само няколко от произведенията му, които според дякон Григорий можели да съставят два големи тома.

Една част била унищожена от хилендарските монаси, друга част пропаднала при опитите да бъде обнародвана, трета се разпиляла при преминаване на архивата му от ръце в ръце. И въпреки всичко това днес можем да твърдим с основание, че Неофит Бозвели е създал литературно дело с голяма историческа стойност.

Неофит е опитал перото си в различни области на литературата и в различни жанрове. Той превежда, съставя учебници, пише и произнася проповеди, съчинява стихове, диалози, мемоарна проза, съставя писмени изложения във връзка с черковната борба, пише стотици писма. Цялото това дело, макар и стигнало непълно до нас, е богато и неоценимо свидетелство 1) за епохата и нейните борби, 2) за изключителната личност на един голям деец на нашето Възраждане и 3) за един важен и интересен момент от развитието на възрожденската ни литература.

Може би най-големият дял от книжовното творчество на Бозвели, проповедническата му дейност, остава най-слабо познат. Разбира се, от стигналото до нас и от някои спомени на съвременници можем да съдим най-общо за съдържанието и идейната насоченост, също за силата на въздействието ѝ, но за най-добрите образци на многобройните му проповеди, пръснати, по негови думи, из цяла България, нямаме точна представа. За щастие отчасти е запазен друг голям дял от наследството на писателя — писмата му. Бозвели възприема кореспонденцията си не само като средство за съобщаване на мисли, тя за него е пълноценно литературно творчество. Между писмата му има образци на тържествена проза, силно повлияна от езика на черковнославянската книга, изпъстрена с библейски образи и евангелски сентенции — писмата му до високопоставени и културни лица. Има и непосредствено, живо, близко до обикновената народна реч изразени мисли и чувства — разсъжденията и наставленията, отправени към многобройните му приятели в страната. Със своето богато съдържание и с литературните си достойнства писмата на

Бозвели се нареждат между най-ценните страници на неговото книжовно наследство.

В писмата на Бозвели ще открием интересни моменти, когато той в изблик на откровение, на мъка или раздразнение простодушно ще даде израз на онази грандиозна борба между две епохи, две светоусещания, два мирогледа — борба, в която бе историческият смисъл на Възраждането ни и на неговата литература. Описвайки насилията, на които го подлагат хилендарските монаси, лишенията и мъките, чрез които, казвали те, ще бъде спасена грешната му душа, Неофит възкликва: «Блазе на Неофитовата душица! Тежко и горко на живота му!» Разбира се, тук няма да търсим ирония. Неофит е вярващ християнин и тази вяра е една от моралните му подпори. Той ще издъхне в двубоя със силите на мрака между стените на манастира и няма да хвърли расото. Това ще направи Левски двадесет години по-късно. А Неофит ще изчерпи до дъно всичко обществено полезно, което християнската религия все още можеше да даде в нашите условия на живот. Неговият религиозен мироглед не само че няма да бъде бягство от действителността, но ще се превърне в оръжие за нейното изменение. И непрекъснатите позовавания на всевишния ще направят от християнския бог съюзник в борбата: «Мужайте ся и да укрепит ся серце ваше о господе; с нами бог, разумейте и не бойте се. Бог правдата люби, лъжата мрази...»

В едно писмо до ученика му Николай Димчов от периода на подготовката на бягството му от манастира Дионисиат Бозвели се сърди, че не се обажда приятелят му архимандрит Онуфрий: «Не зная святиня му что мудрува. Писах му да подойде при мене да му обадя някои си и богоприятни душеспасителни и народополезни неща — гледам и до нине не дохожда. Аз зная, че всяко нечто си има и мястото и времято. . . Зимно време на лед жатва не бива — а лятно реките не замерзват. . . Но святиня му всето сос чудеса ище да стават, зато пак му кажи от моя страна — да остави чудесата си мало настрана и да подойде сос тебе до тува барем.» И тук ще бъде пресилено да търсим ирония. Сам Неофит, вече немощен

и сломен, в едно от последните си писма възлага избавлението си на божието чудо: «. . .и дано чудесне ни свободеше милостивий бог и да ни сподоби да се видиме лично.» Той не противопоставя вярата на борбата (в живота няма още основания за това), той дава само израз на своята трезвост и земност, на изключителната способност да подчини цялото си световиждане на живота и делото.

Запазеният фрагмент от автобиографията на Бозвели показва как се е чувствувал кръвно свързан със светския живот на сънародниците си, как отблизо е познавал живота на народа, как в заточение не е преставал да мисли за него. «Мирно и благополучно ли са жителите? Спокойно ли е им състоянието? Предобитна ли е торговищната им?» — разпитва гаснещият заточеник. Неофит има съзнанието, че познава добре народа си и че именно това му дава право да го учи и да го кори.

Картината на народния живот и на народното тегло е намерила място в диалозите на Бозвели — ядрото на литературното му творчество. Диалогичната форма не е оригинално хрумване на писателя. Решавайки да даде литературна форма на патриотичните си идеи, той си припомня подобни творби в добре познатата му сръбска и гръцка книжнина. От тях той взима формата на разговор между олицетворената родина и представители на различни слоеве от народа. Но нашият книжовник не подражава на чуждите произведения. Той самият има толкова много да каже! Нужен му е само модел за организирането на идеи, мисли и чувства, необходима му е литературна форма, която да дава по-широки възможности за отражение на живота и неговите нужди, отколкото формата на проповед, която е използувал досега. Диалогът му предоставя тази възможност, без да го отклони от пряката агитационна задача, която си е поставил, и без да е в противоречие със свойствения му проповеднически стил.

Така се ражда първият диалог на Бозвели: «Просвещений европеец, полумершая Мати Болгария и Син болгарин.» Той представлява разговор между трите лица, поменати в

заглавието. Майката е алегоричен образ на родината, на вековните страдания на народа ни, който се събужда от духовно вцепенение, и иска да отстрани спирачките на неговото развитие. Синът олицетворява просветената българска младеж, готова да помогне на народа си. Европеецът е неговият учител, който му помага да открие пътищата за избавление. Трима разговарят на брега на Янтра, край развалините на старата българска столица. Просветеният европеец, който е обиколил много страни и само в българските земи е видял изостаналост и невежество, подканя Сина да обясни на него и на «бедноокаяната» си майка причините за това «пресрамно» състояние Синът с готовност се съгласява и разкрива главните виновници за народните страдания: чорбаджиите гъркомани и гръцките владици. Всичко, което той има да разкаже, всичко, което ще попита Майката, и това, което ще отсъди Европеецът, е видяното, премисленото и изстраданото от Неофит в борбата срещу гръцкото духовенство. В това отношение творбата има стойност на документ. На «творческото въображение» е отредена минимална роля: да набележи мотивировка за започване на разказа. По-нататък логика на повествованието е всъщност развитието на изобличителната мисъл на автора и разпределението на ролите между трите лица, остава без значение за внушаването на основната идея.

Гневно са изобличени гръцките владици като врагове на българщината и проводници на елинизма, като покварени търговци на християнска вяра и самозвани жестоки обирници. Наред с разобличението на гръцкото духовенство писателят посочва още по-страшен враг — чорбаджиите. Те делят с търновския владика печалбата от икономическото господство над населението, затова го поддържат в разпространението на елинизма, гонят всички, които се опълчат срещу злоупотребите. Неофит, сам жертва на предателите чорбаджии, ги смята за по-опасни от кърджалиите и еничарите и реди най-силните си епитети, за да ги заклейми. Като посочва злото и апелира за неговото изкореняване, писателят чертае

и положителната си програма, пътя за спасяването на народността: просвета на роден език.

Същият кръг от въпроси (тежката съдба на народа, причините за злото и пътят към по-добро) засягат и другите творба на Бозвели. «Разговор на любородните», писан след «Просвещений европеиц. . .», е изграден върху още по-богат конкретен материал и представлява ценен биографски и исторически източник. Героите са обикновени представители на различните слоеве на обществото ни: преселници българи, цариградчани, търновски и габровски чорбаджии, търновски търговци, селяни. Между тях авторът въвежда и собствената си личност — протосингел Неофит, — без да придава на тази фигура повече значение, отколкото на останалите. Тук има по-голяма раздвиженост на разказа. Набелязано е подобие на фабула. Българи любородци, принудени да забягнат в чужбина, искат да се завъриат в родината. Те изпращат няколко свои представители да обиколят като търговци българските земи и да разберат дали условията за живот са станали по-добри. Любородците пристигат в Цариград, съобщават първите впечатления на близките си, след това се отправят към Търново. Пътуването им трае четири години: от 1840 до 1844 — началото на черковното движение. Те разговарят с представители на различни слоеве от народа, пишат писма до близките си. Всяка от срещите им носи дата, и то не произволно сложена, а отразяваща хода на действителните събития. Така писателят създава един своеобразен дневник на началото на черковната борба, изяснявайки нейните мотиви, нейната програма и противостоящите социални сили. Формата на творбата надали е подражание на някакъв образец. Тя е твърде чудновато, своеобразно съчетание от литературните форми, които Бозвели владее: писмо, проповед или реч, диалог. И макар да не изгражда стройна композиция, авторът е засвидетелствувал, че не му липсва смелост и усет при търсене на литературния израз на идеята. Той е успял да раздвижи изложението, но само външно, без да създаде вътрешна логика в последо-

вателността на отделните моменти; също и различните похвати остават без вътрешна спойка с развитието на идеята.

В стремежа да изрази истината за нещата Бозвели се е домогнал до оживяване на характеристиката на героите си. Тъй като неговият разказ улавя предимно статичните моменти (промените, действието само се отбелязва като смяна на ситуацията), героите му знаят само една изява: те непрекъснато говорят и само говорят. Неофит, стремейки се да даде израз на становища на различни обществени кръгове, постига и известна специфична характеристика на речта, с която улавя отличителни белези на език, световиждане, психология. Например речта на неговите «прости селяици» и нейният трагичен хумор. В тази насока писателят е постигнал повече в друг диалог — «Любопитнопростий разговор. . .» Още заглавието подсказва, че ще се срещнем с «простите» герои на Неофитовите диалози, срещи, които будят интерес у съвременния читател с верните щрихи от едно минало, за което имаме толкова малко живи свидетелства.

Писателят отново остава в познатия кръг от въпроси и разговорът се води пак между българи от поробените земи и представител на любородната емиграция. Само обстановката се променя — срещата става в чужбина. Но за разлика от умозрителната постройка на «Разговор на любородните», тук в изграждането се намесват ярки спомени от пребиваването на писателя в Сърбия. Любопитнопростият разговор се разгръща в по-естествена обстановка, конкретна и осезателна, а участвуващите лица, заедно с чертите на типични представители на обществена прослойка, добиват и конкретни черти на живи хора. Документалната точност тук е заменена с внимание към конкретния детайл. Разговорът се води в хана, където са отседнали «простите» търговци; в кафенето — в «джамлията одая», където седят тримата търновски чорбаджии с дълги пискюли на фесовете и с кехлибарени чибуци; в квартирата на Любородеца, който им поднася вечеря, кани ги да спят у него и на утрото ги черпи със сладко и кафе. Разбира се, и тук обста-

новката не влиза във взаимодействие с изграждането на образите и действието. Това е задача на възрожденските писатели от следващата литературна епоха. Авторът, добър наблюдател, само ще набележи под напора на спомените оскъден, но характерен декор на разговора «за как преминуват в турецкото държавство болгарите и в какво състояние и благочестие се нахождат».

Бозвели се опитва да набележи интрига. При първата си среща с Любородеца пристигналите от турско българи му казват, че едва тук са се почувствували хора, усетили спокойствието и сигурността на свободния живот. Той е изненадан и пита за причината. Отговорът не идва веднага. При настоятелните му въпроси българите представят с все по-черни краски несносния живот в родината, но пряк отговор не му дават, а го отпращат да разпита седналите в отсрещното кафене търновски чорбаджии, за които при споменаването им намират най-лютите народни клетви. Любородецът, у когото представата за родината е свързана с прочетеното за миналата ѝ слава и с разказите на майка му за изстъпленията на кърджалиите, заинтригуван, отива да се разговори с тримата търновци. На чорбаджиите не им харесва чуждият град, и то именно заради придобивките на свободния живот и напредналата цивилизация. Те бързат да се върнат в къщи, където се чувствуват господари на познатия стар ред. Те го признават с безцеремонната откровеност на господарското си самочувствие: «Май се сагалдисваме, не сме научени по тоя мемлекет. . . Тува велика слободия — не се разпознават кой е чорбаджия и кой — измекяр; всички еднакви, майната им. . .» Любородецът търпеливо и с изискваната от етикета учтивост им поставя въпросите си, докато тяхното охотно многословие завърши собствената им характеристика: забравили рода си гъркомани, ненавиждащи науката и врагове на българската просвета, станали заради «интересът си» ортаци на гръцкия владика. Заедно с него, под закрилата на царския ферман за правата му на духовен глава, те обират безжалостно бедното българско население, заставяйки го да купува с пари

християнската си вяра «като круши и ябълки». Израснал в по-напреднала среда, Любородецът не може да се начуди как е възможно да се натрапват на един народ духовници от друга народност, да се купуват и продават духовните санове и да се събират насила такси за черковните тайнства. За чорбаджиите това е напълно естествено, те с одобрение и гордост разказват за «деверя» на търновския владика, за богатата му свита, за високите такси, които са «согласени» с чорбаджиите и се събират с помощта на «субаша». А «дебелоглавите» българи трябва да се подчиняват и да бъдат благодарни, че има от кого да си купят християнската вяра. Разговорът с търновските «началници» дава възможност на Любородеца да си обясни добре въздишките на простите търговци. Разбира се, това за автора не е достатъчно. Бозвели взима думата и от името на Любородеца излага принципните си възражения срещу господството на гръцкото духовенство. Гневът на отрицанието постепенно се надига, за да избухне, когато чува обидните за националната му чест характеристики на българите. «Луди владици и чорбаджии, воистнну луди!» — отсича той и изказва едни от най-хубавите мисли на писателя в защита на народа си: «Познайте, прочее, че болгарите са също благочестиви, политични и разумни. . . и не хулят нито греците, нито турците, нито други някои от народите народ.»

Втората среща между Любородеца и търговците е много по-сърдечна от запознаването им. Любородец използува цялото си умеиие за «политично гражданско докарване» и цялото си красноречие, за да даде израз на уважението и любовта към сънародниците. Писателят не се е поскъпил да спести от взаимната размяна на любезности (макар че те не са му нужни за внушаването на основиите идеи) и тази му волност оставя една от най-интересните страници, носещи аромата на времето. Поддавайки се този път на откровен разговор, гостите обясняват подробно състоянието на нещата, изтъквайки как народът ги разбира и оценява. Сега вече Любородецът може да се покаже по-добре ориентиран, да даде съветн как да се поведе борбата и да укори българите, че не

знаят да уважават «добротворците» си: «ако се покаже някой да изпроси някое добро за обществото. . . изведнож някои си от вас го продадат за пари. . .»

Творбата остава недовършена по отношение на постройката. Взимайки думата и заговорвайки от името на същинския син на Мати Болгария за борбата против злото, Бозвели забравя конкретната атмосфера, която бе набелязал, и привършва разговора с назидателна проповед. Възможно е произведението да не е било дописано и последният пасаж да е бил поставен по-късно — гневът на укора в него трудно се съчетава с отношението към народа, изразено в предните страници. Както и да е, впечатлението за интрига от началото на разказа остава илюзия. Тъй като писателят не се стреми към действие, не може да създаде и интрига в точния смисъл на думата. Всъщност той следва само логиката на развитие на основната мисъл, която трябва да внуши на читателите си. И за този логически ход на идеята обикновената форма на разговор е напълно достатъчна. Тук «декорът» е украшение, което може да бъде любопитно, но което не е органически необходимо. Не може да се каже същото за речевата характеристика на героите. При нея детайлът, който отбелязва характерни черти на виждане, реакция, психология, език, подпомага логически развиваната мисъл. Многото турски изрази и гръцки думи в езика на търновските чорбаджии доказват, че те не обичат родната си реч. Оттук писателят прави нова крачка в характеризиращата функция на речта: вмъква турски думи и в езика на търговците, за да спази истинността на изображението. С тези свои особености диалогът «Любопитнопростнй разговор», без да скъсва с нормите на Неофитовото литературно творчество, подчертава най-ярко някои тенденции, чието по-нататъшно развитие доведе до създаването на художествения разказ на новото време.

Между съчиненията на Бозвели има запазени и други диалози, също един опит да се предаде съдържанието на църковния въпрос с монологична форма («Вопрос любород-

наго сина»). Но най-пълна изява на неговите идеи, на неговата личност и на типичния за него начин на литературно виждане и езиков израз намираме в диалога «Плач бедния Мати Болгарии» (добил популярност под съкратеното заглавие «Мати Болгария», както е бил напечатан за първи път). Тази творба е писана през 1846 г., когато, преместен в Хилендарския манастир, Бозвели събира последни сили и взима перото. Отново го обгръща атмосферата на литературното му дело, идеите и изразът им в сътвореното по време на първото му заточение. Той е недоволен, нито един от диалозите не е успял да обхване всичко, което има да каже за живота и борбите на сънародниците си. Обогатен с нов практически опит и с нови страдания, той ще подхване пак темата за тежката участ на родината и дълга на верните ѝ синове. Писателят се връща към формата на първия си диалог «Просвещений Европеиц. . .» и към неговата чисто логична постройка, обобщени символични образи и остър памфлетен тон. Изоставя образа на Европееца, преценявайки вярно, че той и Синът имат по същество една задача: да разяснят причините за злото и да покажат пътя за борба. За Майката остава задачата да представи тежкия живот на народа, да изрази мъката и да постави въпросите на пробудения роб. Така писателят опростява организацията на материала и придава на новата си творба по-голяма целенасоченост. В съответствие с тази тенденция изоставя почти всички моменти на сетивна конкретност в обстановка и образи; речта на героите загубва индивидуалния колорит и стилът на творбата като цяло напуска низините на «простия» разговор, за да се приближи към тържествения тон и изпъстрената с черковнославянски форми реч на високата литература. Център на произведението става образът на родината и авторът го озаглавява «Плач бедния Мати Болгарии» по подобие на гръцки и сръбски съчинения, но без да се влияе от тяхното съдържание. Той създава българския символ на родината и с този образ, колкото абстрактен, толкова и близък, остава свързан в паметта на потомството.

«Олеле! Горкана, горчица!... Дотегна ми! От жалости душата ми изнеможе! Ох!...» Три последователни периода в началото на творбата започват с тези вайкания, за да внушат силата на чувството. Сякаш отеква стон от собствените му страдания: «От жалости серце ми се претръгна! Кръвта ми се смръкна и замръзна! Свестта ми се замая! Что да чина вече не зная!» Не, това са воплите на «прожалената» майка — от «толико стотици години непрестаннотекущи извороречнопроливаеми кървави сълзи». Мати Болгария плаче заради скъпите си рожби. Никоя майка по света няма нещастието да гледа едни от децата й прокудени «из препространните си прекрасни... и преизобилни двори» и другите, които са останали — «като роби безсовестно поробощени и совсем невоображени». Тя призовава и заклева верните си синове да й разкрият причините за това «бедноиапастное» и «достоплачевное» състояние. Още една тежка въздишка се изтръгва от гърдите й при спомена, че и тя някога е стояла на царски престол и е била по-славна от младите си посестрими Сърбия и Русия. А сега «от верх Емоската Стара планина» жалостно оплаква и умилно призовава поне една от премилите си рожби да й обади тази «адоизникнала всепагубная причина». Монологът на Мати Болгария, съчетал принципите на красноречието с интонациите на народните оплаквания и нареждания, е прекъснат от идването на нейния «простосердечен и чистосовестен» син, който ще изпълни молбата й.

Той й се представя: роден и отрасъл в нейните прекрасни двори, прочел църковни и световни повести и летописи, слугувал на свещени лица, имал досег с чиновници от най-различни рангове и «сос всякакваго чина и звания количото се нахождат в клетата ни Болгария человеци», бил в Бесарабия, Молдавия, Влахия и се разговарял с преселените там българи. Неофит явно има пред вид себе си и не чувствува необходимост от по-широка основа за изграждането на образа. Чрез обясненията и разсъжденията на Сина той ще изложи мотивировката и цялата програма на движението за духовно освобождение. Той засяга всички въпроси, които е поставил в

предишните си диалози, но изоставя онези моменти, които преди три-четири години говореха за все още локални настроения и бяха твърде много свързани с неговата лична съдба. Сега той набляга на общонародния характер на борбата и на националното ѝ съдържание.

Отделните въпроси не са подредени в строг логически план и писателят не се стреми към последователно, логично издържано развитие на основната идея и стройно композиционно изграждане (пред него изобщо не стоят подобни формални изисквания). Често се връща към вече казани неща, към известни обстоятелства, към многократно повтаряни характеристики. Това уморява и доскучава на днешния читател, свикнал с облекчаващия възприемането език на художествения образ или с ясната логика на публицистиката. Но като преодолее инерцията на навика и се включи в потока на Неофитовата мисъл, ще усети живота в нея — размерите на народното тегло и силата на народния протест. Наред с това на внимателния съвременник добрият познавач на народната душа ще каже или ще загатне много истини не само за историческите предпоставки на националната ни психология, но и за типични черти на българския характер, за нашия начин на виждане и на реакция спрямо света, за добрите черти на нацията ни и за нейните недостатъци.

Непривичен за нас днес е и езикът на Неофит Бозвели с неговите безкрайни периоди, с веригите от определяеми, със сложните думи, събрали няколко понятия в една характеристика (под влияние на гръцкия литературен език) и със склонността към постоянни епитети, напомнящи фолклорни изразни принципи, но носещи ново съдържание. Тези изразни средства придават на стила му ярка индивидуална окраска — явление рядко в книжнината ни по това време.

Една от най-силните страни на «Мати Болгария», на която не може да не се поддаде и съвременният читател,е патосът на гневното разобличение, в който се проявява могъщият Неофитов дух на съдник и пророк. С основание наричат творбата памфлет. Тя съчетава белези на религиозните изобли-

чителни слова с обществено насочения гневен патос на ренесансовия памфлет. Не липсва и въздействие на народния разобличителен хумор, намерил място в народните сентенции, пословици и поговорки, с които Бозвели си служи .или стилизува по техен образец собствени умозаключения. Емоционалността на стила намира израз както в оригинални стилистични похвати и класически реторични фигури (въпроси, възклицания, повторения и т. н.), така и в интонацията на израза. Бозвели умее да увлича с потока на речта. Често пъти, понесен върху вълната на афекта, той създава сложен словесен лабиринт, в който читателят понякога губи нишката на мисълта и чувствува само тътена на безмерния му гняв, отразен в извивките на интонацията. Бозвели е многословен, но без празнословие: той ще нареди пет епитета към едно понятие и с всеки от тях ще говори на читателя. В основата на неговото многословие е богатството на възприятията, а не оскъдност на мисълта затова неговите езикови търсения могат да будят интерес и до наши дни. Езиково-стилната система в творчеството на Неофит Бозвели е отразила ярко крушението на старите естетически принципи и липсата все още на нова регулираща система в постройката на литературната творба. Именно в тази особеност се състои литературно-историческото съдържание на «Мати Болгария» наред с отражението на живо а и борбите на народа ни по времето на неговото национално пробуждане.

За въздействието, което е оказал Неофит Бозвели като личност и като писател, свидетелствуват двама негови ученици — следващите големи фигури, свързани с нов период от развитието на литературата ни: Г. С. Раковски и П. Р. Славейков. И двамата, още младежи, изпитват силата на неговото лично обаяние, нему дължат събуденото гражданско съзнание и по неговия път тръгват, за да продължат започнатата национална борба.

Раковски, очевидец и участник в първите стъпки на движението, осъзнава историческото значение на Неофитовото дело: «Той първи почна явно да проповядва по България и да

възбужда народа да иска историческите си права, той дойде в Цариград и се улови първи в явна борба с фенерската патрикана, пострада толико от греков и най-после принесе жертва и живота си за народа.»

Славейков си спомня как е плакал над писмата на «храбърника страдалец», покъртен и възхитен от нравствената му сила. Някои от тях знаел наизуст и ги повтарял в тежки моменти от живота си.

И за двамата Бозвели остава пример на безрезервно изпълнен обществен и патриотичен дълг, личност, отдала умствени и творчески сили на високо благородна цел. Дълбоките следи на въздействието му откриваме и в тяхното литературно дело, особено в творчеството на Раковски. Влиянието, което е упражнил Неофит Бозвели върху големите творци от следващото поколение, е и неговият принос за развитието на възрожденската ни литература.

Стефана Таринска

ДИАЛОЗИ

ЛЮБОПИТНОПРОСТИЙ РАЗГОВОР

Некоего в ино државство рождена и отхранена суща Матере Болгарии Сина н Любородца сос неколцина от разни области из турецкото државство болгари, за как преминуват в турецкото државство болгарите и в какво състояние и благочестие се нахождат

М[ати] Б[олгарии] Син: Добрутро ви, предраги господини! Имаме ли чест да ви попитаме за богодарованото ви здравие, най-вече за благополучното ви состояние и преминуване?

Ответ: Дал ти бог добро кардаш, боюрун, отур. Ханджи, донес едно кафе и чубук на господство му.

М. Б. С. Молим, не трудете се, господини!

Ответ: Ох, олмас о, как ще се запознаеме? Господство ти болгарен ли си? Гледаме добре хуртуваш болгарски.

М. Б. С. Любезни мои единородци, в/аша/ честност сте известѐ, какво всяко нещо к свойственото си се впуща и склонява.

Ответ: Хеле ха. . . Ойлеиса ще се коноЩисваме. Защото болгарин сос болгарин си уйдисват. Ех, пообади ни що има, що нема тадева? Как се преминувате? Алъш веришите как са? Мемлекетските ви харчове и даванета как вървят, мирно ли сте? Какво сочи времето за напреж, дали на мир, или на размирица? Да ти е сладко!. . . Болгарски икрам! Прощавай, че ние сме мало дебели болгари. . .

М. Б. С. Благодарим, любезни мои единородци! Известни сте, какво любовта в церемонието не состоя-

ва, но в искреността. . . Вярвайте, като ви гледам през тия дни кат преминувате край брашованите и липисканите, от природната искреност серцето ми се преторгваше от жалост, за кога да изпитам на кой сте квартир, за да дойда при ваша честност, и за да се запознаеме, и за да се поразговориме. Ако и совсем не ни отпущат работите ни, обаче свойствената боговсаждена природна искрена любов превозхожда и всето назад оставя. Отдавна желаях да се сподобя да видя из турецкото државство наши единоплеменни и единоверни сущи на една Майка Болгария синове и братя. . . Благодарю вишняму божественому всеблагому, о всях и за вся промишляещему и премудре на ползу устрояющему, и во благих желанию изполняющему промислу! Слава на неговата неизречена благост! Благовременно ме сподоби, изполнив желанието ми, и видях превожделената ви ваша честност! Любезни единоплеменници, стока ли сте донесли някаква за продаване, или някаква стока имате намерение да купувате?

О т в е т. Че малко сточица сме подонесли да продаваме. . . Че за купуване щем виде после.

М. Б. С. Молим, каква ви е стоката?

О т в е т. Ех, нашата стока белли я. . . Едни мало коприница, едни гюлгѝа и гюлсуѝ, други аби и ямурлуци; едни габровска стока: нохчета, гаванчета, пестил и други подребици, а едни трявнянска стока: конски башлъци, пискюли, сегменски коланчита, подколено-подвезки и други, други различни неща. Туку няма кой да купува. . .

М. Б. С. Добро! Познава се, какво сте из различниградища. Молим ви, памук и ориз нямате ли някой из вашата компания?

О т в е т. Има, ама тии са на отсрещниот хан.

М. Б. С. И то добро. . . Само добра продажба да подарява всеблагий бог!. . .

О т в е т. Иш алах, алах керим! Ама, май кесатче гледаме алъш-веришо. . .

М. Б. С. Милостив бог, любезни мой! Торговщината няма обичай да бърза. . .

О т в е т. Е, ние не бързаме, алах керим, чуфутлара борджумус гйок, шукир. . . не зинджир бойнумузда. . . Хелбет насал насал, щеме да продадеме! Барим тука сме рахат, шукир алаха, няма някой да ни запира в томрук. . . Нека се и ния порахатландисаме, барим неколико месяци в това рахатлия място. . .

М. Б. С. Предраги единоплеменници, коликото за продажбата е тако воистину, но за спокойството, се вижда нещо сумнително. Защо всякий, всячески в домо си се спокоява по-добре, а не в странствованието си. Защо, и колико да е и градо и квартирят по-изряден и человеците по-политични, но все различва домо от квартирят, странните — от соотечественициите, чадата, сродниците и роднините; и проумява се прочее какво произхожда нещо от това.

О т в е т. Хей, братко, господство ти ходил ли си в турско? И ако си ходил, но не си живял. Ела поживей тамо неколико месяци, а не години, че тогас щем се поразговори и попита как ти се вижда. . .

М. Б. С. Че защо тогас, а не нине, мили мои единородци? Обадете ми, молим, да разумея.

О т в е т. Чорбаджи, проумява се, господство ти туку слушаш Болгария, че ти се чини кой знае каква ли да е. Ако да ищеш да я познаеш: запали я — остави я, че бягай — не ти трябва. . . Тя е соват владишки, чорбаджийски, кадийски и мухасалски и. . .

М. Б. С. Любезни мои единородци, простите ме, соват що ще да рече не разумявам! Молим вашу честност, обадете ми по болгарски, за да разумея, какво е то нещо соват?

О т в е т. Господство ти си бахтлия бил, че пре-

дедите ти, баща ти и майка ти, са ти изтеглили каноно, че нито соват по турски знаеш що ще да рече! Кир... г[осподине], то по болгарски го говорят някой си «пажа», място забранино. В полето са три тюрлии пажи: за крави, за волове и за биволи и в планината три: за овци, кози и свинйе. Каквото за скотовете се пазят тия места, за да ги угояват в няколко месяци за клане, да са толсти в салханите, тако сущо и в Болгарско са сиромасите И молим ти се, не ни питай вече за наша пуста Болгария, да опустее. . . Като си помислиме що теглиме!. . . Че ако не ни се свидяха дечата ни, мертви, а не живи, се вращахме!. . .

М. Б. С. Любезни мои единородци, коликото за соват що ми доказахте що ще да рече, братолюбезно ви благодарю, но като ви слушам, че опустявате Мати Болгария. . . О, сладчайшее имя наша всеобщая Мати Болгария, която си била някогаж преславна, а нине и от сущите си чада омразна! Вярвайте, братя, весма ми дожале. . . Ох! Като слушам, серцето ми изгоре! Коя е причината, че ви е толико дотегнало? Обадете ми, молим, да зная и аз?

О т в е т. Хей, братко, господство ти си се родил в богоблагословено място. Ходил ли си в Болгария, като си, каквото те гледаме, халис болгарен че си? Или барим от баща си и майка си, или от другиго някого не си ли слушал какво теглят сиромасите, колкото живеят в Турско в Болгария?

М. Б. С. Слушал съм, мили мои единородци. Слушал съм и от майка си и от баща си и от други наши сродници, когато са запомянат, какво са теглили от делибашии, чорбаджии, керджалии, бегликчии и. . . Приказват, какво ги запирали и глобявали и от овцете им най-добрите избирали и насила сос бой им ги взимали. По кущята им насилно и напрасно яничери да ядат и да се опиват, и человеци да убиват, и други срамни и омразни работи да струват. . .

Най-после начнали кърджалиите явно да убиват, селата да горят — и тии, сказват, горките тогас кой как можал и на къде видял се разбягали и дошле тогас и се заселили, гдето се нахождаме и живееме и до сега. Но аз понякогаж подохождвам за наши работи тадява и попитвам, когато видя като ваша честност от оная страна търговци, какво преминуват наши братя болгари. Но разно всяки приказват: едни се хвалят, но повечкото се плачат. . . Че не се доумявам, що е причината. . . Обаче нине несумнено се надея, какво ваша честност не ще ви се виде досадно да ми известите и сущо каквото е обстоятелне. . . Защо мнозина желаят от наши и ваши, коликото се нахождат, в което державство и аз живея, единородни братя да знаят какво преминуват в Турецко из Болгария любезните ни братя болгари. . .

Ответ. О, мили братко! Шукир струвайте на бога, че ви е кортулдисал, що ви трябва да слушате такива утравни хабери! Гледайте си кефа. . . В Болгария каквито грозни, омразни и гнуснавни работи се чинат. . . тия нито са за слушане, нито за сказване, нито пък може някой да ги изкаже. Трябва някой да е скорсписец, че да седне неколико години да писува, че тогас да познае всякий какво се чини в Болгария и за колико години се е изписало болгарското тегло. Че тогас може всякий да разсуди, дали е имало по света някой други народ де е теглил. . . Фараон, Диоклитиан, Максимиан и другите мучители мучили, кой израилскио, кой християнскио народ, но тии биле друговерци. Но болгарскио наш народ тегли от своеверци. . . Братко! Болгарскио сиромашки народ най-первом не знае на кого е рай̀. . . Втором, совсем не знае от коя е вяра, дали от павликянска, лютеранска, калвинска, ерменска. . . или от каква. . .

М. Б. С. Що говорите, единородци, що говорите?

Дивно нещо! Как не ще родът болгарски да знае на кого е рая? Че толико години почти всея вселенная зная, какво е на Отманското самодержавство покорена всичка в Тракия, Македония, в Емоса и в Мисия дур до Дунава Болгария, а Болгария да не знае — то какво нещо е? И наша Болгария е най-первом от другите славенски родове приляла св(етое) крещение, за което всите летописи и истории явнейше доказват и вернейше свидетелствуват. Най-вече и до днес по светът всите народи знаят и говорят, какво в Отманското державство коликото болгаре се нахождат, всите са православни. Негли нине някоя ерес да се е всеяла, то не знающ, молим, докажете ми и за какво не знаят нашите единородци на кого са рая и от коя вяра?

О т в е т. Ния ти казахме, пък господство ти разумявай. . . Ариф исан, агна. . . Не питай повече, че ще си повече наскърбиш и натровиш серцето. Не, не илазъм. . . Рекохме ти, я!. . . Болгарията е дадена само за неколцина, а сиромасите — за тегло и за мука.

М. Б. С. Чудно! Воистину чудно нещо! Да няма още (каквото приказват нашите по-стари) да ходят делибашии и кърджалии, яничари и спахии по селата и по градищата, че да струват несносни насилства и безчеловечни грозни убийства?

О т в е т. Хей, братко, ашкере нема, но покрито... Хелбет, колкото варви свето, толкос по хитрост научава: мурафети, фентове, тюрлюсу. . . Злото когато се чине ашкере, тогас человек от него или се уклонява, или убягва, или на някаде се потулява и скрива. Ама когато е тайно, тогас. . . тогас е ужасно и неизбавно. . . Тогас, когато си ще и когато се някой не надее, апансас го прихлупва. Пази боже! Туй се говори по нас натлап: беда. . . кортулуш гиок! Господство ви, шукир струвайте на бога, че нямате в

богодарованото си самодержавство такови бедни прихлупни натлапи, а то ния каквото се проумява никогаж няма да се отървеме, защото от нази си теглиме, а не толико от други. Мер бог ако се смили, и такива проклетници совсем до един да порази, белкем щем се кортулиса, сиромаси. . . Гиоксом башка тюрлю хич битмес; битеджее да гйок. . . битмез да. . . нафиле.

М. Б. С. Любезни мои едино-мати Болгарии соплеменници! Рад бих бил, молю ви се по-пространничко и по-ясничко да ми предложите за тая достоплачевна трагедия на своеродното всеобщо преминуване за жалостното состояние, за да поразумея и аз, от кои тегли такови несносни беди в турецкото самодержавство само нашето единородно болгарско общество, и то не от другите толико, коликото от своите. И тии кои са, които го безсовестно и безчеловечно мучат и наказват?

Ответ. Виждаш ли, братко, ония троицата що седят отсреща в кафенето, ония, щото им са пискюлите долги на фесовете и на чубуците им имаметата кехлибаряне. . . Ето, гледаш ли оная одая джамлията? Тии в нея са кондисали. Ако обичаш, покоништисай се сос тях, че тогас, пак щем се разговаря.

М. Б. С. О, та тии християни ли са? Воистину аз ги имах неотменно, че са турци.

Ответ. Ох!... Господине, хиляда ката е било подобре да са се потурчили и бащите им и тии, а не що са се погречили — да им изсохне трепроклятия корен!

М. Б. С. Недейте, любезни, недейте кле!. . . Любите враги ваши — говори евангелието. Из кой град са тии?

Ответ. Из Мега Терново. Да даде бог да си не идат, но дано пукнат тува, поразилниците трепрокляти. . .

М. Б. С. Из Велико Триново ли? О, Тринова града, Тринова града! Някогаж на нашите преславни

праотци царствующий и престолний граде, а нине стоиш от славата си пуст! Уви! Прожаленая Матер Болгария! Ти горка, ти си само остала за оплакване достойна! Сирото, как ли можеш да терпиш, сама като познаваш и серцето си смертно наказваш? Явно, че от светът е срамота, а от бога, колко ли е грехота?. . . Е, че ония нине троицата, които влязоха в джамлията одая, тии из Велико Тринова града ли са? И християни ли са, без всяка реч? Тии приз денеси. . . аз им говоря болгарски, а тии ми се отговориха по турецки. Рекоха: бис болгар де иил.

О т в е т. Познаваш ли, братко, що ти рекохме: по-добре да не са се раждали е било — да ни прости бог — ама за общенароднио бахтсазлък кучките ги изпикали. . . да прощаваш. . . Кой ще мучи сиромасите, ако не са такови трепрокляти дяволски синове? Тии са изпикани само за зло!

М. Б. С. Тако ви бога, обадете ми, търговци ли са или чорбаджии?

О т в е т. Да ги порази бог! Тука не халт иеджеклер. . . Търговци се показват. Донесли орташка на сила взята стока от сиромаси: сатени и коприна.

М. Б. С. Сатени и коприна ли? Да ида при тях да видя можеме ли се согласи да им купя стоката и да се поразговоря сос тях. Прочее, ваша честност, ако ви и подосадих мало, обаче прощавайте. Оставайте си сос здравие и добро собиране утре да подари бог!

О т в е т. Сос здрави, сефаа гелдин хош гелдин: Мафсу те чекаме утре сабаахлаим.

Сущи Мати Болгария Син и троица погречени триновски чорбаджии

М. Б. С. Благосчастливий ден желая вам милостиви господини!

Т[риновски] ч[орбаджии]. Дал ти господ добро,

Вътрешният двор на Хилендарския манастир

беим, солтаним. Буюрун, буюрун джаним. Сефае гелдинис, отур конушалим.

М. Б. С. Молим. . . Имаме ли чест да попитаме В[аше] любородие как се нахождате и да се удостоиме да се поразговориме, че негли се сподобвавме и да се запознаеме от нине. Слава богу, надея се, какво се нахождате благополучно, дай боже!

Т р и н. О, шукир алаха, твърде сме добре. Сизи сормали: вие как сте, живо здраво ли сте? Отур. . . отур, хей джанам. . . Каведжи бир чубукла каве. . . чабук. Ех, йощи как са приминувате достум? Що има, що няма по вашият мемлекет? Как сте сос алъш веришът и сос берекетят?

М. Б. С. Милостивий господини, продажбите и купуването — и то е сущо като времето, возвратно. Изначала светът си е таков.

Т р и н. Хакикат е така, ама сега каквото гледаме дибюдус кесатлък. Ама хайде де, алах керим. . . Май се сакалдисваме, не сме научени по тоя мемлекет, не прилича на наше Триново. Тува велика слободия — не се разпознават кой е чорбаджия и кой измекяр, всички еднакви, майната им. . .

М. Б. С. Ваше любородие сте известни, какво торговщините не сос бързане, но сос терпение се обръщат. . . и всякий в отечеството си се спокоява и се возблагодарява. Но человеци сме, господини мои драги, всякак се случава. . . Слава богу в прекрасний и радостотворний град се нахождаме — ако сме и странни, но человеците здешни са любостранни и учтиви.

Т р и н. Бре хадам! Кой гледа икрамът, тяхното да си е тяхно. . . Нели не уйдисва нищо на наше Триново!

М. Б. С. Че що ли не прилича на ваше Триново? Освен месторасположението и че няма турци. А друго, може тоя град да е и по-велик и по-красен и

повече наполнен сос различна стока, от разни места сос различни человеци. А за фабрики, академии, гемнасии и училища и церкви — не знам.

Т р и н. Хей кардаш, вие колко сте се родили в Европа, като продумате за школи агзанъс ачик калар. Ех гледам имат добри школи, учат се кодже мужи в тях. . . Какво ли учат, като нямат даскал да ги учи по гречески. Хеписи нафеле. . . Да ме прости господ, оня ден утидохме в церква — немà да чуйме барем Кирие елейсон. Бирдаха гитмеис. . . Петимен е человек да си похортува грекски, че да се поуслади и поразвесели.

М. Б. С. Проумява се, господини, какво сте родом греци. Обаче е чудно. . . Молим, как сте се научили толико чисто да произношавате по болгарски речите? Познава се, че в Триново сте се родили. Молим, има ли в Триново греци!

Т р и н. Че, туку да речеме, има някоя фамилия и друга, които са и чорбаджийски род, които оправят всичката триновска каза сос агата, а сос владикът оправят християните, сос коликото му держат и епископите. Нашият триновски митрополит е сущи като цар и без триновските чорбаджии не прави нищо, тии му са реджелите. . . не илерсан! . . .

М. Б. С. Можете ли да знаете, ваша честност, да ми докажете, дали изначала са се населиле преди взятието Тринова града, или по взятието турецко? И в кое лято и от коего града и рода са тии гречески фамилии? Ако знаете, молим, докажете ми. Може, мислим, да има писано само в греческите истории. В славеноболгарските и в другите летописи нигде се не нахожда писано, какво има заселени греци родом някогаж в Тринова града. И то, извините молим, вижда ми се странно.

Т р и н. Хич билем да се не чудиш за това, че го няма писано в болгарските книги! Болгарски книги

слабо се нахождат из Болгария. Защо ния от бащите си слушахме,а и в нашето време сос очите си гледахме и гледаме и до нине по всяки ден, като туку чуе митрополитът, че се намерило негде някоя стара на мемрана написана по болгарски книга, отведнож во огня я изгаря. Добре прави — защо писуват, че гйовем седели болгарски князе в Терново някогаж и тии первом заселили Триново. Владиците ни обаждат, какво Терново е заселено йоще от Александра Македонскаго. Ето че от тогас са йоще тии наши гречески фамилии заселени — и за това шупе гйок.

М. Б. С. То ако е истинно, добре. . . Но трябвало до сега да са типосали владиците владишкият си летопис, за да го четат и другите учени человеци, че да разсудят и да разделят лъжата от истината. И не прилича владиците да горят болгарските книги, то е весма укорно, богопротивно и человекоомразно дело. Владиците трябва ако са православни, да смишляват должността си пастирска и трябва да изваждат благочестиви, нравоучителни и полезни по болгарски язик за общенародно просвещение книги, а не да горят болгарските книги. Да прощавате, не струват добре владиците, смертно согрешават и на иноверците за смях стават!

Трин. Бак кефини. . . Владиците знаят що правят! Които болгари ищат да четат по болгарски — ето им другите царства, а които ищат да знаят да прочитат, нека се учат по гречески язик. Ве селям!

М. Б. С. То добре каквото говорите — ако нахождат благопристойно владиците сос вас греците зайдно — и то ви е весма лесно: да четат владиците една греческа молитва на болгарите и да се научат гречески, а не да им показват, [на] които не щат да се учат по гречески — ето им другите царства. Мислим, туй да е и богу и султану противно. . . На султана рая не трябва ли от болгарскаго рода и ако му не

трябва, прилича той да пъди болгарите от Болгария, а не владиците сос греците. Первом, от греческаго рода, ако не знае по болгарски да чете добре и да сказва слово божие на народа, не пропущат правилата церковни да бива таковий в Болгария владика, но в негова Греция. Прилично ли е господини, болгарите да учат гречески, или, които греци се нахождат в Болгария да учат болгарски? Молим, обадете ми!

Т р и н. То е на владишката воля. Каквото заповяда владиката, тако трябва да правят болгарите. Башка трюлю олмас — ве селям.

М. Б. С. Аз каквото зная, владиците освен каквото повеляват церковните правила, дрго повече не можат нищо да заповядат. Ако ли някак си вон от церковните правила струват нещо, тии тогас са противни и богу и султану и не са православни и покорни на божествените и царските закони.

Т р и н. Че как не щат да могат владиците да правят каквото си щат, като си имат beратите султански и са полномощни — каквото щат да правят. Тии са закупили болгарите, че затова каквото си щат правят — не да не чтат болгарите по гречески, но и хоро билехи играйт, стига да им ревнат владиците. Сос владиците шака олмас!

М. Б. С. Господини, аз совсем вяра не хващам, че имат владиците повече власт, освен да запопват и да освящават церкви. И то сами пак не можат без други священици. Познайте, прочее, колико имат владиците власт: то имя владика не им е прилично, но священоначалници им прилича да се именуват — толика им е и властта, според имято, и повече власт нямат, освен да священодействоват и то без пари, според апостолските правила, които им заповядат, говоряще: сребро и злато да биде сос тях, и които дават, и които вземат, в погибел. . . Сущо и на вселенските собори правилата запрещават: който за-

попва и който се упопва сос пари и двамата да се извержени! Ето на владиците ви властта!

Т р и н. Хей достум! Апостолите и соборните отци не купуваха владичеството, но нашите владици го скупо-скупо купуват — че как да го не продават? Да знаеш, достум, само за пешкешлици и за рушвете владиците по колико хиляди грошове дават, вон за дрехи, за такъми, за конйе. . . Ами колко им трябва за в Цареград за капукехаите им, за посестримите, помайчимите и за челябиите им. Ако не взимат от болгарите пари за освящение, болгарите откъде щат да се наричат християни?

М. Б. С. За такови чудесни и неслушани работи не ми стига умът. Аз според спасителовото изречение зная. . . Той сам говори на св[етите] апостоли: Туне приясте, туне дадите. И тако апостолите приеха и на возприемниците си дадоха и тии следователно на наместниците си. . . и до тоя час в нашето державство тако следоват непреступно нашите священноначалници: благочестиво,православно и християнски.

Т р и н. Хадам, вашите архиереи на владици, билляхи, не приличат. . . Гледаме ги тръгнали като попове вървят само сос едного или двама дякони по путят и седят, че ядат хляб на една софра заедно сос протосингелите, архимандритите и сос дяконите си. По селата владичнина не берат. . . Ей, где им стои владичеството? Владици ли са тии? Ба, ама владици, ха!

М. Б. С. А вашите владици как се докарват пред народът, че не тако?

Т р и н. Хей достум, дост. . . Само да те сподоби бог да видиш що ще да рече в Болгарско владика, че тогас да се разговаряме. Сега не можеме ти анатардиса. О гюрмее мухтаач бир шеи! Лафлан битмес ки анадам. . . Знаеме, че не си виждал такова нещо!

М. Б. С. Право говорите, почтени чорбаджии.

Защото не съм виждал и совсем не съм слушал за таково великолепно и славно владишко между християните обхождане. Молим, пообадете ми, да се почудя и аз. . .

Т р и н. Кардашчим, то не е за изказване и не може се сос лаф изказа, ама за хатърът ти, колкото можеме мало нещо да ти пообадиме, че да разсудиш, дали уйдисват нашите владици сос вашите архиереи. Достум, нашият терновски митрополит, като ще иде при агата на конушмак, собира колкото попове са в градът, и от няколко (които са близо) села поповете, които се собират до 40 попа. Та че му уседлаят два коня сос сирмалии хашета, позлатени езенгии, пискюлии гемове и много други накичваници. На единат всяда той, а на по-добрият челябийчето му. Мисли, достум, пък дрехите им какви щат да са! Антериите им от хинд кутнусу, поясите им хяхуряни, джубетата и бинишете им от франсус чофаси; по-изрядните — на челябийчето митрополитско, което е сущо светливо като ангелче, алах башасин. То е най-светлият шан на нашият свети митрополит триновски. Че взема и 6-тях си гясакчии турци сос поповете, че тако отхожда на конушмак при агата, при кадията и при другите аги. Попозна ли сега нашите в Болгарско владици, че са сущи достойни, славни и интишанлии владици! Тии са сущо като юч туйлии везири. Сос тях шака олмас. Какво щат, правят сос болгарите. Усети ли се, достум? Сещай се артак.

М. Б. С. Сещам се, обаче ако е тако, каквото доказвате, мене се вижда туй странно, чудно и неприлично!

Т р и н. Че защо да ти се вижда неприлично? Аджаип! Ами да видиш кога ходи из епархията си по дѐвер, тогас пък не можеш се начуди!

М. Б. С. Молим, да ви се не види досадно, докажете ми, тако ви бога, що ще да рече това девер?

Т р и н. Бе хей кардашчим, и туй ли не знаеш, що ще да рече девер? Аджайп! Чок шей! Да не знаеш що ще да рече девер! Та то е най-славният интишан владишкия! Кога то ще да ходи владиката да обикаля, по адет, на трите години епархията си, тогава се вооружават 6-тях негови турци, които му са гясакчии, страшно; такамладисват му три ата едеци в сафи сърмени, златни хашета и сос аляна чуфа покрити, и сос други злати конски прилични работи натруфени. Тако сущо и за митрополитът и челебийчето, и за дяконите му... Други такам конйе за ахчибашията, за каведжибашията и за пазарагинетът му, а други за сеизбашият, за сеизите и други 8 или 10 коне саксани за аарлакът му, и 40 или 50 попа селенски. Че тръгват сос митрополитът и обикалят епархията от село до село и от град до град. И от всяко село мало-голямо имат сбор да излязват един сахат място да посрещат владиката и до друго село да го изпроваждат, кючюю бюю, сущо и от касабите християните!

М. Б. С. О, воистину туй по-чудесно от при агите отхождането, каквото го доказвате! Тая реч девер, проумява се, че е по-турецки, която ще рече по болгарски пребръщане. Сос толико множество турско, попско, дяконско и народно в епархията, що обръщат владиците ви? Болгарите сиромаси чували ли са да ги обръщат и пребръщат? Тяжко им и горко!

Т р и н. Ха-ха-ха! Ами що са, та не са брашнени чували? Брашнени чували, достум, колкото ги някои обръща и тупа, толкова все пущат брашно. . . Аджаип! Знаят владиците що правят!

М. Б. С. Знаят владиците що правят? Чудно! После, молим, что чинат по селата? Каква работа имат митрополитите да обикалят селата и градищата?

Т р и н. Каква ли работа имат владиките да оби-

калят по селата и по касабите? Та то им е най-голямата работа, най-големият гелешат, който им е и от бога и от султана дарован, за да си го приберат от болгарите, от поповете и от церковите, от монастирите и от игумените и от духовниците. . .

М. Б. С. Дивно и пречудесно нещо! Какво ще прибират от болгарите? Даждие ли? Няма ли си султана нарядени человеци за това? От поповете що ще бере владика? Попадиите им ли? А сиромашки поповци, що ще чинат без тях? А от церковите и монастирите покровите, кандилата, свещниците, потирите и дискосите им ли ще обере! И от игумените и духовниците требниците и епетрахилите им ли ще прибере? Че защо му са? Чудни и дивни митрополитски уредби воистину!

Т р и н. Хич биляхи не са чудни митрополитските хизмети, но са законни и правядни и святи! От бога дарованн и от царството допуснати и сос чорбаджиите мемлекетски пазарени и произволени.

М. Б. С. Извините, молим, чорбаджии, не можа да се сетя. . . какви неща са тия, които са на владиците ви и от бога даровани и от султана допустнати, и от общенародните началници согласени?

Т р и н. Достум, ния ти сказахме какво в[ашите] архиереи нямат таков фрусат, каквото нашите владики. Тии, достум, си имат султанските берхати, по колкото си щат сос мемлекетските чорбаджии мунасибиилен да пазарят, по колико гроша да бере владиката от всяко венчило, по колико гроша да взима за св[ета]литургия,за упопване,за освящавене церковно, за водосвят, за опело, за душедял и от всяка церква и монастир,и по колико гроша филотимо и фамилиатико от всяки поп, игумен и духовник — и берхат мюзюримджек си ги собира тупузунал и тако си совершава владишкия святозаконен, правилний и отряденний девер! Ве селям!

М. Б. С. Добре разумях, владишки девер, според доказателството ви и бератското закономнимо чорбаджийско, сос владиците на венчило и за други церковни обряди и священи служби и прочии глобителни неща согласие, което бива за скотовете по скототоржествените места — обаче нека и на болгарите е то пристойно. . . По коя цена за всяко, колкото воспомянахте, полагате?

Т р и н. Според каквото стигнат митрополитските харчове, ама най-долня паха на всяко венчило 15 гроша; за венчателна вула, ако няма нещо роднина, по 12 гроша, ако ли са роднина — и по 1500 гроша и по 800, но за малка роднина 500 гроша бива. За упопване по 1200 гроша, за освещен[ие] церк[ова] според селото и градът — хвани от 5 до 3, най-долня паха 2500 гроша бива; за св[ета] литур[гия] 350 гроша; за душедял според человекът: от 8000 до 5000, до 3000, най-доле до 350 гроша; за монастир игумен нов — 5500 бива, за водосвет 250 гроша, за упело и венчило владишко 250 гроша, на владишки диск[ос] най-доле по 8 гроша бива; на имя кога служи литур[гия] влад[ика] по 5 гроша; филотимо от всяки поп по 350 гроша, а от игумени и духовници по 550 гроша и фамилиат[ико] по 150 гроша; от всяки монастир по 1500 гроша и от всяка церква по 350, башка за новий антимис що оставя на всяка церква на третята година по 250 гроша; а някой поп, ако му се намери някоя погрешка, инсафа багла, или някои от болгарите ако се напустнат сос жените си — то бива и по 5 и по 8 и по 10 000 гроша. Митрополитските человеци от челебията до сиизите си имат башка аваетат. Проумя ли сега колико имат фарк нашите владици от вашите?

М. Б. С. Проумях! Воистину колкото от адската преизподня глубочина, до емпирейската превиспреннейша височина, толико разнствуват! Обаче

то нека постои за после. . . Нине ми обадете, молим, като согласувате болгарите, поповете, игумените и духовниците, питате ли ги? И сос тяхно произволение ли бива туй митрополитско и чорбаджийско согласие, или само сос чорбаджийско и владишко?

Т р и н. Бре де хадам сенда! Че кой ще да стори кабул да пита болгарите, поповете, калугерите? Бе хей, достум, че пита ли някой някогаж робите си обичате ли да робувате?

М. Б. С. До толико ли са изпаднали болгарите? Лма са ги пленили от негде сос воинна победа владиците и чорбаджиите? Или са ги сос грошове купили? Че чорбаджиите не са ли и тии болгари, и владиците от християнска вяра ли са?

Т р и н. Че то е белли, че са болгарите роби на владиците. Защото владиците ги купуват сос парички и затова правят каквото си щат сос болгарите, а чорбаджиите като началници трябва сос владиците да се держат, а не сос робите. . .

М. Б. С. Почтени чорбаджии, молим, от кого са купили вашите владици болгарите за роби? Всички свят знае, какво са болгарите султанска вярна рая, а не като греците и като владиците противна. . .

Т р и н. Гйок, гйок. . . Яглашлаан вар. Султанът ако не вярваше владиците не щеше да им дава берати, не щеше да им хваща за болгарите кефиликат.

М. Б. С. Че такови берати ли им дава: да им са болгарите роби, а нему да не са рая? И като не са му рая — султански берати не трябват на владиците ви, нито споручението владишко е потребно. Чудно и дивно нещо! Но и то да стои за после! Ние да си дойдеме на первата реч. Като си прави мит[рополита] деверя по епарх[ията],ако се случи някак някое село или] поп, или духовник, или християнин да няма да плати грош[ове] митрополиту — тогас що се чине?

Т р и н. Що се ли чине? Ако е цяло село, церковата

му се замюхюросва и селото се афоресва,поп и ду[ховници] се аргосват, а на християнинът, или бакърът или постелката и завивката му се вземват — че на субашът. И той им плаща владичнините, че после си ги вземва ȍдве и ȍтри — как ще. Достум, владиците знаят що правят!

М. Б. С. Аз мога да река, че владиците и чорбаджиите не правят добре, или по-добре да река: совсем не знаят що правят. Или най-добре и чисто да река, какво са и на божествените и на естествените и на султанските закони противни! И такови владици не са от греческаго рода, но. . . И такови чорбаджии не са нито болгари, нито греци, ни християни, ни турци, ни ерменци, но. . .

Т р и н. Хей, побратиме, голям янлашлък имаш! Нашите владици са си халис греци, от бога даровани на болгарският народ. Ако не са владиците, от кого ще да си купят болгарите християнството? И ако не са чорбаджиите да направят пазарят, кое по колко, могат ли си купи болгарите някогаж християнска вяра?

М. Б. С. Чудно, срамно и за смях достойно нещо! Вашата владишка и чорбаджийска сос грош[ове] насилно продаваема вяра, като какво нещо е? Да не буде като круши и яболки или сливи и дренки, дини и папища, бял и червен лук, ряпа и чукундур, пипер и патладжан; или е мушамор и сюлюмен. . . Но и от тях какво и да е — пак не бива насилно да се продава, но кой какво обича трябва да си купува.

Т р и н. Хей достум! Остана ти хатър. . . Хелбета, болгарен за болгарена залита. Бак кефини! В Турско тако трябва да се держи християнската вяра. . . владиците и чорбаджиите знаят сос дебелоглавците болгари що да правят. . . и да им спасат душите. На такива глави, такива брасничи! Ти не знаеш, за пешкешлици и за рушвети само колко

хиляди гроша трябват на нашите владици. Ами колко ли йощи харч масраф за в митрополията, за капукехаята, за посестримите, помайчимите и за челябиите им в Цареград. Ти тия не хисапиш. . . Помисли, как ще се държи в Болгария християнството, ако не взимат владиците пари?

М. Б. С. Ей, молим ви, не помянувайте християнство! Туй щото правите на болгарите вия сос владиците си, то не е християнство, но е всесовершенно безбожно и безсовестно тиранство!

Трин. Гиок. . . кабул етмеис. . . Защо да е тиранство? Ако не са владиците, може ли да се намери в Болгария християнство? Валаха, нешан булулмазда!

М. Б. С. Туй щото го продават из Болгария насилно владиците, то не е никакво, освен юдино продаване и Анино и Каяфово купуване и Пилатово разпинане!

Трин. Е, чак до там ли? Шукир алаха. . . Че и нашите владици, макар че са стамболии, ама не струват енкяр Исуса Христа, хей кардаш. . . Само че са челябии хора, научени сос голям интишан, сос голям харч и масраф да живеят. Хелбета, като големци и от голям корян человеци — прилича им ама, ве селям!

М. Б. С. Познати са от работите си. . . не трябва лимон. . . Плеснясали ги са продавали из Цареградските тесни улици! Но добре сказват бабичките: всякиго да пази бог от сиромах, кога се обогати и от влаха потурчен и от болгарена погречен, а найвече — кючек овладичен!

Трин. Белли, че на нас погречените болгари и на владиците ни хвърляш тоя камек. . . Ма мане диил. . . Нам да е добре, че кой какво ще нека си говори! Ампотес всите болгари да бяха се погречили като нас. . . Ам инатчии, силят се да четат по болгарски — нека теглят, да им дойде умът! Да са бла-

годарни, че им продават владиците и толкова евтино християнството!. . .

М. Б. С. О чорбаджии, чорбаджии! Сиромасите изпаднали горки болгари, според живата си спасителна на бога вяра, благодатию божиею, са си православни благочестиви сущи от бога християни, а от таковых Фараону, Максимиану, Диоклитиану, Юди, Анни и Каяфу и Понтийскому Пилату подобних владиках мучими, са си совершенни мученици. . . Пък които прочее слушат такови владици, нека се погречват и возприемна щат законно и в настоящий и в будущий век според работите си и наказанието си! То не е отдавна, но заборавили и владиците и чорбаджиите. Обаче не ще и тям премина, каквото и на. . .

Т р и н. Бе хей кардаш! Че ако си и болгарен, не залитай толкос за болгарите, не ги знаеш какви са душмани. . . Не се сещат нещо. . . Пък владиците им ищат доброто, ама киме аннадърсан, будали! Хайде, хатър да не ти остане, ама не са человеци. Не илерсан чок, чок. . .

М. Б. С. Болгарите ли не са человеци, или владиците и чорбаджиите, които не познават бога, ни султанът, но вон и от божествени и от султански закони работи правят услеплени и още противни ищат да бъркат!. . . Луди владици и чорбаджии, воистину, луди! До къде ги кара дяволът им! Не памятят ли, не памятят ли, що патиха приз години си. . . Че тии пòврага, но горките болгари? За владишки и ваши чорбаджийски лайняници, за божа правда толико години страдаха и кога срещнеха турчен от конието си слазяха. . . И до сега не ви никому бога ради обадиха. А вие ги хулите, че са инатчии, хинаети, дебелоглавци и им се стои да ги мучите сос безбожните си владици, дано се погречат като вас. Познайте, прочее, че болгарите са сущо благочестиви, политични и разумни и не ви воздават

зло за зло, но ви терпят безчинствата и не хулят нито греците, нито турците, нито други някой от народите народ. . . А вие си показвате мечтателната от владиците ви всеяна гордост и безумство и совсем не смишлявате що говорите и отнюд не познавате сос владиците си що правите! И ви оставям сос здраве че замръкнах. . . И други пут ако се видиме пак щеме се поразговори и щеме си соверши разговорката. И здравствуйте!

Другите нахождат Мати Болгарии сина у негова квартир...

Болг. Добрутро ти побратиме. Господство ти ни забурави, ала ния виде ли как те намерихме? Че бива ли тако я? Само веднож да се конуштисаме, че вече хич да се не виждаме? Или намери по-голямци, че от нас вече хас не стори? Но ния ако сме и прости, ама те обичаме, че си от нашият болгарски род, пък господство ти, ако ни и не обичаш до там, ала и не можеш се отре, че не си болгарен. Свой своего не храни, но тяжко кой си го няма!

М. Б. С. Добро ви бог дал, любезни мои единоплемянни братя! Добре ми сте дошле!. . . Изволите, поседнете!. . . Дете, по-скоричко подпали самовара и направи на господство им по един понч. . . Дай им по едно сладко. . . Да ви е сладко, любезни мои! Как попреминахте приз тия дни? Попродадохте ли нещо от стоката си, попроходихте ли се из градските веселовидни торжества, позапознахте ли се сос някои и други тувашни търговци и понавикнахте ли в тувашното обхождение? И какво ви се вижда политичното гражданско докарване?

Болг. Ей братко, шукир, слава богу, попродадохме малко нещо от стоката и сиир сторихме и струваме чаршиите, болтите и другите граждански япии.

И блазе на тия граждане, щото живеят като в рай у тоя хубав град! И позапознахме се сос някой и други торговци, да са живи, на които от сладките речи не можеме ти изказа колко се файдосваме.Добри человеци, че толкоз!

М. Б. С. Предраги мои приятели, не бързайте, още не ви са завели в домовете си, да ви почестят. . . че тогас пак щеме се разговаря.

Б о л г. Стой, брате! Ние за пред таквиз человеци достойни ли сме? Че ние, най-напрежд, като ни говорят, не знаеме как да им се отговориме!

М. Б. С. Че защо? И тии са сущи болгаре и по болгарски се разговарят с господство ви. Пък що ви е грижа? Тии не са горделиви, не се возносят и никому не се пресмяват. Тии най-вече ви обичат сущо като единоматерни братя.

Б о л г. Видим, братко, и познаваме добре. . . Да са живи и здрави! Бог спор и берекет да им подарява, ама ние сме торлаци, не можеме да им благодариме. . . Тии да са живи. Като начнат да ни говорят нещо, сякаш че мед капе из устата им! Блазе, блазе на такива человеци! Бог ги подарил сос всите добрини, а не като нашите погречени чорбаджии. . .

М. Б. С. Любезни единоплемяинници, тия са тува и родени и отхранени. Всяко място си има свойственият обичай и жителите — свойствената политика и церемоние!

Б о л г. Така е, брате, но по нас защо не е тако? Барем чейречицът да имаме. . . Дибидюс е по нас друго! Големците ни сякаш че са истукани ханаански. . . Кабул с никого не струват да се поразговорят и тии като человеци, но ръмжат като диви мечки.

М. Б. С. Любезни мои, и то нищо. . . Тии нека се надуват и нека си ръмжат. Доволно е господство ви помежду си като сущи братя християни да имате

искрено братолюбие — че тях не гледайте! Тии са иноверци!

Болг. То иноверците са много по-добри от нашите голямци! Иноверците ни аджадисват; кога им поищеме на заем пари, сос една реч ни заемват. Вярваш ли, братко, ако не са иноверците, нямаше си хаир от нас. . . Ако останяхме на нашите голямци — тяжко и горко! Опази, боже!

М. Б. С. Молим, премили мои приятели, че в[ашите] голямци християни ли са? Не са ли турци? Лма судиятата са християни? Ми слушаме, че са турци.

Болг. Турци са, брате, турци, но каквото ги научават чорбаджиите ни и тии тако отсудват и сказват: гюнах бойнонузда чорбаджилар. И чорбаджиите ни им отговарят: олсун ефендим, ти тогова тако направи. . . Хей братко, какви неправди стават по нас, бог и на душманите ни да ги не дава!

М. Б. С. Що говорите, братя мили, що говорите? Лма чорбаджиите ви не са християни и болгари? Но и каков род да са, тии не са ли человеци? Бога нямат ли и от бога не боят ли се? И от сущите судии и турци и други народи не срамуват ли се? И от общенародна и патриархска законна клятва не боят ли се? И от султанските права-закони не страшат ли се? Человечество, совест, душа нямат ли? Праведний суд божий не смишляват ли?

Болг. Мили братко, техните безчеловечни, безсовестни и безбожни и на всите закони противни, на народа несносни, омразни и совсем сатанински работи не могат се (каквото ти приз дене си рекохме) изказа, освен да седне някои няколико години да ги вкратце поупиши. Защо обстоятелне — трябва долго време. . . Вярваш ли, че по всякий час измишляват по няколко нови, мучителски за народът болгарски

дяволщини? От тях само милостивий бог да избава сиромасите!

М. Б. С. Любезни мои единоплемянни приятели, мисля, какво днес нямате някоя нужна работа. Аз съм рад да науча что тегли нашият сиромашки болгарски народ от тия, които ми сказвате чорбаджии и за то ще ви се моля, благопроизволете и днес заедно да обядваме що се е нашло. Останете, че ще видя. . . Ако обичате и довечера, тая нощ оставате и в нашият квартир се спокоявате. . . попространничко да се поразговориме. И така ви моля, без всякаго извета така сторете и останете!

Болг. Не хаджат, брате, да ти струваме калабалък, харч, и масраф. Ние нямаме приз тия дни никаква работа, дадохме, хвала богу, стоката си на торговците, да са живи, сос 91 ден ваде. Нине само ще да се разхождаме из градът и ще се запознаваме сос приятели. Утре пак щеме ти подо̀. . . Ако обичаш, и господство ти понякогаж ни подохождай! Но они тримата чорбаджии, приз дене си като дохожда в[аша] милост при нас и ходи при тях, и до нине се ни питат: що ви говори оний человек?

М. Б. С. За то, брате, недейте има грижа! Ваша честност, когато имате време свободно, сущо като у ваш дом,си дохождайте при мене, а аз когато ми прилегне, ща отѝ при тях чорбаджии. Вие нине послушайте и останете да обядваме, каквото ви говоря!

Болг. Е, да е с богом, братко! Нека си поидем мало към одаите и щем до̀ мутлак, белкем щем и нощова при господство ви и да се поразговорим братски за всичко. Оставай си с богом!

М. Б. С. С миром божим. . . Обаче слушате ли? Неотменно ви чакам на обед!

Болг. Добре знаеш, братко, ния сме болгари халис, от нас не бива лъжа. . .

М. Б. С. Добре ми сте дошле прелюбезни мои искрени единоплемяанници! Добре ми сте дошле! Браво, стоите си на речта... тако ви ища! На почтените тако прилича. Вярвате ли ме, братя, че аз днешният ден ще запиша, за да го имам до изход души моея на памятта си и винаги да отдавам усердно благодарение божественому преблагому промислу, който чрез непостижимите си судби ме сподоби и ме удостои днес, да начна да предобивам и из Турецкото державство от моего превожделеннаго болгарскаго рода единоплемянни искрени приятели, за които отдавна желая за да се запозная. Аз прочее не мога ви изказа на днешняго дня моята неизречена сердечна радост и веселие. . . Изволите, молим, седнете! Ако и наскоро стана ястието ни, обаче прощавайте, искрената любов, сякам, не издиря до тамо. . . Нине е начало на приятелството ни. . . що да чиниме и ния не сме си у дома. Но добри ми са и хазаите. . . Молим изволете, без всяко церемоние, свободно седнете — по нас е тако свободно.

Болг. Благодариме ти на любовта, брате, благодариме ти. Най-вече благодариме що ни запозна сос тукашните препочтени нашего рода търговци и ни купиха стоката. Бог да те благослови авраамски и да ти подарява и изполнява според добрините ти всяко благополучно желание. . . Дай боже!

М. Б. С. Амин! И вам, братя, всеблаги бог да ви подарява долгоденствие, мирно преминуване, изобилно придобиване, благополучно състояние и братолюбие — и да ви сохранява невредими от всякакви зли приключенийта, и да ви сподоби радостно и весело да си идете в богодарованите и богоблагословените в прелюбезното си отечество домове, при вожделенните си чада, сродници, ближни и приятели, заедно да се совеселите и сорадвате — дай то, милостиви боже!

Болг. Амин! Подобне и на ваша милост, г[осподине], да ви сподоби бог да си идете и вие благополучно. И нас дано ни сподоби да видиме и вашият град и дом, че и тамо да се конуштисаме.

М. Б. С. Преблаги бог и туй наше желание ще изполни. Момчета, хайде! Принесете, които са се случили, гозбите. . . Дайте на тяхна честност по една чашка за охота ракийца! Изволите, предрагии мои гости, що се е нашло. . . С добра охота да бъде!

Болг. Благодариме, своеродни наш приятелю. И на ваша честност то сущо желаеме!

М. Б. С. Всеблаги и за всето си создание промишляющий за полезното, устрояяй бог, когото всякое дихание, и всяка твар го славят и благодарят, какво чудесно ни собра и запозна, комуто сме, братя мой, винаги должни да благодариме. И занапред да се собираме да се молиме, за да подарява нам, каквото и сега сме се собрали. . . И на веселие ваше и наше да начнеме обедът! Заповядайте, кой какво обича, свободно. . .

Болг. Господине мили, доволно канене. . . Ми прочее сме свободни сущо като у дома си! Само, молим, кусура бакма. . .

М. Б. С. О, по нас туй само отнюд няма! Ми, любезни мои, тогас се най-радваме, когато свободно приятелите ни сообядват и се веселят.

Болг. Дано подареше милостиви бог и по нашето отечество тая суща по бога любов и нашите началници торговци и братя да я имат. Дай боже, дай!. . .

М. Б. С. Предраги мои единоплемяннници! Че кой не знае: какво бог рече и всите колкото виждаме и не виждаме, само в мигновение ока чрез неговото слово и дух станаха!. . . А человекът като щеше да создаде — като че посмисли и рече: да направим человека по образу и по подобию нашему. Сам прочее

взя перст от земята и направи му тялото и духна на лицето му, чрез сущите си уста и му дарова душу живу — разумну, словесну, самовластну и безсмертну. Никой прочее не може противно да говори. Состоява прочее всякиму в разума и волята както ще, тако се докарва.

Б о л г. Г[оспод]и, г[оспод]и! С преподобним — преподобен и сос развращенним — развращен. . . Това не можеме сос простотата си да разумейме, нето повече да говориме умейме!

М. Б. С. Любезни мои единоплемянни гости! Слава преблагому богу, ваша честност в селата си сте всички единокровни Матере Болгарии братя. Можно ли е да има помежду ви строптивост и развращение? В градищата ако че има и турци, обаче (каквото и сами сказвате) нещо зло не ви чинат, но добро. И в градищата вие коликото християни се нахождате, всички сте единокровни болгари. Мислим, че имате и добри училища и учители, и учат по болгарски децата. Трябва да имате и прекрасни монастири и церкви. Не се сумнявам, че имате и учени архимандрити и попове, а най-вече митрополити и епископи, които са си положили душите за християните и според чинната си духовна должност, надеем се, какво винаги в с[вети] празднични дни ви приказват слово божие в церковите и надстояват за полезното просветително учение на общенародна полза. Доволно е само да внимавате и да запамятвате техните небесни, духовни и спасителни пастирски поученийта и да прочитате церковни и световни истории, нравоучителни книги и землеописание и други полезни, които мислим, че се предават по язикът ви в училищата ви, което состои у волята ви и от [което] произхожда человеческото украшение. . .

Б о л г. Ох! То ако беше било тако в нашата сирота Болгария, каквото господство ти говориш, милий

братко, то и ния бяхме били като по светът человеците. . . Но нашето състояние е далеч колкото восток от запад и е различно колкото свет от тми, за колкото ни господство ти говориш. Питаш ли, че поповете ни дали знаят барем да четат, митрополитите и епископите ни дали знаят по болгарски барем що ще рече поучение, попитали ли са някогаж имате ли училище, дали сме слушали ние в животът си в церковите си от тях поучение. . . Молиме ти се, да оставиме тия за после, за да не ни се прожаляват серцата на трапезата. . .

М. Б. С. Добре рекохте, любезни! Изволите какво се е нашло, весели будете, за всичко бог е милостив! Деца, донесте други ястиета! Предраги мои гости! Имам желание да дойда по ония места да ги видя сос очите си, че много ги хвали землеописанието — сказва климата да е весма здрава и лека, воздухът и водата чисти и месторазположението изрядно и произходът изобилен. Няма край, ще подойда да премина и да купя мало стока, ако благоволи преблагий бог. . .

Болг. Радваме се, дай боже, дано ти изполни бог желанието, господине, и нас дано удостои. . . Че тогас щем си повярва разговорките. Сега воздравие!

М. Б. С. Деца! Наливайте на господство им да попийнат воздравие! Изволите, молим, предраги гости! Изволите свободно. . .

Болг. Благодариме господине! Да ни прощавате, ние се освободихме май множко, но косура бакмаин — ния сме си мало простички, правиме го халис по болгарски. . . Барим тука да се поотпуснеме.

М. Б. С. Молим свободни бъдете сущо като в богоблагословените си домове при любезните си чада, сродници и приятели.

Б о л г. Вярвай ни, гос[подине], ние никогаж не можеме по наш вилает, тако да се отпуснеме. . .

М. Б. С. Чудно! Как не ще може някой си в отечеството си и в домът си при децата си и при приятелите си да се отпусне!

Б о л г. Имаме време и щеме ти доказа, за да се увериш, че е тако.

М. Б. С. Изволите молим сполокание. . . и сос ваше дозволение да вдигнат слугите трапезата, че да се поуспокоиме. . . Деца, полегко, полегко вдигайте трап[езата]. Изволите, любезни мои, да идеме [в] отатокшната одая да се омиеме и да си легнете да спите, време е прочее да се успокоите. . . Спокойная нощ и сладок сон и утре сос здравие!

М. Б. С. Добрутро, любезни приятели! Надея се какво спокойно приноощовахте, слава богу!

Б о л г. Благодариме ви, господине! Хвала богу, не е возможно по-добре! Молиме, за да ни простите, че май попрекалихме. . .

М. Б. С. Да не е просто, само туй не говорете, любезни мои! Туй е начало на приятелското ни запознаване, и от нине желая по-добре да се запознаеме. Деца, сладко и кафе донесте!. . . Да ви е наздравие!

Б о л г. Благодариме, г[осподине], и одолжаваме се занапред в искреннейше приятелство. Желаеме, прочее, дано ти изполнеше милостивий бог желанието да би попреминал приз нашите отечества, като да се сподобиме и ми недостойни раби в[аши] да ви се порадваме и господство ти да повидиш где са живели вашите предяди и отци и сродници-и оставши да живеят. Да познаеш, любезни гос[подине], как преминуват живеението си и да се увериш, че е сущо истинно каквото ти обаждаме. Тамо сос очите си щеш да видиш братя болгари сиромаси, голи, боси,

насилно поработени, за божа правда на смерт отсъждени, а едни в заточении проводими, на други бакърчицът, постелките и завивките на субашите продадени, цели села афоресани, церкови запечатани, младенци некрестени помрели, попове аргосани и такови безсовестни и на божествените и на султанските закони противни мучителства! Че тогас ще повярваш какво теглят сиромаси болгари и от единородните си чорбаджии и от церковните си председатели и законодавци, духовни наречени пастири и учители. Тогас щеш разсуждà чрез здраваго разума, на кого ли са рая и от коя ли са вяра тии болгарскаго рода мученици и щеш разуме от кои и за какво се мучат!

М. Б. С. Ох! Любезни мои единоплемяннници, какво да река не зная, серцето ми се претръгна, душата ми се смути, умът ми се замая! За удивляване нещо! Кого как попитах, всяки из Болгария сущо тако се оплаква! Пък слушаме, какво керджалии, еничари, спахии и глоби вече няма — султанът ги изтребил всекрайно. То какво е, що тегли народът? Молим, само болгарският ли народ в султанското державство тегли, или всите колкото се нахождат поданици? Обадете ми!

Болг. Всеведущи и правосудящи преблаги бог да подарява на самодержавният ни султан долгоденствие и благоразумие, в богодарованото му державство мир и благотишие, изобилие, здравие и благополучие! Хвала богу, чрез султанското негово бодронеусипаемо мужествено и бистроостроумно праведнозаконно благоразумие, изтребиха се явните пакостотворни и керджалии, и еничари, спахии и глоби, и всякакви неправди и насилства, и омразни убийства и другите (вон от болгарский народ) народи всите мирно,любовно и спокойно помежду си живеят! Само нашият сиромашки болгарски народ от своерод-

ците и своеверците си, и от д[уховните] пастири се онеправдовава, и несносно, и душевно, и телесно страдае и гибне. Тяжко му и горко!

М. Б. С. Мили мои Матери нашея Болгарии рожби! Всите прочии народи в султанското державство да преминуват живеенето си мирно, спокойно, благополучно и благодарно, че само болгарите наши мучително, как е възможно? А най-вече да не знаят на кого са рая и от коя вяра! Воистину чудесно и за сожаление достойно нещо!

Болг. Милостивий госп[одине], по-чудесно и за сожаление по-достойно нещо не ще може се намери по белият свят, господине драги! Кърджалиите, еничарите, спахиите и другите злотворци и безсовестни человекоубийци ходяха явно и зло струваха. Но от тях можеха человеците и да се противят, и да се уклонят, и да побягнат, каквото са побегнали и вашите бащи-майки и толико множество челядидомородства. Но и ония злодейци не са били без ятаци, които и сос тях са били ортаци,и им са народът предавали и от державнаго султана покривали. Тии, тии трепрокляти ятаци, тии са остали! Тии тайно и безсовестно мучат болгарският сиромашки народ, че пред державството предлагат и подтвердяват лъжата за истина, кривдата за правда и изтриват праведните, че опазват противните; и са изуплашили народът, никой да не смее да се оплаче от тях на султанският праведен и полномощен суд. Разсуждавай, молим, прочее, на кого сме ния рая и от коя вяра, дали има по светът други народ, каквото нашият болгарски народ!

М. Б. С. Добре, откъде гражданското живеене нека да е и так! Но откъде благочестивата вяра, защо да не знаят нашите болгари какво са православни на христовата св[ета] церква чада? Тии, слава богу, според церковните догми не принимат ли священните тайни?

Б о л г. Приимат ги, но насилно сос грошове. Ако нямат да платят, не им дават тайните без пари и ги прокливат веропродавците и возбраняват, никой на такови, които не са платили, в кущите да не ступват, сос тях да се не разговарят и ако се прилучи да им умре или дедà, или баща-майка, или роднина, или чадо, да ги не закопават. Ето в Болгария наша каква православна вяра се продава сос грошове! Че мисли, гос[подине], дали може позна някой каква е тая продаваема вяра и които я продават и купуват, дали можат се разпозна от каква са вяра?

М. Б. С. Що говорите, премили единоплемяннници! Що говорите? Боже мой! Чудно и дивно нещо! И то не беше се слушало от начала мира и до нине, в някои народи вяра сос пари да се продава и купува! А в окаяна и бедна, изпаднала и за оплакване достойна наша сирота Болгария и то богопротивно, человекоомразно, трепроклято нещо изникнало. . . То не е друго, освен сатанинско семя всеяно! Кой, кому и как продават такава вяра! И как я наричат? Сос крина ли я мерят, или сос везни теглят? И по що дават крината или оката ѝ? И кой коликото крини или оки ище да си купи, дават ли му? Или полвина, или четверт, или от четвертта една част не делят ли? Като се продава, трябва да делят. . . Воистину, чудно нещо и дивно! Но най-чудесно и по-удивително, безбожно и безсовестно и вон от всичките правила и закони, пребеззаконно и неправедно — щото насилно я продават! Цената кой оценява на тая новоизмислена мертва вяра?

Б о л г. Госп[одине] драги, купците и продавците, които я измишляват, сущи тии я и оценяват, и благочестието в поганство вменяват, и народу болгарскому насилно и прелестно си я продават, и гняв божи в обществото ни докарват! Правосудящий бог

да ги суди! Писано е: «Князю людей твоих да не̂ речеши зла?»

М. Б. С. То воистину тако е писано. Обаче аз не мога да разумея, тая нова измишлена и сос грошове насилно на нашите болгари продаваема вяра, кои я продават? Князи в Болгария наши, освен турци, няма. Но ако я и турци продават, то Христос ни увещава и ясно известява: «Иже постидится мене пред человеки, постижу и аз его пред отцем м[оим] и пред ангели на небесех». . . От мучителите мучениците нито се стидели, нито бояли, но мужествено Христа изповедали. Того ради и ния, ако сме сущи М(ати) Болгарии рожби и православни християни, трябва отнюд от тая новоизмишлена вяра никой от нас, никогаж да не купува!

Болг. Единоплемяннни наш предраги братко, говориш ни какво в наша Болгария няма освен от турецкаго рода князове. То по светът всички знаят явното, — но тайното? Тайното съсипва бедна Болгария и пропъжда бедните нейни рожби — поробощава ги каквото Фараон израилтените, мучи ги сущо като Диоклитиана и Максимиана — и, щат-нещат, продава им както си ще новоизмишлена вяра. Ах! Кой срам, кому да обадиме? По-добре да молчиме. . . Вярваш ли, братко, досрамяло ни е не само от иноверците, но и от циганите. . . Да ни се присмиват, говоряще и питающе ни: тая година по колико гроша направиха чорбаджиите сос владиците ви согласието за попството, за крещението, за сватбите и прочее.

М. Б. С. О чудесно чудо! Че владиците ли сос чорбаджиите оценяват и ви продават вярата? Че от каков род и от каква вяра са тии владици и чорбаджии, които измишляват, оценяват и насилно такава вяра на болгарският народ натрупват? Молим, обадете ми, да сте живи! Как я именуват?

Болг. Предраги наш единоплеменник! Нашите

в Болгарско владици, според мнението на погречените ни чорбаджии, от другаго рода не биват, само от греческаго, които и са греци. И според владишкото мнение, чорбаджиите ни биват, които от болгарскаго рода погречват. И то е основанието на измишлената нова тяхна вяра, на която предлагат името от превиспренното емперейско небо от божественаго престола, пресвято, а от преизподняго ада, който в мрачнаго тартара сатани ѝ е делото. . . Сущо сатана облечен в ангелска светлост прелестно — или обоюдна смертоносна отрова смесена сос захар в злата чаша! Притворно я наричат безсовестниците: православна, благочестива, християнска! Че кой словесний здраваго разума человек не познава такова сатанинска притворност? Че дали Христос, истинний бог наш, или неговите свети апостоли купиха, оцениха, согласиха и насилно продадоха на народите божествената благочестива и православна, чрез пречестната животворяща христова кров, православна и благочестива християнска св[ета] вяра? Любезний н[аш] единоплемянин, Христос истинний бог, спасител мира, той сам нам образ показав, за себе си говори: «Лиси язвени и птици небесни гнезда имеют — син же человечески не имеет места где главу подслонити!» И на апостолите си: Идете проповедайте Евангелие правди. . . Не вземайте нито тояга сос себе си, и прочее. . . Явно е прочее, на нововерците догмата и не трябва доказателства — нейните работи сами я доказват каква е! Нейните продавци са облечени в самур кюркове, в хиндийски комаши, опасани са в ляхури шалове, сос златошити хашета и сос позлатени узи на египятски атове яздат, сос шестина тюлюмени ясакчии, сос млади челябии и по 5—6 дякони, 50—60 попове, по бедните болгарски села и градища обикалят. Някои сиромаси ако нямат да им платят или бакърът, или постилките и завивките на суба-

шите им продават, че за продаемите тайнства грошовете си вземат! Какво сиромаси наши болгари немилостиво и безсовестно тии веропродавци мучат, запират, и прокливат. . . то от жалост не можеме доказа, господине милий! Такава вяра, сос грошове насилно продаваема на болгарскаго рода, вяра ли е? Такови веропродавци не са ли безсовестни мучители? Наша бедна Болгария не е ли достойна за оплаковане? Господство ти слушал ли си, видял ли си, или в някоя история прочел и намерил ли си да писува негде за такова чудна вяра?

М. Б. С. Премили мои единоплемяннници, как смеете и я наричате вяра. Че вяра сос пари где се е чуло и видяло? Ох! Тяжко и горко! Туй е сущо душепагубно, богомерзко и сатанинско на покривала притворности отровно и смертоносно, лъжовно и прелестно изобретение. Сущо каквото чрез таково покривално и притворно приз змията, сатана прелъсти някогаж нашу праматер Еву всред рая, и каквото научи братоубийца Каина, и наду предателя Юду, че продаде безценнаго спасителя мира за пари; науми на Анна и Каяфа, юдейските архиереи и на людските старци и фарисеи, и оцениха безценнаго сина божия за тридесят и три сребряници, и ги научи да го предадат Понтийскому Пилату на разпятие. . . Слава, господи, долготерпению твоему! Молим ви, братя, вече не я именувайте вяра, но каквото ви рекох: сатанинско изобретение, квас фарисейски, Юдино продаване, Анино и Каяфово купуване, Пилатово человекоугодия ради разпинане, богопротивно и душепагубно покривала притворности и ненаситнаго среболюбия гордости кичения и тщеславнаго их самолюбия измишление. Бедний болгарски народ докъде си изпаднал! Мили мои братя. не плачете, богу се непрестанно сос сокрушено серце усердно молете! Милостив и человеколюбив е бог. Добр ум

да ви подаде и от такова купуване да ви отърве. Тия во овча кожа облечени бесни волци, знаят ли да се разговарят барем по болгарски и разговарят ли се сос наши братя болгари? Не приказват ли барем според тяхното бесновато мнение понякогаж в светите христови церкви ваши по болгарски на народът слово?

Б о л г. Деницената превознесена гордост, новохудоносоровото мечтателно мнение и фараоновото сердечно ожесточение приклоняват ли се? По болгарски да се говори произволява ли се? На таковий от циганският по-долен болгарски народ, от когото не дава техният закон да има священство, и по славенски язик е богопротивно да се чте в Христовите церкви. За то осквернение взимат (говорят святопродавците) сос правда от болгарите грошове — че таков народ слово да слуша удостоява ли се? Техните, брате, високоумни мечтателни еосфорски работи не се изказват. . . Не питаш, пред тях сос арзовал излязва ли се, но питаш по болгарски разговорят ли се! Техните погречени чорбаджии, владишки офикиални чиновници проповядат: Болгарите каквото поиска митрополитът послушно да го изполняват и щото повелява неотменно да го совершават, защото ги е купил от султанът и ако нещо не изполнят, да знаят, какво неотменно ще заповяда святопродавецът на турците според берата си, да изсекат болгарският народ до едного. . . Туй сиромах прост болгарски народ като слуша и като по всяки ден гледа, че от народът който продума нещо за правда, а митрополитът сос погречените си чорбаджии или скришно, или яве, сос измислени клевети го предават на смерт, или го проваждат в заточение — горките болгари треперят от святопродавски и чорбаджийски страх, повече каквото циганите от харачът си. И туй е на народът болгарски от святопродавците проповеда-

нето и поучението! Милий братко! От такови свято-продавци и от тяхното проповедане колико години страдае болгарският род! Туй тяхно повседневно лукавоизмисляне е пропъдило неизчетно множество болгарско и е пополнило в другите державства — и коликото са останали. . . и тям се дови и додея. Още много имам да ти обаждам, но не оста време. . . и не трябва, че не смея. . .

М. Б. С. То прочее се проумява от такових свято-продавцов що произхожда! Кой не знае, че всяко древо от плода и всякий плод сос вкусът се познава, и всяко цвете от вида, но чрез уханието се усеща. . . Тяжко обаче и горко на бедни братя наши болгари, че никой народ от как е светът и до днес тако изпаднал, каквото в Турецкото державство в тия свято-татци нашият бедний и сиромашки болгарски род. Молим ви, братя мои любезни, где ли нахождат тия безсовестни святотатци, че не допущали правилата, за да се не служи безкровна жертва и да се не совершават священодействия по славенски язик и не бивало отнюд из славенскаго рода никой да возприемва священство? Че за това тям свято-татцам било допущено да взимат грошове, че да освящават осквернението, което е стало от сла-венското чйтане! Слепи са, воистину, и телесно и душевно тия безсовестни святотатци и христо-продавци! Гордостното им мечтание, ненаситното им сребролюбие и престрастното им самолюбие и тщеславие совсем ги услепило и убезумило, че нито виждат що правят, нито знаят що блядословят и бръщолевят. Прочее, многомилостивий и долготер-пеливий бог дано избавеше по-скоро от такових бесно-ватих волков род болгарски! И вия, мили мои едино-племянници, непрестанно трябва сос сокрушено сердце и сос умилена душа, усердно да се молите преблагому и человеколюбивому Христу богу по-

скоро да ви отърве от тия святотатци и христопродавци и да ви подари просвещение разума, за да прогледнат умните ви очи, и да разумейте колико ви се кварят и отравят безсмертните души. А вие се боите от тамо, от гдето няма никакъв страх, и не се съгласявате никогаж да попитате сос жалба милостивият праведний и полномощний султански суд: 1. Кой им дал таковий берат, за да имат власт да продават насилно на болгарският народ, на верните и покорните султански поданици сос грошове благочестивата православна вяра християнска и ако я не купуват — а тии можели да заповядат на турците да изсекат болгарите до един! 2. Да попитате, допуща ли им султанската полномощна власт да продават на верните негови поданици постилките и завивките за владичнината си и да ходят сос толико турци, челяби, чорбаджии, и дякони, и попове по селата, като сущи кърджалии и ако не им платят всякий сиромах на венчило по 25 гроша и за душедял по 1500 и други такови глоби и толико харч и масраф да струват, че да им запечатват церквите? 3. И най-после да питате султанският државноправедни суд — има ли в државството си някой други народ като болгарският, священоначалниците му да бивят от другаго народа и народният язик отнюд да не знаят — само насилно пари за вярата му, коликото си щат, да вземват! Че ако допуща султанският закон, то нека идат да продават вяра сос пари евреите в Греция, а святотатците в еврейте и т. д.

Прочее, мили мои единоплемянници, толико нямат ония погрешност, коликото вия, защо слушаме, какво и ако се покаже някой да изпроси някое добро за обществото и го придобие от државството сос правда, изведнож някои си от вас го продадат за пари — а някои си се прелъщават на пешкешлици и на. . . А ония добротворци, едни пропъждате, други

в заточение изгноявате, други пък совсем от светът лишите, а бога никак не смисляте! Залудо барем едни други не се хулете! Търколила се тенджера и нашла си похлупката. На такови глави — такови брасничи! На умните мало стига!

Първата страница от ръкописа на „Мати Болгария“

ПЛАЧ БЕДНИЯ МАТИ БОЛГАРИИ!

Олеле! Горкана, горчица! Серцеведче! Милий Боже! Дотегна ми! От жалости душата ми изнеможе! Ох! Дали ще има другая жалостноизпадналая из всите по светът народни майки, освен мене, бедна и окаяна майка горка Болгария? Коя ли другая из них си гледа, каквото, горка аз, рождените си премили горки рожби из препространните си, прекрасни и от всякакви произходи преизобилни двори изселени и в чужди земли и иностранни владенийта заселени, а преизобилните им нивя, лозя, градини и ливади запустени. Смишляющи за них, всякогаж да воздишат и да живеят прожалени и от тамошните поместни жители като иностранни пришелци непрестанно сгълчени и укорени. Горкана си! И коликото са ми остали да живеят в дворовете и них да гледам, като роби безсовестно поробощени и совсем невоображени, отвсякъде, всячески, всякогаж и от всякиго подбутнати и притеснени. Горките!

Олеле! Горкана, горчица! От жалости серце ми се претръгна. Кръвта ми се смръкна и замръзна. Свестта ми се замая. Что да чина вече, не зная! Освен, вас, които съм родила, отдоила и в богоблагословените си прекрасноизобилни и препространни дворове отрастила, в които и обитавате и жителствовате, премили ми бедногорки рожби, матерски ви прочее, во имя божие, сос кървави сълзи заклявам: да не ви е проста матерната ми кърма, ако ми простосердечно и чистосовестно, право и истинно синовне, като на суща която съм ви родила, отхранила и храня — милата ви

горка майка Болгария — [не кажете] коя причина ви е по светът разпръснала и в таковое беднонапастное и достоплачевное состояние докарала.

Олеле! Горкана си и горчица! Премили ми горки рожби! На мене, прочее, ако не обадите като сущи ми премили рожби на сущата си горкобедна, която ви съм родила, отрастила и храня, единоутробная прожалена майка, кому другиму освен мене щете да обадите, премили ми рожби? Или кой другий ще ви пожали, освен мене, родившая и раждающая и да ражда непрестающая. И коя друга майка, освен мене, ще да ви матерски увещае, утеши и проговори пред нейните си сестрини рожби, ради вашето добро? И прочее, и проч., и проч.

Ох! Горкана си и горчица! Премили мои невоображени и совсем услеплени, като никои по светът бедноизпаднали и преокаяни рожби? Ако и не прочитате никогаж церковни и световни [повести] от прехрабрите и премудри ваши предеди, мои предрагомили и славни рожби от онова време, когато и ваша и нихна суща Майка Болгария, по-славна от по-младите си единоматернославенородни милодраги сестри Росия и Сербия седя облечена в порфира и висон на царский си престол величества власти во Охрида, Средца и Тринова града, нося на главу царскую корону слави! [Те] дадоха писмеността и церковни книги сестри ми Росии, която и до днес има, и по моят славеноболгарский язик си священнодействова божествените христови тайни и си досовса и украшава в словесните науки русшкият язик. И толико различни на мемрани рукописни вам оставлените по моят язик книги, на потомците си, мои премили рожби, за да ги четете и да смишлявате какови са били и порфирооблечената си, коронясана и скиптродержащая милодрага майка как са веселили и прославляли и чтуще, благоразумно ним да подражавате. И мене, която

ви е родила и в дворовете си заселила, горка Майка Болгария, да не забуравяте и чрез незнаенството си пред другите по светът народни майки да не посрамявате за присмех и укора, като сущи рожби да ме не оставяте!

Премили ми единоутробни горки рожби! Кои, и сос каково очарователное убайване ви са дотолико убаяли и като безсловесни скотове, свестта ви замаяли? Сос каково ли очарователное биле са ви запоили и толико убаятелно упоили и разумните ви очи премрежили и услепили, живи в глубок гроб положили и в отчайноунилий сон приспали, че толико години слепствовате, немейте и глушейте, не познавате где, кога и как прилича, ни знайте пред кого и за какво трябва, нито чувате, что се за обща полза и от церковни и световни повести и от самодержавното правителство приказва! Но стоите като убаяни и замаяни, сцеплени от страх, прави — обзъртате се и гледате като горски плахи крави. За оплакване достойни, мои премили горки рожби! Като ходите по светът, не виждате ли на другите народни майки рожбите, как са от словесния науки просвещени и сос всякакви изкуства украшени? Не собирате ли се понякогаж сос беглеците в Бесарабии, Молдавии и Волахии преселени ваши единоматерни мили братя? Братолюбно сос них не сприказвате ли се и като сущи братя не пожалвате ли се? За горката си клетогорка Майка Болгария не сожалявате ли се? Коя ли друга народна майка като вашата си гледа по светът милите горки рожби разпръснати и които са си останали при нея — совсем невоображени и нечувствени, непознавающи от кои, за какво се съсипват, услепяват, занемяват и заглушават, че толико години за народната си полза отнюд не се благоразсудно смишляват и за горкобедната си майка не се сожаляват и сос кървави сълзи плачуща, с жалноплачевний и умилногромкий

глас призивающа, барем из них едного да и проводят; простосердечно и чистосовестно, за да ѝ право и истинно, като суща рожба майци си, обади на теглото си причината, която ги е в таковое жалостнодостойноплачевное состояние докарала, коя е?

Премили ми горки рожби! Че дали и вашата горка изпаднала прожалена майка не е била някогаж, като на другите народни майки, славна и почтена? Или не ви е народила от них не в по-малий народ славеноболгарский? Дали не ви е отдоила, отгледала и отхранила в преизобилно произходящата си благоразтворноноводушная матерня пазва природно здрави, благоговейни, страннолюбиви, благосклонни, верни и покорни владетелю си и подчинени и на бож[иите] и на царск[ите] закони? Дали ви е, премили ми рожби, от нечто оставила, горката, оскудни и лишени, че да ви гледа толико години прожалена, сос черна забрадка забрадена, едни многочислени нейни мили рожби по чужди места и по странни владетелства, като от ястреба птички разпръснати и заселени и около си совсем невоображени и като роби безсовестно поработени и от всите в подсолнечний земний круг народи уничижени и укорени. Че толико стотини години, с непрестаннотекущи извороречнопроливаеми кървави сълзи, прожалената ви горка бедна майка като ви гледа в туй достоплачевное состояние, с трубногромкий и жалостноумилний глас от верх Емоската Стара планина жалостно оплаква и умилно матерски призивава да дойдете при нея, горката, барем из премилите ѝ рожби един, да ѝ синовне право обади: что е тая ядоотровна, тлетворна и поразителна, между вас, премилите ми рожби, адоизникнала всепагубная причина, която ви е всекрайно разпръснала и разпръсва, съсипала и съсипва, умертвила и умертвява? Тяжко майци ви и горко!

Коя ли друга от народните по светът майки е

тако изпаднала, каквото горката прожалена ваша Майка Болгария! Премили горки рожби! Коя ли другая толико години жалостно призивава рождените си мили чада да дойдат при нея, горката — и като вас не дохождат? Кои ли, освен вас, от майка си странят и при нея, теглото си да обадят, не прихождат? Кои ли майка си оставят, че при чужда отхождат? Тяжко ней, и горко ним!. . . Не виждате ли мили ми рожби, че то е от бога грехота и от другите по светът срамота! Не знайте ли, че законът повелява, които не почитат майка си и баща си, смертелно да се наказват, а които ги почитат — на них благодат вишняго и благословение божие. . . Мили ми горки рожбици! На коя ли майка не е драго и весело, когато си гледа милите рожби благополучни? А на коя ли не се оскорблява до смерти душата, и ѝ се претръгва серцето, когато ги гледа невоображени, подроблени и умерщвлени! Ох! Горкана си и горчица! Че няма ли у вас, мили ми рожби, един барем да пощади прожалената си горка майка и за нея да се, като суща рожба, сожали и смили, че да дойде, за коликото го питам, синовне да ми простосердечно и чистосовестно по бога обади — да разумее и вашата горка, прожалена, изпаднала майка Болгария, съсипната ядоотровна и смертоносна причина, която е докарала вас, многочислените ми премили рожби,в белноумерщевленое туй достоплачевное и всепагубное тегло и состояние?

Отговор нейнаго простосердечнаго и чистосовестнаго сина болгарена

С претръгнато и премаляло от жалости серце, от прескорбния души и от смущеннаго ума и разума сос изворвриющи и рекотекущи из очи облиян горки сълзи, който съм една из милодрагите ти рожби, в

прекрасните ти пространни и преизобилни двори, между горките ти беднонапастни, люте изпаднали чада роден, отдоен, отгледан и порасал в угнетение; прочел отчасти и церковни и световни повести и летописи, слугувал на священни лица, обхождан сос градоначалници, кадии, мюхтии, мохасъли, паши, поместни аги и субаши и сос всякакваго чина и звания колико се нахождат в клетата ни Болгария человеци; и многажди съм преминувал в Бесарабия, Молдавия и Волахия и по други места, собирал съм се и пространно съм се разговарял сос единоплеменните си горкобедни по светът прожалени болгари, твои премили рожби, премилая ми мати прожалена Болгария. Прихождам прочее за коликото ме питаш, за достоплачевното беднонапастно, ядоотровно и всепагубно на твоите премили горки рожби, умертвително тегло, коя е причината, накъсо обстоятелне, като единоутробний син на прожалената горка си майка, простосердечно и чистосовестно, право и истина по бога да ти обадя — и увещателний ти сооживляющий, вразумляющий, наставляющий и научающий милите ти изпаднали рожби матерский приговор да се сподобя, угнетенний син твой, премилая ми прожаленая, горка Мати Болгария!

Мати. Скажи ми, милая ми рожбо! Кой злий час принуди безчислените ми мили рожби, твои горки братя, да бягат и да се заселят в чужди земли и в иностранни державства — и да се скитат по светът, като никои, никаде, никогаж и да ги покрусват и укоряват тамошните поместни жители, говорящи им едни сербоблоти, други турецки духове и други хондрокефали и ксинопинаки и прочее. . .

Син. Милая ми майко! Добре знаеш световното нагло непостоянство и напразно привращение. В размирицата, кърджалийските несносни бесновати обири, грабежи и разсипни палежи разпръснаха по

светът твоите мили горки рожби, наши вожделенни бедни братя, които и до днес пришелствоват в чужди земли и в иностранни владетелства заселени, както ги и гледаш, горките.

Мати. Милий ми синко! Всякая година си има четири времена и всякое време свойственото си случайное. Многажди се случват нагли и напрасни силни бури и фуртуни и свирепо разволнуват и разкипяват морето и изуплашват се мореплавающите в случайное и ужасное време и изхвърлят различни товари в свирепото море и улегчени плавающи, гледат кои в което им прилегне пристанище да прибегнат. И като се утиши морето, тръгват всякий к намереното си място и отхождат. Но моите милички горки рожбици, гледам, и до днес че странствуват заселени в чужди места, седят и жалят за отечеството си и не смеят да се завърнат в него, горките!

Син. Милая ми майко! То е явно че нагли бури, и напрасни фуртуни скоро преминуват, но морските ужасни лаврипти никогаж! И които са се попарили от тикви, они духат и на тиквените листйе. Твоите горки, мили, разпръснати по светът бедни рожби се погориха от безчеловечни кърджалийци и се попариха от безсовестни еничари и са уманени от всеяни, а не твои сущи рожби — че за то и до днес отдалеч седят и пригледват что са чини сос нас твои горки рожби! Тува,в прекрасноизобилните ти двори, желаят и желаеме, бедни ти горки рожби, да си се прибереме заедно, братски да живееме, но нито тии, нито ние, да направиме [това] от всепагубните беломорски лаврипти смееме! Тяжко и горко ти, и нам, милая ми майко!

Мати. Милий ми синко! То е известно, че от небрежения державнаго правления стават таковия кърджалийски безчеловечни обири, грабежи и палежи по областите и таковия еничарски безсовест-

ни и пребеззаконни убийства, глоби и всякакви безчинства, насилства, неправди и озлобленията! Обаче всякое нечто до време — най-вече злото за многое не отхожда. Ето и султанското державно правителство, че от бога го тогас догреше и от другите державства досраме, че кърджалийците совсем затри и еничарите порази и съсипа. Гледах обаче че многи несносни и по-люти беди и напасти от кърджалийските в онуй бурнофуртунное разлюляно время претеглиха милите ми горки рожбици. За коя ли погрешка пострадаха? Обади ми, мил мой маминц синко, да зная!

Син. Премилая ми майко! Добре знаеш, че правителството всячески всякогаж според правелний закон явните злодейни безчинници совсем жестоко наказва и затрива, но нихните тайнодействующи притворни защитници и коварни подбодници, хитроизкусни бояджии, по-добре да река гйозбааджии, очарователни убайници, притворяющи черното в бяло, кривдата в правда, лъжата в истина, и стръмното в равно. . . них, мила майко, них не изтребва. Тии никогаж от нихното си коварнодействие не престават, но под покривала притворности ухищрения различни коварства измишляват, на султанското державство по областите в горка наша Болгария на полномощните судии очите убаятелне заслепяват; на гражданските ни чорбаджии, свестта оврачователие омайват и сос различни тайнодействуеми коварства, беди и напасти, нас, горките ти рожби натрупват и сос соседните ни мюсулмани и сос царството ни смразяват — че за то са ти изпаднали горките рожби в таковое, каквото сама виждаш, достоплачевное состояние, милая ми майко!

Мати. Премилий ми майцен синко! Че султанското державное правителство, когато затри совсем кърджалийците, остави ли им живи тайнодейству-

ющите коварни защитници и подбодници, да тайно-коварствоват из державството му и тайно да поразяват привежените му верни и покорни поданици, горките ми мили рожби!

С и н. Премилая ми майко! Добре си известна, че многогодишна живеница и верем — и на многовременно запоена аспидоядна смертоносна отрова лек май се не нахожда. . . Что да чине и султанското правителство. Махна и совсем затри от света в державството си кърджалийците, но остаха поместните аяни сос гражданските аги и чорбаджии, които ги защищаваха цареградските еничари, тайнокърджалийските коварнофатрии, които съсипваха сос глоби и с неправедни убийства поразиха милите ни братя, твои горки рожби и ги пропъдиха по чужди места да странствуват и да се жалят един други и дуру до днес, премилая ми майко, чудещи се кои при кои да се заселят и като единокровни братя, и тии да си живеят, горките!

М а т и. Премилая ми рожбо! Че нели достоблаженопокойний султан хан падишах Махмуд изтреби и аяните поместни, и цареградските коварни, безчинни и непокорни, безчеловечни и свирепи еничари и не остави нито по гробищата нихни еничарски ордини беляци да се нахождат по светът? Че нахожда ли се още, мил майкин синко, еничарскоотровоковарно и общесъсипное смертоносно тайнодействующее фатричество в султанското державство, у някои си нихни безсовестни подражатели? От което коварнодействие смертелно, мили ми горки рожби, пострадахте и се изуплашихте — че се чудите где да се заселите да си братски сос от страхът им разпръснатите мои мили рожби и ваши горки братя да живейте, вий, мили майци, винаги за отечеството си да жалейте и горката ви бедноизпаднала Майка Болгария живи незакопани неутешно да ви нарежда и оплаква!

Скажи ми, мил майци, по-ясно и что теглихте и теглите, и за что до нине не може да се изкорени туй тайнодействующее ядоотровное и всепагубное кърджалиоеничарское коварство!

Син. Ох, милая ми превожделенная майко! Кой срам, кому да обадя! Нели добре знаеш, че всякий от главата си тегли и всякая риба от главата си начева да се осмърдява и когато се светлината сама обърне в марчива колико най-вече се потемнява марчивата? Или като се осмърди солта, с какво ли щат да се осолят и да се не осмърдят, които са без сол осмърдяват неща? От тебе, премилая ми майко, сме слишали пословицата, говорящая: Кой ти издълба толико глубоко очите? Брат ми! Познат[о] е: по-добре на таковаго брата брадва главата да присече. . . И — Кой ли сече и съсипва горана? — Топоришката.

Мати. Искреная ми премилая рожбо! Проумях, че ми си от всеблагаго и всезнающаго, о всех и за вся промишляющаго светоподателя бога проводен благодатне, яснократко обстоятелне и оживителне да ми, синовне за все то, за коликото те питам, за умертвителното ви тегло, обадиш. Сказвай ми, прочее, мил майцен синко!

Син. Милая ми майко! Туй ядоотровное и всепагубное на милите ти горки бедни рожби от покривала притворности ухищрения, несносное и смертоносное тегло; то милая ми майко, то трябва да имам небото за хартия, морето за чернило и Матусаловите години — свободството на златаго века, и да призова из стихотворците боговдохновеннаго цар-пророк Давида, чуднаго Омира, дивнаго Вергилия, чудеснаго Овидия и плачевноридателя ерусалимскаго пророк Еремия, за да ми спомогнат оживително да го изложа, и обстоятелно да ти го, милая ми мати, предложа, че слично сос пророка Еремия, и ти, премилая мати наша Болгария, — да викнете с него

заедно прилично и жалостно да наредите и оплачете, горките твои мили рождби.

Мати. Виждам, милая ми горка рожбо, и отдавна гледам, че други по светът, освен вас, мои мили горки рождби, таковое ядоотровное,несносное и смертоносное тегло от сложения мира и до нине не са теглили! Но, от кои то произхожда,ясно ми обади, за да познае и милата ви горка майка, от кои теглите.

Син. Твоите мили рожби, горките, милая ми майко! Няма по белият свят като них сугубосмертелно и от бесновати кърджалийци и от осатанени еничари и от преображени подбодници и прелестници ядоотровно, несносно и всепагубно да теглят! Них, горките, освен тебе, милая ми майко, други някой няма да пожали. А они, горките, уста имат — език нямат, очи имат, но не виждат, уши — но не слишат! Теглят повече от скотовете — и за что? Не знаят! Горко въздишат и пъшкат, но за коя причина, не смеят да попитат: стоят просълзени горките, гледат като нечувствени и омаяни, като гъски в темна мгла ходят.

Мати. Ох! Горкана си! Че кърджалийците отдавна се затриха, еничарите совсем поразиха, аяните и агите поместни всеконечно се смириха, безчеловечните насилства, глоби и убийства законноуказано от державното правителство се вдигнаха — че от кои други, и за какво сугубосмертелно да ми теглят горките мили рожби? Обади ми, мил майцен синко, и горката ви майка да знае.

Син. Милая ми майко! Ми, твоите горки рожби, онуй от покривала притворности ухищрения лестию духа прелести тайноковарновдъхнатое подбутване и в кърджалийци и в еничари, и в аги и аяни сатанинское явно тегло от них претърпяхме великодушно и юнашки, като мученици. То, милая ми майко, то беше телесно — явно, и видимо. Можахме от едното

да се отбраниме и да убегнеме, а от другото да претърпиме и да се измолиме — и законът ни спомагаше. Но от нинешното сугубо варло люто, ядоотровно, смертоносно и несносно, всепагубно душевно и телесно тегло нито можеме да се отбраниме, нито да се измолиме, нито да убегнеме, и законът ни съвсем не спомага! То, милая ми майко, то, покривала притворности, ухищрения духа прелести, зависти, гордости, самолюбия, славолюбия, сребролюбия, и всякия злоби, и злодеяния — то различно се преображава: понякогаж во светла ангела, а понякогаж в многоглавная идра, в крокодила и в лисица; и под притворности, тайноковарно и различно наковлажда, клеветно набежда, безсовестно сос дародаяне управителите державства преслепява, пред них различните си ядноотровни коварства покрива — и милите ти нас горки рожби сугубо затрива. Тяжко им и горко!

М а т и. Ох! Горкана си! Че той покривала притворности лукавий дух прелести, милая ми рождбо, той, както ми обаждаш, мил майцен синко, той е полошав от върла чума и от люта холера! И от них е по-прилепчив и по-смертоносен! Как державното благоразсудно правителство не направи за опазване от тогова тлетворноприлепчиваго и всепагубнаго духа прелести, за верните си поданици, мои мили рожби, някой карантин? На тогова духа лести, от коего рода, вери, закона, чина и звания му са сосудите? Докажи ми мил майцен синко, да разумея.

С и н. Ох! Как да ти докажа, мила майко, като не смея. Писува се: «Князю людей твоих, да не речеши зла».

М а т и. Горкана си! Че народни князе ли са, на лукаваго духа лести и горести сосудите тайноковарнодействующи, мил мой синко? Обади ми ясно!

С и н. Милая ми майко! Тии са сами от себе си

избраний народ, сами от себе наречени царское священие, язик свят. Тии потверждават, че от премилият ти народ не допуща бож[ия] закон да бивът свещеноначалници, нито по славеноболгарский язик да се свещенодействсват бож[ествените] христови тайни. Че мисли и разсуждавай, в какво съсипное състояние тии духа лести са докарали милите ти ражби!

Мати. Че тии духа лести сосуди — тии ли са само ларское священие и язик свят, сами наричат? Тии ли управляват султанското державство и тии ли владичествуват на коликото се нахождат в султанското владетелство народи? И них ли само слушат благоразумните султански светлейши дворяни и славнейши паши, и превозходни мюселими, мюхтии, кадии и прочии судии? Само на них ли са предали и веерили различнонародните си верни, и покорни, и от правосудящаго бога привручени поданици?

Син. Ох! Че кой други из народите народ може да претърпи и да понесе таковое несносное бремя, освен изпадналият-ти горкий болгарский народ, милая ми майко!

Мати. Че другите народи като са и они султански поданици, за что не носят и тии като вас туй несносное бремя, милая ми рождбо! Или само вам е то дадено да го мъкнете като безсловесни скотове? То прилично ли е султанскому правителству, на едни да е владетел правосудний и милосердний, а на едни — жестокий и небрежливий? Тяжко и горко!

Син. Милая ми майко! Милите ти рожби са благодарни султанскому благоразумному и праведнозаконному нинешнему правлению. То всите, коликото се нахождат в державството му народи, равно има и суди и на всите според вярата им даде дозволение охолно да си следуват, а за нашат горки болгарский народ не се уверява, че тегли различни беди и напасти от своите си според християнската си вяра,

во овчи кожи облечени ненаситни волци и лисици и върли люти съсипници!. . .

М а т и. Че как е можно недремлющее султанскаго правителства бодрое око да не види в державството си онеправданието и угнетението, което поразява и съсипва моите мили рожби и негови верни и покорни поданици, които му са от правосудящаго бога привручени?

С и н. Премилая ми стара майко! Според каквото ни обаждат нашите болгарски царственици, на тогова лукаваго духа лести, злоби и гордости сосудите, чрез притворности ухищрения прелъстили и смразили още во онуй время нашите прехрабри и преславни предеди — твоите като левове синове, на главу с корону красящи се кринове — и очарователне всеяли помежду им завистта, омразата и ненавистта. Мисли нине и за сегашните си мили рожби, что теглят от злобствующите духа злоби и гордости, тайнодействующи притворници!

М а т и. Известно е, че той человеконенавистний лукавий дух от начала чрез притворности козни ухищрения лести измамва, съсипва и поразява — но най-после и сосудите си стремглавни при него си в преизподняя сваля. . . Неговите козноковарни злодействителни сосуди, според полковете му различни ядоотровни и смертоносни пакости, попущением вишняго, на божиите раби и на верните царски поданици докарват. Тии духа лести сосуди коликото состаряват, толико побесняват. Но ров изрий, впадет в яму юже изкопа.

С и н. Ох, милая ми майко! Воистину, тии лукаваго духа действителни сосуди, от много години тайноковарно трап копаха, но сами в него надолу с главата си паднаха. Но сос ядоотровното си, многогодишно тайнодействоемое смертоносно коварство мнозина от горките ти рожби поразиха, сос соседните

ни мюсулмани смразиха, и в мраза на султанското благосуждение положиха, и до сечная смерт докараха!

Мати. Че вие, моите мили горки рожби, кое сопричастие имахте сос они лукавоковарнаго духа злодейни сосуди, че да ви омразят и соседните мюсулмани, и султанското благосуждение? То всекиму по делом според законът праведно не суди ли? Ах!

Син. Милая ми майко! Державното султанско правителство според законът суди, но понякогаж прибързва, че истината не изпитва и неповинните с повинните отсуждава. И после познава, но коя полза? Доволно че наша Болгария се поразява и запустява, а владението му от супустатите се угнетява; а величеството му от сущите лукавоковарнаго духа сосуди оврачователне се убайва и уверява, и милите ти горки рожби в коварнопритворството им вручава. Тяжко и горко на бедните ти изпаднали горки рожби! За них милост няма.

Мати. Милий ми синко! По-ясно и по-пространно ми обади, да разумея от коего рода, закона, вери, чина и звания са тия на лукаваго духа оврачевателни убаятели тайнодействующи и общежителству и державному правителству ядоотровни и всепагубни и коварни прелестници и съсипаници?

Син. Нихният род се отдругоч почитал за премудрий, но от нихната си високомерна гордост я изгубили и европейските народи я придобили, а они си останали само с лисичината лукавщина, чрез подпритворности козноухищрения султанското державное правителство да смущават и верните му покорни поданици чрез св[етая] вери тайноковарно да погрекоманват, онеправдуват, угнетяват и поразяват.

Мати. Че самодержавний ви султан само от нихният ли гречески народ има в владетелството си поданици, или само от тогова греческаго народа

употреблява в правителството си за служители владения-правления? И них ли само нахожда за достойни и само ним ли се уверява и поданите си на нихните само руце предава, а вас и другите народи лма не вярва? То первом тако не беше, премили мамени горки рожби!

С и н. Знаеме, знаеме, милая ми майко! Прочитаме и ния понякогаж рукописните на мемрани оставши по нашият славеноболгарский язик повести и летописи, че виждаме и познаваме открай и до нине греческата на нас коварная злоба и лукавщина, които не престават, нито, както се проумява, щат да престанат някогаж. Тежко и горко нам, на бедноизпадналите ти съсипани и умерщевлени рожби!

М а т и. Че за что да ви е тяжко и горко, мил майцен синко? Слава богу, че и вас е милата ви горка Майка Болгария от лукавите злобни греци в повелик народ народила и сос страх божий отрастила, в великодушие, в терпение, в трудолюбие, в благоговейнство, в страннолюбие и в верност государю научила и обучила да пребивавате. Мисля прочее, че не само султанското правления благосуждение, но и на всите европейци, най-вече на единоплеменните и единоверните росиани, е известно вашето от притворноковарните лукави греци ядоотровное и всепагубное съсипно тегло. И според божий и царский закон не щат ви до край остави да ви съсипват лестию лукавите безсовестни коварни греци, мили ми горки бедни рожби! Богу надеждата си возлагвайте, по христовите заповеди следуйте — и не бойте се!

С и н. Милая ми майко! Добре си известна, че всякий сам си знае где го обущата му стягат и в домът си — где, и на кое място, какво е, и что е положил, и има, и стои, и всякая майка и чадо се познават, и всякий болестта си и прочее. Знайно е, че сит

гладному и здрав болному вяра не хващат и лестию коварства, високославни царства стремглав се пребращат.

Мати. Че вие уста нямате ли, премили ми горки рожби, да си обадите горкото състояние на владетелното праведнозаконное правителство, че според законът да ви отърве от ония безсовестни съсипници и ненаситими изедници, за да ви не угнетяват жестокосердно, тирански и фараонски като пороблени роби?

Син. Премилая ми майко! Весма добре си знаеш горките си рожби в каково достоплачевное състояние се нахождат! В потъпканое робство, на робът кой слиша что говори? Че за что устата си бедноизпадналий да отвори? Ти, милая наша стара, прожалена майко, известно знаеш, че святата правда е отдавна пропъдена и на небото возфръкнала — пред всезнающаго стои и се оплаква.

Мати. Мила моя рожбо! Тако е воистинну, но колико и да е, трябва, синко, понякогаж на владетелното правителство да се пообажда в поданите му что и какво от коварните става, за да суди и властта законная според правилата си и да не губи поданите си.

Син. Ох! То, милая ми майко, всякий знае, че добрий ден от сутринта се познава и от другочните ни рукописани повести и летописи се проумява; а от тогас и до днес державний ни султан, свет[овни] му дворяни, паши, мюхтии, кадии и мухасали, кои вярва и слиша, работите показват и действото се разумява.

Мати. Че чрез каковий очарователний и козноковарний начин обайват они и примрежват на законното султанско правителство недремлющите очи, да не вижда че му се угнетяват и пропъждат верните

поданици, премили ми горки рождби, по чужди земли и державн? Ах! Горката ви майка!

Син. Сос каковто, мила майко, употреби сатана чрез змията в рай! То коварство употребляват открай и до нине неговите слуги: лестию прелъщават и преслепляват, коварно тайнодействуват и смразяват. Притворно измамват и в фатрии направляват, лукавствующе осатаняват и на всекиго устата занемяват, очите преслепяват, ушите заглушават и свестта му завъртяват! И милите ти горки рожби всячески, всякогаж, онеправдават, угнетяват и всекрайно поразяват, горкото ни отечество Болгария запустяват!

Мати. То за чудо и за приказ, мил майчен синко! Толико да возможе покривала притворности ухищрения, коварства духа лести и злоби, ядноотровно да кознодействува и в державството султанскаго владения да онеправдава, угнетява, примамва, поразява и да пропъжда верните му султански поданици; и султанското правителство да оставя всепагубните лукаваго духа свободно да коварствуват, онеправдават, угнетяват и съсипват? То где и кога е било в някое державство като в султанското? То прочее известно, че от небрежния правителства, действуват в владението коварните злодеи и теглят несносни и смертоносни обиди поданиците му и губи державството. Чудно и дивно! Как да се увери благоразумното султанское правителство на такови лукаваго духа лести коварни покривала притворности сосуди, на очарователните убаятелства.

Син. Ох, милая ми майко! Тая лукаваго духа прасаля, тая да беснува, открай и до нине, не престава, но колкото върви повече тайноковарствува и побеснява, черното в бяло притваря, оврачователне убайва — и убаятелно замайва, хитротайно надъхва — друго прави, в друго на правителството

предлага, коварството си тайно разсъжда и притворно, че е само он верен на державството, сам себе обажда. . .

Мати. Че толико години как коварствуват притворно в султанското державство тия лукаваго духа лести и злоби слуги, не усети ли ги султанското правителство барем от нихните тайнодействуеми в владетелството му ядоотровни и всесъсипни кoзни?

Син. Как ще ги усети, милая ми майко! Добре си известна че тия на лукаваго духа лести и злоби тайнодействуеми ядноотровителни слуги са сущи като кракатица притворни: при какъвто камен се найдат, на таковий шар се притворяват. Ако и в морската вода, пускающи от себе си чернило, и нея помрачават — и се потулят.

Мати. Но то не се удивлявай, милая ми рожбо! Кракатицата многажди от риболовците шава и на всякий шар се притваря, и често бистроморската вода почернява, но и от камъкът им се не отървава. И лисицата много хитрува, но сос двете си нозе в капанът хлътва. Коварнозлобната козн, за много время не отхожда: чтото и се стои, правдата и истината, лекът ѝ нахождат. Доволно е, мили ми горки рожби, всеблагому богу сос сълзи и сокрушено сердце да се молите и султану верни и подчинени да бъдете — и помежду си любовни. . .

Син. Ох, тия лукаваго духа лести, злоби и притворности, коварни слуги! Тия, мила майко, всячески, всякиго, всякогаж очарователне знаят да убайват и свестта му да омайват, за да не познава, каковий ядоотровний и смертоносний вред му от нихното беснование става? Замайват го, че ни бога, ни родителите, ни отечеството, нито полезното си да познава, но само на нихното лукавоизхитрено всепагубно коварство да се скланя.

Мати. По-простичко ми обади, милий ми синко,

да разумея по-добре кои как подбаждат на зло и кои как преслепяват истината и правдата отнюд да не виждат и да не познават, и как враждата в държавството насаждават, и любовта совсем изкореняват, и омразата водворяват, и сос какво прелъстяват некои си и к ядоотровното си нихно тайнодействоемое коварство склянят?

Син. То е на всичкият свят явно что теглят открай горките ти мили рожби от тия духа лести, гордости и злоби коварни притворници и го доказват не само нашите, но и на другите народи повестите и летописите. Да начнеме, мила майко, от великаго Петра росийскаго царя от войната на Прутът сос султанската, на времято. До смислиме что и какво надъхаха лукавоковарнаго духа ухищрения действителните притворни употребители султану, ухищрено и коварнопритворно вдъхнувше. Наумиха, че твоите рожби са сос росианите единоплемянни и единоверни и не са за вярване да бействоват в Молдавия и во Влахия, но да се изпъдят — и от нихната коварнозлобна семка, из Цареградските фанариоти, оставляюще в Цареград роднините си в залог, в Молдавия и во Влахия бейове да се проваждат. И чрез то нихное коварство съсипаха совсем писмеността ни болгарска в Молдавия и во Влахия! Подир туй нихное злобно и вселукаво ухищрение, и в Сербия и в Болгария вдигнаха славеноболгаро-сербските двама патриарха и всите от родът ни митрополити и епископи и пребърнаха Триновската патриаршия в грекоекзархия и сербската — в грекомитрополия. И по всите в Болгария и Сербия епархии начнаха да проваждат беломорски горделиви, самолюбиви, славолюбиви, и ненаситно сребролюбиви грекомитрополити и епископи — и до днешняго дня и часа. Смисли нине, милая ми майко, в какво достоплачевное состояние са изпаднали горките ти мили рожби!

Мати. Олеле! Горкана си! Обади ми, мила рожбо, после что правиха и още какво злобноковарно ухищрение за милите ми горки рожби, вас, чрез духа лести и притворности изнамериха и употребиха? Коварни покривала притворности сини! Духа лукавозлобнаго растящи содомски крини! Всех царствах бесновати смутители и всенародни возмутители!

Син. Определиха се прочее от Високата отманска порта из фанариотите сос залог и с клятва за по-верни бейове в Молдавия у Яш, во Волахия в Букурещ, указно сос берат да се проваждат. Начнаха, и с високомерности слави, и надмение гордости, с множество многое фанариотски лимонджии и беломорски пийдеджии да отхождат. И като се вокнязиха, начнаха, лукавоковарнаго си духа лести и гордости, самолюбия, славолюбия и ненаситнаго си сребролюбия обладаеми, да владеят в Молдавия и во Волахия, разпоставиша из областите по градищата от нихните си лимонджии-пийдеджии каймакани изправници, полковници, постелници — бешлиага и по селата бешлии и капетани-делибаши, тофекчибаши и прочии всякаго чина и звания чиновници; надъхаха и осатаниха поместните бояри и чокои, и се сродиха в женитбу и се погрекоманиха. И начаха да полагат в жителството тяжконесносни даждия, гюмруци и различни бедаети! Сос всякакви неправди горките жители угнетающе, сос личени въжа ги опасаха! Возприявше власт и богатство, начнаха сос многоценни пешкешлици и безчисленожелтични рушвети лукавоковарно да преслепляват в Цареград на султанските свет[овни] дворяни, на еничарагаса и на еничарите, на пашите и на всите големци очите, а тии лукавоковарнаго духа тайноковарно и ухищрено тайнодействующе козненното си коварносопротивное грекосогласие толико години — и докараха найпосле в Молдавия и во Волахия мерзост и запу-

стение. То е греческое султану благодарение!

Мати. То си е природно, сине мой, греческому народу! Но ми обади, като промениха патриаршиите ми и проводиха от нихняго греческаго рода вам митрополити и епископи, знаяха ли болгарският ви язик да ви приказват слово божие в церковите и да ви поучават душеспасително, както ви поучаваха своеродните ви духовни на христовата церква пастирите?

Син. Добре си известна, премилая ми майко, че високомерная и гордонадменная Деница не се преклони божию благоволению, сос неговите си всички полкове, ако и стремглавни, с небеса в преизподня се завряха, но и никогаж от намерението си престаха, и не престават! Тако и нихните слуги то сущо коварное намерение имат и коварно употребляюще ищат да погречат власи, серби и болгари и совсем на тия народи да им се не слиша имято по светът, но да се именуват всите греци. Тяжко и горко!

Мати. Чудно и дивно! Че как е возможно то, мил мамен синко! Влах, серб и болгарен да стане грек? Че где се е чуло и видяло чадо от милата си, която го е родила, отгледала и храни и облича майка да се отрече и лукавоковарний грек да се нарече? Деничина богопроклятая гордост! Сатанинское високонадменно мечтание!

Син. Добре знаеш, милая ми майко, че богопротивний и лукавоковарний сатана с полконачалниците си различни козни измишлява и многоразлични способи употреблява противу божию благоволению и на человеческаго рода к сугубопогублению!

Мати. Воистину, синко! Той богопротивний и вселукавоковарний дух да измишлява и изхитрява противни и всепагубни отначала не престава и до скончание века не ще престане. Но обади ми, милая ми рожбо, сос каковий начин возмечтателно нач-

наха да погрекоманват народите мнителните горделиви греци? Тяжко и горко, които са изпаднали в техните грекозверски ногте! Горките!

Син. Като начнаха сос пешкешлици и рушвети да преслепляват молдаво-волошките бейове и нихните роднини фанариоти, сущо и повече цареградский патриарх с грекомитрополитите си, и да премрежват на султанските големци и еничари очите и да им замайват свестта, написаха се и фанариотите и патриархо-беломорски грекомитрополити всякий в еничерските орди, и даваха годишнини грошове на еничарага, на устите и на ордите. И начнаха хитролукавоковарно да надъхват еничарите в беснование, а они кърджалийците и тайноковарно и ааните. И подбраха често и бесновато да бунтуват, еничарите в Цареград, кърджалийците в державството по вон и ааните в градищата и в селата. Влахобогданските грекобейове прочее начнаха да горят по славеноболгаросербский язик книгите в Молдавия и во Волахия, а грекомитрополитите и епископите в Сербия и горка наша Болгария, с намерение да погречат власи, молдовани, серби и болгари! Ето ти, милая ми прожалена майко, грекофанариотска политика и духовноспасителная грекопатриархска преполезна и просветителная изящна наука! Мисли прочее в какво достоплачевное состояние са изпаднали да жителствуват милите ти горки рожби на мирное время, тайноковарно пороблени, угнетени, услеплени, унемени и углушени — от матерняго си язика лишени и совсем невоображени.

Мати. Ах! То нихное от нихняго богопротивнаго, лукавоковарнаго, многокозняннаго и прегордаго человеконенавидца и человекоубийца отца Сатани вдъхнатое беснование и тайноухищренное измисленое и всесъсипное изобретение, което са положили в недосетителное в султанското держав-

ство тайнококоварно действие! То ядноотровное, поразителное и всепагубное нихно коварство много години как действува и прелъстява и как и сос каково кознолукаво коварство поразява, погречава и по светът пропъжда премилите ми горки рожби, простосердечно и чистосовестно по бога ми обади да зная, милий ми горкий синко!

Син. Като убаяха очарователне султанското правителство и осатаниха в Молдавия и во Волахия местните бояри и чокои, лукавоковарно им доказваха, какво болгаросербославянский язик бил совсем богомерзок и человекоомразен и запрещавало бож[ието] писание чрез него отнюд да се не служи богослужението християнское. То сущо лукавоковарство от тогас и до тоя час в горката ни Болгария подтверждават и грекомитрополитите, и грекоепископите, и нихните фатрически погречени градски чорбаджии. И горят на огня по миломатерният ти славеноболгарский ни язик книгите, и повеляват до училищата, от които са положили тии беломорци учители, да се учат милите ти горки рожби по гречески и в церковите ни да се совершава богослужението ни християнское все по гречески язик. Тяжко ни и горко!

Мати. Горкана си! Че нине милите ми рожби погречени ли са и от която съм ги родила, отгледала в пазвата си и отгледвам, милата си прожалена горка майка, отречени ли са? Чтото четат по гречески да разумяват изучени ли са? По гречески ли се разговарят или по матерният си славеноболгарский язик? Или се гнусят от него? Лма са го и забуравили, че совсем са се погречили? Горките! Дали им се ревне да идат по беломорските сухокаменни острови да робуват на беломорските хитри греци и да се наричат и они беломорци? Тяжко и горко на прожалената им Майка Болгария!

Син. Горките ти бедноизпаднали в невежество, мили, и за оплакване достойни, и невообразжени рожби, сами не знаяющи от коего рода, языка и вяра са! Тии, горките, само по мало в греческий букварь, осмогласник и до негде си в псалтир се понаучат да грекобръщолевят, че едни дават на грековладиците по 1500 и по-више грошове, че си закупуват попство, а едни стават чорбаджии и писуват сос гречески букви по болгарский си язик писма, а по великите в Болгарията ни градища, научават се по някои си Езоповите по гречески басни и Лукиановите богоподигравателства и стават митрополитски тайноковарни действители и общенародни изедници и съсипници. А едни от них стават даскали и превръщат народът в грекоманство, хвалящи греческата само писменост, а славеноболгарската хуляще и укоряюще нашего славеноболгароматерняго ти языка. И с тоя коварний и ядоотровноприлепчивий начин отровиха и тровят, и са поразили, прелестию духа лукаваго, сос бесноватото си грекоманское надъхване во всичката ни горка бедна Болгария милите ти горки рожби и са ги ослепили горките, че не знаят кому богу служат и кому са поданици, а кому са роби!

Мати. Тяжко и горко! Че по всичката ми Болгария, всичките ми мили горки рожби все по гречески ли четат и писуват? И попството си сос грошове от грековладиците ли си купуват? И в таковое тартаромрачное незнаенство ли се нахождат?

Син. Още в по-горко, милая ми майко, се онеправдуват, угнетяват и безсовестно порабощават милите ти горки, изпаднали в грековладишки руце, бедни рожби! Тии бедноокаяни чрез фатрическое согласие грекочорбаджийско сос грековладиците, насилно христовите божествени тайни, сос цена приценени, им се натрупват и ако нямат някои си

да им ги платят пари, то от домовете им керемидите, веригите, котлите и чергите грековладишките гясакчии вземват, и церковите им се запечатват, и селата им се афоресват, и децата им некрестени измират, докад платят на грековладиците за божест[вените] тайни грошовете! Тяжко и горко! Греческа вяра и благочестие насилно сос грошове купуват милите ти горки рожби! Прожаленая ми мати Болгария! Не удивлявай се!

М а т и. Ох! Тяжко и горко на оная майка, милий ми синко, която гледа горките си рожби до тамо изпаднали, благочестие святия си вери насилно с грошове да купуват и в незнающий странний язик да четат и да писуват — като насъне да бръщулевят и да бълнуват, в тартаромрачное услепленное незнаенство давяще се като кратуни празни по светът за укора, хула и присмех, горките, да плуват. Сатанинское коварство ухищрения — чрез покривала притворности, воображения, козненодействителное прелъщение! Ах! Че чуло ли се е или видяло, открай и до нине, един цял народ толик, коликъто премилий ми народ болгарский, някогаж някой негде, като хитрогреческий, да пребърне в неговий си народ и язик? Сос каковий ум и разум, сос каква памят и совест онеправдоват угнетяват, и по-жестоко от фараонски грековладиците ми порабощават и по светът пропъждат горките бедни рожби? Дали от нихните си елински богове, или от греческото си високомерно-мнително мечтание имат тая власт? Или от державнаго султана ми закупиха за роби, милите ми горки рожби, че да ги порабощават както си безсовестните грековладици щат? Тии грековладици каква вяра гречеека ви сос грошове насилно продават? И каква я именуват — грекоаполонска ли, или грекопосодонска? Милий ми синко, тако ти всесоздателя бога, обади ми!

С и н. Тая нихна грекоизмишлена и грековладишкоизмудрувана преображена никаквая вяра, за която се наддават и сос рушвети чрез ходатайство фанариотско и киракоконско си нея и грековладичеството помежду си продават и купуват — тия сами си я и тайно предават, а явно я преображават и проповядат за православна християнска вяра! По коликото си щат я продават на нас горките болгари — твои мили горки рожби, премилая ми майко!

М а т и. Че лма син божий, спасител мира Исус Христос, тако сос грошове продаде божествената си православна вяра на святите си апостоли и им повелял по коликото, и комуто си щат, сос грошове да им я продават. И ап[остоли] невям на свети седмособорни отци сос рушвети повеляли да се купува и продава христовата спасителная благовещенна православна святая вяра? И само на грековладиците озаконено да я купуват, и само на болгарите, както си тии грековладици щат, насилно, само на милите ми рожби, да продават благочестието си грековладикоизмишленое. Че то е известно, че не е благочестие, но душепагубное злочестие! То не злочествовали нито нихните им идолослужители — каквото тия грековладици между вас, горки мои рожби, ох, что ви продават! Что ли купувате, не смишлявате ли и не познавате ли? Всички до един очарователне убаяни ли сте и убаятелне замаяни ли сте, че купувате от грековладици, преобразена грекоизмишлена и грековладикоизмудрена дивна и чудна сос грошове продаема вяра? Мили ми горки изпаднали рожби, тяжко ви и горко!

С и н. И ако не сме всинца замаяни, милая ни майко, но не смееме за то ядоотровно грековладишко веропродаване не една реч да проговориме, че ако някакси нечто induce речеме, или на убесило ни покачат, или в заточения ни изгнават грековладиците.

Мати. Че в султанското владетелство тии ли грековладици сами судят и отсуждават султанските поданици, мои мили горки рожби, вас болгарите? Или на них ви е предало султанското правителство — тии безсовестници, каквото си тии щат да ви употребяват? И по коликото си тии щат насилно преображена вяра, вместо християнска, сос грошове да ви продават, глобяват, афоресват, обесват и в заточение изгнояват? Тии грековладици от кого и откъде имат на вас тая мучителская власт? И султанското правление не вижда ли, че ви онеправдуват и угнетяват тирански грековладиците? Прилично ли е да му съсипват раята и да им не говори ничто? Изпаднали ми, горки рожби!

Син. Туй покривала притворности ухищрения грековладишко сонмище си имаме, милая ми майко, в Цареград из изкусните очарователи и убаятели фанариоти капукехаялари, които ги покриват и защищават, и заедно сос цареградскаго патриарха никого от нас болгарите да проговори нечто за грековладиците, отнюд не оставлят. Тая патриархофанариотска сонмищна фатрия, та друго тайнококоварно сос клятва органодействова, а друго ласкателнопритворно пред султанската шура показва. Грековладиците си хвали, какво според христовите св[ети] заповеди и според султанското указно повеление си изполняват должността и бдително пазят да не стават в державството смущенията и нечто предателства и прочее.

Мати. Ох! Че как може туй притворноухищрено грекопатриархофанариотское сонмище да потаява, които явно стават от грековладиците в султанското державство на вернопокорните му поданици повседневно неправди и обиди, насилства и грабителства и всякакви беди и напасти и прочее?

Син. То духа лести покривала притворности

патриархофанариотское сонмище! То сос многоценни пешкешлици очарователне знае, и сос помного желтици и рушвети обаятелне умее, лукавоковарствата грекофатриални да покрива, а които отнюд не съществуват неща на височайшата султанска порта да предлага и само нихната си сонмищна грекофатрия на султанското правителство, че е вярна и достойна да слугува султанскому правителству, лжеклятвено подтверждава и доказва. Добре знаеш, милая ми майко, че databaseдаяние очи преслепява.

М а т и. Ах! Таковии сонмищофатрически рушвети и пешкешлици многое множество славни державства са съсипали и велики царства, градища и села до основание разорили и запустили. То сонмищнофатрическое databaseдаяние, още тайноковарството тайнодействуемое в султанското державство, не познава ли се като се онеправдоват, угнетяват и по светът прогоняват султанските подани, мои мили рожби, не усеща ли се? Тяжко и горко!

С и н. Позна се, милая майко, и се махнаха вече из Молдавия и Волахия от тайноковарнодействуемаго фанариотскаго грекофатрическаго сонмищна рода бейовете и се запрети и указно подтверди от нихняго лукавоковарнаго рода вече беюве да не стават за тамо. И се отърваха горките власи от ядоотровното грекоковарно сонмищно тегло!

М а т и. То според правдата добре станало, мил мой синко! Но за каково ли грекоковарнотайнодействоемо нихно фанариотофатрическо сонмищно ядоотровное ухищрение ги изкоренило из Молдавия и Волахия султанското правителство. Но като ги изкоряняваше, не пострадаха ли около нечто султанските верни и покорни поданици и вий милите ми рожби?

С и н. Ох! То лютогрозное и совсем несносное злострдание трябва ангелский язик да ти го, милая

ми майко, ясноподробно изложе и обстоятелне предложе, защото человеческий совсем не може! Според сухото и суровото изгаря, премилая ми майко.

Мати. Че някой си кисело да яде, пък други оскомица да хващат, някогаж негде било ли е, милий ми синко? То грекофатрическое фанариотско лукавоковарно сонмище, ако тайнодействовало чрез очарователнаго си убайвания прелестию в противление на благодетелното си султанское владетелство, което му вверило власт княжества правления в Молдавии и в Волахии, а то коварнолукавое, прегордое и сребролюбивое, самолюбивое, славолюбивое и ядоотровное грекофатрическо фанариотско лакомое и ненаситное сонмище, му оголило насилно и съсипало горките поданици, то несносное и ядоотровное тегло не им ли е било доволно, но и сос противните грекофатрически супустати равно да се наказват смертелно?

Син. Известно е, милая ми майко, че когато в бурносилний вятър се разпали силний огън, велик пожар става и лесно не се погасява. . . То коварнохитро грекофатрическое сонмище, открай притворно тайнодействующе, захаросмесно и очарователне в еничарите, лестию ядоотровно и коварнозлобно надъхало беснованието, които обаваеми и совсем осатанени, свирепо се разбеснели и безчислени злини и на владетелството упорно и на неповинните султански поданици безсовестно нанесли и сотворили!

Мати. Проумява се, че туй лукаваго духа прелести, злоби и гордости хитропритворно открай непрестающее грекофатрическое коварно сонмище, че совсем е разпалило праведний султанский гняв верху си и верху надъханите от него еничари! Че са пострадали власи и богдани и всите султански верни поданици според грекофатрическото ядоотровно сонмищно коварство и неблагодарство!

С и н. Известно, милая ми майко, че смертелно теглиха, но и от ядоотровното грекофатрическо сонмищно фанариотско несносно тегло и жестокомучителско порабощение совсем горките се избавиха и отърваха; само ми, коликото се нахождаме у Болгария под султанското владение, горките ти несчастни рожби, сме останали да теглиме ядоотровното тайногрекококоварно фатрическо сонмищное, чрез святия ни вери под притворности ухищрения безсовестно нихно, като роби, порабощение!

М а т и. Горкана си! Че вие, мили ми рожби, от побеснелите кърджалийци и от осатанените еничари не отървахте ли се?

С и н. Премилая ми майко! Кърджалийското и еничарското бесновавие беше явно и лесно се отървахме. То го правителството совсем изкоряни. Но тайноковарнонадъхателната духа лести и злоби фанариотофатрическая сонмищна ядоотровна, прилепчива, заразителна, тайновлачущая грекококоварна жилка не изкоряни, че тая, която открай люто трови и поразява милите ти горки рожби, та ги и нине трови, и с турците ги смразява, и като роби безсовестно ги порабощава и совсем поразява!

М а т и. Горкана си! Че като теглихте за божия правда близо десят години, за сонмищното грекофатрическо коварство от турците и плащахте на султанското державство дан, морапараса, не припозна ли ви султанското правителство за верни си поданици, че оставя само вас болгарите, милите ми рожби, да ви открай и до нине ядноотровно и всепагубно употреблява жестокофараонски, туй лукаваго духа лести, гордости, злоби и горести покривала притворности ухищрения, чрез святия ви вери тайноковарнодействуемое сонмищно фанариотофатрическое грекопатриархское святопродавателное грековладичество и да ви убайва, поразява и очарователне

прелъщава, измамва и пропъжда, като ястреб птички, по чужди земли да се заселяват бедните ми горки мили рожби и коликото са останали, като роби да ги безсовестните коварнофатрическаго сонмища притворници, лестию си духа, безчеловечно онеправдоват, угнетяват и в грекоманство насилно и прелестно притварят, в калпавата си боя почерняват и безобразяват! Ох! Тяжко майци ви и вам, премили ми горки рожби, като султанското правителство ви е вручило, само вас, на нихното сонмищно прегордостно, самолюбиво, славолюбиво, сребролюбиво и ненаситно лакомо, лукаво и притворно грекофатрическое тайноковарно, горестозлобно и безсовестно порабощение!

Син. Ох! Не ни било доволно открай що сме ядоотровни и смертоносни, и совсем несносни тегла от коварнофатрическото грекосонмищно тайнодействуемое притворство теглили, най-вече в нихното грекоморейское возбунтование противу султана, за което безчислени неповинни наши братя, твои мили горки рожби, милая ми майко, турците затриха и нас от тогас и до днес омразиха и за смет ни вмениха и вменяват. И пак нине убаяни от тайноковарнодействующаго грекофатрическаго фанариотскаго покривала притворности сонмища на него се уверяват и на нихните грековладици ни привручават. Тяжко ни и горко!

Мати. Чудесно туй очарователно лукаваго духа лести и злоби покривала притворности грекофатрическаго сонмища убаяние, което толико привзело и упоило султанското правителство и не усеща тайнодействующото коварство сонмищефатрическо, което, открай в державството му тайнодействующе, позна и го явно улови покойнодостопамятний султан Махмуд и според законът праведно порази и осатанените беснующи еничари, и покривала притворности ухищ-

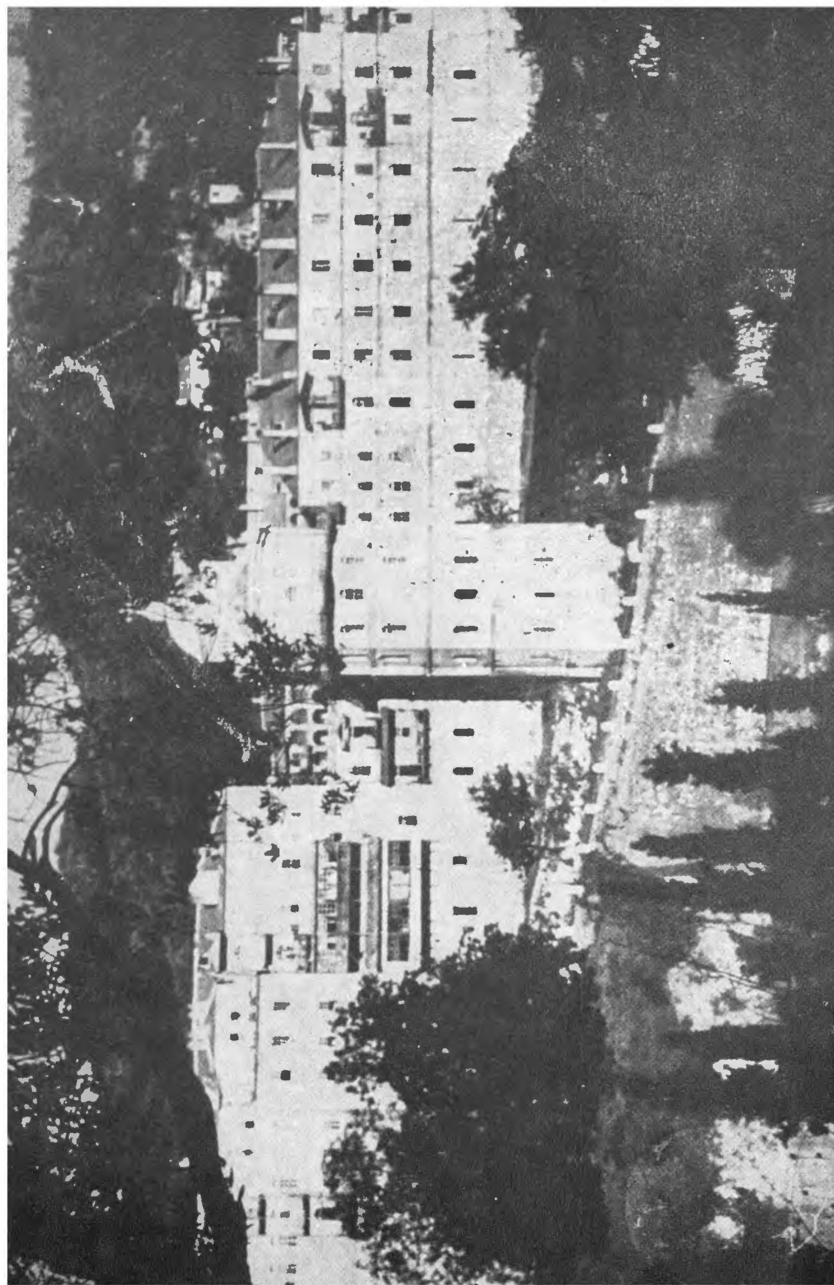

Манастирът „Зограф“

рений козненоковарное беснонадихающее фанариотофатрическое грекосонмищно демонство! Че на такови во овчи кожи облечени ненаситни волци предало да пасат верните си поданици, сос честната животворяща христова кров изкуплени овци, мои премили горки рожби! Сос какво лукавопрелестно очарователство убайват султанското благоразумное правление, мил майцен синко, че не се усеща, за что угнетяват и уголяват грековладиците поданиците му и собират каси за тайноковарното си противу державството му намерение! Чудно и дивно запояване и омайване! Каково ли е то старо биле?

Син. То, милая ми майко, то на покривала притворности грекофатрическаго, фанариотоковарнаго сонмища ухищрения ядоотровное и всепагубное, очарователное и убаятелное старо биле, то се нарича рушвет и пешкешлик, сос които открай и до нине запоили и запояват, омаяли и омайват свестта на султанските големци и не допознават грекофатрическото захаросмесно-ядоотровно коварство, което насилно граби и соблича християните и облича грекините и гречетата и трупа каси и надъхва чорбаджии в коварнопротивлението да са готови, от султанското владетелство от поданства да отърват милите ти рожби, че да ги направят беломорски на греците роби. Ах!

Мати. Че тия фанариотосонмища обаятелни рушвети и пешкешлици не ли се под санджак шериф, чрез клетва и сос хатишериф указно запретиха — и който даде и който вземне да се наказват?

Син. То на другите народи бива, а на грекофатрията сонмищна тайноковарството ни клетва, ни хатишериф, ни закон, нито бога няма. Ако би имало, то не би тайнобеснувало грекоковарство!

Мати. Че като милите ми горки рожби ви тирански собличат ония грекини и гречета, които греко-

владиците гиздаво облачат, нихни ли жени и деца им са? Лма се и женят грековладиците?

Син. Хиляди пъти е било по-добре барем да са се женили, че са щели да имат по една жена и по две-три деца, и са щели да живеят заедно каквото и всите человеци, и щяха барем муж и жена да владичествуват и по сос малко харч и масраф да преминуват.

Мати. Че като не им са жени и деца, за что сос таковия многоценни гиздави дрехи обличат и тия повече от грековладиците повеляват и заповядат!

Син. Тия са именуват грековладишки помайчими и посестрими, и назовават се светли кокони, а они младички гречета високославни челябийчета се наричат, че са лъскави и безбрадни и нямат что да си по них бричат! Грековладиците престрастно си ги обичат!

Мати. Пфе! Известно че си имат природно грековладиците всите лукаваго духа козни. . . То нихно докарване е явно афродитство и платоничество — совестию помрачени и разумом ослеплени! Тяжко и горко!

Син. Всякое древо, милая ми майко, от плода и всякий плод от вкуса се познават. Известно е на светът какви коварства тайно и какви насилства и грабителства явно от грековладиците стават!

Мати. Че тии грековладици според кой закон и обичай се рукополагат и овладичват и вам, на горките ми мили рожби, за духовни пастири проваждат?

Син. Нихният закон, милая ми майко, е чуден и дивен! Той по сонмищному фатриофанариотскому преданию следува. Тии, които щат да се овладичват, они трябва от малки да са шетали на грековладишките гиздави кокони, докад ги нарекат челябийчета, че ако ги обикнат и на фанариотските големци коконите и ако благопроизволяват, заповядат на грековладиците, че задяконват ония, на които паче-

ват да им изникват бради челябийчета и слугуват, палящи чубуците грековладишки и князофанариотски и во всeто угождающи и на грековладишките и на фанариотокняжеските светли кокони, предобивающи и от султанските големци в защитители. И в начинание според кои за какви епархии щат да овладичат них, светлите грековладишки и фанариотокняжески кокони им определяват. И като телали на харч мезат сос хиляди желтици и рукоположението и епархиите им се наддават, че които наддадат них и овладичва вселенский грекопатриарх! Правилно грекорукоположение!

М а т и. Тяжко и горко! Че толика полномощна власт ли имат грековладишките и фанариотокняжеските кокони над цареградската грекопатриархска церква, че по нихните коконски правила да се овладичават грековладиците, и коконското им богопротивно повеление да изполняват? Чуден закон и дивни правила!

С и н. Той чуден закон и дивни правила многоразлични обвязки си имат, които одолжават самаго патриарха понякогаж при ония полномощни кокони на нозе да иде, благосклонно и смирено за здравето и за коконското им преминуване да ги попитва, и за някакви важни подлози как да ги направи дозволение да взема. А прочиите первосинодални патриархски митрополити, когато при тях полномощни кокони отхождат, главите си прикланяющи, смирено им говорят: — Светлейшая ми коконо, кланям ти се и ти целувам чехъла. Имам ли госпоже дозволение да ви попитам за златото ви здравие? — И, ако им дадат дозволение, сядват, ако ли не, а они постоят на нозе и поклонивши се им, си отхождат. Такови и още много и други церемониални обичаи имат грекофанариотските величави цареградската патрикана управляющи кокони. Грекококонное правление!

Мати. Тяжко и горко! Че цареградската патрикана на фанариотокняжески руце да я управляват ли е изпаднала? И они, които си щат да овладичват ли е останала? Дали не е срамота от другите вери и народи? Кой народ и коя вяра чини таковое богопротивное и человекоомразное суеверно служение. То ни нихните предеди елини, идолопоклонци сущи, не чиняха. Фанариотококонское бесослужение!

Син. Известно е, че според святците, свеща и фимиамът, наредбите и служението и в пропасти заблуждението! Но тяжко и горко на милите горки, изпаднали в владичеството им твои бедни рожби!

Мати. Обаждаш ми, милий синко, че когато се завладичват грековладиците, че се наддават за епархиите. Но не ми обади, кому дават они наддадените многохилядни желтици рушвети и драгоценни пешкешлици, че си предобиват и грековладичеството и полномощната си, фараономучителска власт над вас, милите ми горки изпаднали рожби. Грековладишка притворноотровная вяра!

Син. Тии грекококонски, които щат да се завладичат, служители, най-первом се наддават, кои колико хиляди желтици на фанариотските големци, на патриархът за рукоположението си и годишний енпатик на годината щат да дават — и на фанариотските кокони, и на нихните челябийчета и челябийки какови многоценни тефарици щат да обдарят, и на патриархските протосингели, архидякони и дякони и на коконните слуги, всякиму по колико хиляди гроша щат да отделят. Патриархски фанариотски правила!

Мати. Тяжко и горко! Че тии фанариотосонмищнаго закона и фатрическаго обичая правила всякогаж ли тако сос наддаване желтичное и рушветнопешкешное завладичват нихните и коконните си

угодници? Ах! Фатрическаго грекосонмищное завладичване!

Син. То, без фанариотскофатрическаго нихняго князококоннаго и сонмища грекопатриархскаго согласия и без наддавания и без рушветопешкешличняго دародаяния, никому, никак, никогаж според нихният фатрический закон и правила не допущат да возлезе на степен грековладичества! И ако се случи някак, някой без то наддаване да се овладичи имат го за законопреступца и за еретика. Суеверное грекосонмишное фатрическое мудрование!

Мати. Тяжко и горко! Че по колико хиляди гроша дават рушветно на сонмищните фанариотофатрически грекоголемци и какви драгоценни пешкешлици дародаятелно на коконите им и на децата им, и цареградскому си патриарху, и на сослужителите му, и на прочийте. И по колико хиляди се обещават да плащат за енпатик на годината за епархията си новозавладичените грековладици? И какови пешкешлици раздават по паши, мохасали, кадии, аги и градски чорбаджии? Грековладишки коварства!

Син. То според епархията го правят. Но найвече за в горката ни Болгария за епархиите наймного наддават. За някогаж бивший ти, милая ми майко, царственний и патриархствующий, а нине от грекофатрическаго сонмища началника коварно в екзархическаго пребърнатий Тринова град, за епархията му, от всите най-много наддава; и да плаща се обещава и сос най-драгоценни пешкешлици всите обдарява, услепява и занемява и от милите ти горки рожби никой не смее, коликото му се владичнина поище за да не дава. Тяжко и горко на милите ти горки рожби!

Мати. До колико ли хиляди грошове разнося, който стане за нашата Триновска горка епархия

новорукоположенний екзарх грекофатрический и сонмищезаклятий грекомитрополит? Бедная ни епархия!

Син. Че почти близо до един милион грошове за рушвети и драгоценни пешкешлици. И за овладичването си — за драгоценни облекла за помайчимите, за посестримите, за челябийчетата си и за него си, и прочее.

Мати. Тяжко и горко на ония султански верни и покорни поданици, които се привручават на таковий грекофатрический сонмищезаклятий и фанариотоизбранний и согласенний грекомитрополит! Ох! Той е поразител, а не правител и строител! Бедни ми рожби!

Син. Ох! Милая ми майко! Горките ти мили рожби тии са султану верни и покорни поданици но грекомитрополиту си са пороблени роби! От кърджалийците горките убягваха и се бедните укриваха, и от еничарите се отплащаха, но от грекомитрополита си ни да убегнат, ни да се укрият, ни да се измолят, нито да се изплатят, горките, никогаж не можат!

Мати. Горкана си! Че что му са прегрешили милите ми горки рожби, че да бягат и да се крият от него, или зачто да не му се измолят и за какво му са должни, че никогаж не можат да му се изплатят? Тяжко и горко! Че той грекомитрополитско имя носи, но по-безчеловечен от кърджалиец и по-безсовестен от еничарин! Грековладишка совест!

Син. Ония близо до милион пусти грошове от сарафи с файда са взети, ищат да се плащат пущините; фанариотските кокони и неговите пусти помайчими, посестрими и гиздави челябийчета, ищат разкошно да се хранят и натруфено да се облачат; на патриканата годишний емпатик неотменно должно да се изпроважда; на капукехаяса непрестанно

трябва различни драгоценни пешкешлици и по-многочислени желтици — очи да преслепява, уста да занемява и уши да заглушава — често да се изпроваждат. Тяжко ни и горко!

Мати. Милички ми рожби! Толико многочисленая желтична сума откъде и от кои може да собере и сос кое посредство я собира и харчи. И толикий сос файда на сарафи долг на патрикана повсегодишний емпатик да изплаща и на фанариотски горделиви кокони, и на негови помайчими, посестрими и гиздави челябийчета за всичко да заплаща, и на капукехаята си сос многоценни пешкешлици непрестанно да привтасва, и за него си и за тайнособираемата грекофатрическа сонмищна каса да предобива? Ах! Убаяние и слепота!

Син. Премилая ни майко! Твоите горки бедни, мили рожби само тии са на светът да теглят от грекофатрически сонмищни грековладици, горките, останали — и нямат никого да ги пощади! Воздишат бедните и плачат, но грековладиците нещадно и безсовестно ги саблачат и кокните си отколикото си щат по-гиздаво и по-напето облачат. Тяжко и горко!

Мати. Премилите ми горки рожби! Тии горките не са ли султански поданици и православни християни? Откъдедо къде таковий грековладика от грекофатрическаго и фанариотскаго патриархосонмища горките ми рожби, като побеснял кърджалиец, насилно и безчеловечно да обира и като осатанен еничарин, безсовестно да ги соблича и фанариотските фатриосонмишни кокони и неговите си грековладишки помайчими, посестрими и челябийчета да храни и да облача! Горкана си! Че за вас, премили ми рожби, от султанът в Болгария, паши, мохасали мюхтии, кадии, за да судят всякиго безчинника и злодея според законът не изпроваждат ли се? Тии не виждат ли като се угнетявате от безсовестните си

грековладици, за да им возбранят и да ви от них отърват? Тяжко и горко!

Син. Добре-си известна, милая ми майко, че той лукаваго духа притворний сонмища фатрического род е изкусен и изкусно знае очарователне да убае и всекиму свестта да замае, с рушвети да преслепява и сос пешкешлици да занемява и заглушава — а сос претворност ухищрения горките ти мили рожби като роби да поробощава и умерщевлява! Тяжко им и горко!

Мати. Ох! Че какови са тия нихни пусти опустели, прокляти и от бога и от султанът, изхитрени грекофатрически фанариотосонмищни очарователни и убаятелни рушвети и пешкешлици, че са пропъдили правдата и са закопали истината и са разсеяли лъжата и са разсадили кривдата по Болгария. Грекофатрическое коварство!

Син. Тия рушвети, милая ми майко, тайно се дават, а пешкешлиците сос кошове се носят и явно се раздават по паши и мюхтии, по мухасали и кадии, по поместни аги и градски чорбаджии. И вземват грековладиците пашански буйрунтии и мюхтийски, кадийски морасали и сос них грековладиците, тайноковарно обикаляющи по епархиите си, по-люто от бесноватите кърджалийци изгарят градищата и селата в горката ни Болгария и по-грозно от осатанените еничари съсипват милите ти горки рожби. Грековладишко тиранство!

Мати. Горкана си! Че какови ли са, милая ми рожбо, они пусти и трепрокляти грековладишки пешкешлици, че омайват паши и кадии, че им дават, както си щат грековладиците по градища и по села да беснеят, такови морасали и буйрунтии? Че вие, мили рожби, не сте ли султански верни и покорни поданици? Ох, правда, правда!

Син. Ония трепрокляти убаятелни пешкешлици

са, милая ми майко, златошити хаши (чолтари) свилозлатоткани на пачки селемии, индийски кутнии, кехлибаряни имамета, наргелета, злати сахати, ляхуришаляни тютюнкесии и различни драгоценни кумаши (материи) за женски дрехи и рокли, и всякакви прочии различни тефарици. Хотя обаче че и дават пашите и кадиите на грековладиците буйрунтии и морасалета, но в них писуват, кой колико е возможен според християнската си вяра по произволению си на владиката си милостиня да даде и да му спомогне. А грековладиците се согласяват сос градските чорбаджии на венчило, на литургия, на водосвет, на освещение церкви, на запоповане, на церква и на монастир и на прочии работи, той и они, по количкото си гроша щат, насилно да вземват от горките ти рожби. И които нямат сиромаси да си платят грековладишката глоба, да ги афоресват и децата им да измират некръстени и они, докад не си изплатят наложената грековладишка глоба, в церква да не ходят! Грековладишка глоба и афоризмо!

Мати Тяжко и горко! Че кога и где се е чуло и видяло сос пашанско турецко писано и кадийско повеление да се собира милостиня! Или на коя вяра в законът и в книгите го найдоха писано? Или кой народ и вяра, по колико гроша на владиците си е някогаж согласявала всякий насилно да дава? Или кое по светът правителство до нине тако да се чини повелило и повелява? Не е ли по-законно хак да им определява? Ах!

Син. Добре си известна, милая ми майко, че пашите, кадиите не са от нашата вяра, но като приемнат от грековладиците многоценни пешкешлици више от всякая мяра, молят им се грековладиците да им дадат буйрунтии и морасали, за да им дават с произволение болгарите милостиня. Но они, лукаваго духа лести и злоби фатрическаго грекосонмища

притворности ухищрения бояджии, с погречените граждански чорбаджии лесно правдата в кривда и истината в лъжа уйдурдисват, и бялото как си щат боядисват, и бедногорките ти мили рожби угнетяват, соблачат, уголяват и совсем ги безсовестно поразяват и по светът в чужди земли пропъждат и заселяват.

М а т и. Ох! Че тии погречени чорбаджии, от коея вери, закона и рода са? И откъде им се е дало власт да ви согласяват и преценяват по колико да си купувате от грековладиците благочестието? Тии кому богу служат и под кое владетелство се нахождат? Тии безсовестници последняя си не смишляват ли, че и бог, и султанът сос праведний си гняв ще да ги накаже и порази?

С и н. Тии от бога и от правителството се не боят. Ним грековладиците им на то разрешават и от правителството ги защищават. За них грях и срам няма и какви да са злодейства, за благодетелства им се вменяват. Тии сос грекофатрическите фанариотосонмищни грековладици в горката ни Болгария тайноковарствоват и сос пред бога клятва тайнопогречват и измамват в грекофатрическото сопротивно омразно намерение милите ти рожби. Тии грекоманочорбаджии са по-бесновати и от кърджалии, и поосатанени и от еничари. Тии тайноковарно действуват и мудруват, а явно беснуват и лудуват. Грекоманство ядоотровное!

М а т и. Ох! Че откъде са се пръкнали между милите ми горки рожби такови сатански синове и содомогоморски пресмрадни кринове. Аспидояхиднинно порождение и чумохолерное на горките ми рожби поражение! Ах! Че мнозина ли са тии ядоотровни и грекофатриоковарни безсовестни и безчеловечни грекоманочорбаджии, които са согласни и соединени с грековладиците?

С и н. Премилая ми майко! Добре си известна, че на едно тяло по едни уста биват — и една или чума, или холера е доволна за общенародна пораза. Тяжко и горко гдето се нахожда! Избави милий боже!

М а т и. Тии прочее ядоотровни поразилници как ви согласяват с грековладиците по количкото си тии гроша щат, насилно да ви натрупват нихното си преображено, вместо християнско, благочестие?

С и н. Тии проваждат вест по селата и собират селските старци в митрополията и им обаждат, какво грековладиката весма многоценно закупил от височайшата султанска капия (порта) на болгарите християнската вяра и му дала хатшериф, каквото си ще да чини сос болгарите грековладиката им и прочее. Подтвердяват и уверяват препростите селенски старци, че като чел кадият пред них на грековладиката им от султанът дадений хатшериф, сам и кадият се уплашил и удивил и им рекъл: «Чорбаджилар, отваряйте си очите и си слушайте владиката, и каквото ви заповяда покорно изполнявайте, и по количкото гроша ви поище според вярата си му давайте, и за всичко по волята му чинете. И соберете селянците от казата и им обадете да знаят и тии, тако да изполняват владишките заповеди неотменно, защото, които не се покорят на владишките заповеди, щеме да ги погубиме според султанското указно повеление!» Такови и други много грекоманочорбаджийски лъжовни и блядословни суесловия като чуят, препростите селски старци и се разтреперват от страх и целующи гологлави на грековладиката рука, обещавающи се всичко по повелению грековладишкому покорно и послушно да изполняват сос всите си селяни, и ужасни се разидват — всяки по селата си разсява тия грекоманочорбаджийски блядословни приказки! И тако препростите селянци повярват и изполняват грековладишките охоти. Тяжко и горко!

Мати. Че они, погречени граждански чорбаджии и соединенофатрически грековладишки единомудрователи, народни изедници и съсипници, они не смишляват ли, че лъжите за много време не минуват и не знаят ли, че сос правдата неправдите се наказват? Трепроклятий интерес!

Син. Они, милая ми майко, ничто друго не смишляват, освен каква нова беда на горкият ни болгарский народ да измислят да натлапят и сос грековладиките си грошове да собират.

Мати. Че они грекофатрически чорбаджии, освен грековладишките пешкешлици, каковий другий интерес от грековладиците придобиват, че гледат нови беди и напасти, за да изваждат по-много грошове грековладиците, в болгарският ни горкий народ да натлапяват? Грекоманочорбаджийское коварство!

Син. Ох! Нихните измишлени беди и напасти, милая ми майко, тия са различни и безчетни, ядоотровни и несносни, коварнопритворни и козненолукави, по всему на грекофатричеството сходни и угодни и сос клятва содружени! То е познато отдавна нихното тайнодействоемо коварство!

Мати. Че освен като согласяват сос милите ми горки рожби, препрости селянци, да им натрупват насилно грековладишки по колико си щат на венчило даноци да плащат, други още какви беди и напасти им натлапят? Горките!

Син. Каквито им на умът нанесе лукавофатрическият нихен козненоковарний и ядоотровний греколанский дух. Они се собрали в някогаж престолний ти град Триново в един грекоманофатрический чорбаджийский дом сос Триновскаго си грекомитрополита и тайноковарно се наговорили и приуготовили из заклятите си грекофатричани да гй рукоположи в церковите триновски, пред народът явно,

сос лампади горящи и с молитви чтущ грекотриновският им грекоекзарх и велегласно всякиму по чину и званию офикиално имя да нарече, и народът гледающ и слишающ да ги почита за грекомитрополитски полномощни и офикиални чиновници и да им се покорява каквото сущему си грекомитрополиту! Фатрическое грекоманско ухищрение!

М а т и. То грекофатрическо козненолукаво и тайноковарное изхитрено и измишлено, ядоотровно и народосъсипное грекомитрополитско чинно-офикиалное рукоположение само в Триново ли стана, или и по другите градища и велики села в епархията? Фатрическая ядоотровност!

С и н. То е известно, че когато се хвърли в изворът аспидоехиднена смертоносна отрова, че всичката от него вриютекущая река се натровя, и които пият от нея се отравят и к грекофатричеството тичешком като упоени и замаяни се управят, и горките ти мили рожби нещадно поразяват! Избави, милий боже!

М а т и. Тии ядоотровни грекоманофатрическаго сонмища офикиални чиновници, проумява се че си имат, всякии според чинът и званието си — и определената си от грекомитрополита ябедна плата. Тяжко и горко на милите ми рожби!

С и н. Нихната ябедна плата, милая ми майко, не е за изказване. Ад се насища, они се не насищат в ненаситното си, самолюбиво, славолюбиво и сребролюбиво лакомое грабителство. На всичките народносъсипни беди и напасти, они поразници са ядоотровната и смертоносната чумохолерна, тлетворна и всепагубна причина и тайнопикнущий коварноприлепчивий корен! Правосудящий и всезнающий да им заплаща по делом. . .

М а т и. Проумява се, милий ми синко, че они са совсем от грекофатрическаго духа лести, гордости и

злоби очарователне убаяни и замаяно осатанени и побеснени, и като от старое биле запоени и от сонмищфатричества в грекоманното коварство упоени, и беснующи, горките ми мили рожби, султански верни и покорни поданици, тайноковарно и нещадно поразяват и разпиляват, и сос грековладиците ги согласно онеправдоват, угнетяват, и като пороблени роби фараономучителски безсовестно и безчеловечно порабощават, и насилно нихните си преображени тайнства вери сос по коликото си тии щат грошове продават! Че тайнства, че чудо! Че как и с каковий ли коварний начин грековладиците ги на милите ми горки рожби в епархията по градищата и по селата лестию притворности натлапяват?

Син. То, то високомерное горестногрозное и ужасное грековладишкое епархиалное по градищата и по селата в горката ни беднонапастна Болгария еосфорское обикаляне и ядоотровное, всепоразителное и всепагубное предателя Юди претрепетное грековладишко насилно и прелестно вери тайнства святотатства симоноволхово на милите ти горки рожби натлапване! То подробно человечески язик да го изкаже совсем не може, нито обстоятелне отнюд е возможно да го изложе! То не прилича ни на кърджалийско, ни на еничарско, нито на никое от сложения мира и до нине, на някое тираномучителско поразителство и всесугубопоражно вредителство! Ах!

Мати. То, милая ми рожбо, то се проумява. Вашата горка мила изпаднала майка само, коликото ти е возможно, милий ми синко, ище накъсо по бога простосердечно и чистосовестно да ѝ обадиш и тая, горката, известно да знае, дали усещат нейните горки мили рожби, от кои и за какво толико години смертелно теглят и се поразяват. Обаждай ми, прочее, като суща рожба, как натлапят грековладиците на горките ми мили рожби в Болгария по градищата и

по селата насилнопродаемата си грекосонмищна вяра? Грекосонмищна измудруваная вяра!

Син. Като огласят грекоманофатрическите градски чорбаджии, грекомитрополитски офикиални полномощни чиновници, селенските препрости старци и ги изплашат сос грекомитрополитската му дадена от султанът полномощная власт, която му е дадена по коликото си той гроша ще да взема от всякиго болгарина за християнската му вяра и които каквото си ще да афоресва и да предава на паши, мухасали и кадии да ги смертелно наказват, за да познават всите, че существува грекомитрополитската му дадена полномощна власт. И согласят тогас да си знаят в епархията му всите селяни на венчило всякий по колико гроша да приуготови, че като им премине приз селото грекомитрополитът, за всето грошовете на всите да са готови, и прочее.

Тогас, милая ми майко, поведе подиря си грекомитрополитът четворица турци гясакчии, 15 градски грекофатрически, от село до село, ядноотровни чорбаджии, 35 попове, протосингелът си, 4 дякони, 25 калугери, 60 селянци, той и челябийчетата му, 2 граматици, каведжия, чубукчия, ахчия, 6 сиизи, 8 сос пешкешлици натоварени саксани и 2 едека в златношити хаши, позлатено-сребрени зенгии, с пюскюлии нагръдници и юзди, както и на челябиите му конете накичени — и понесат подиря си многоразлични такъми: тенджери, легени, ибрици, постелки, завивки, наргилета и кехлибареимамени хантеп тютюнчубуци и прочии много маскарлъци!

Че тако прочее, като кондиса в някое горко село, преспават две или три нощи, святява общо на селото вода, плащат му 550 гроша и обща селска милостиня им взема, според коликото е селото — по негде си 3300, 2200 и най-долня от най-малко село 1550 бива; собира и от всякиго на венчило 15 гроша, от вдовец

и вдовица по 8 гроша. Изпитва прочее кои се карат сос жените си мужие и ищат да се напущат и, ако са напуснат, взема им според имотството кому 2500, кому 1500 и най-долня цена 550 гроша бива; а ако се само карат и простят, им взема, пак според състоянието, кому 500, кому 300 и 150 гроша. И за някаква си никаква роднина, ако наклеветят някого, че са се венчали, глобява ги по 550 и попът, който ги е венчал, аргосва и му взема глоба 850 гроша и го прощава — и много такови маскарлъци! Селски трябва неотменно да дадат на протосингелът 150, на челябийте 350, на дяконите 200, на каведжият, чубукчият и на ахчият му по 50, на сеизите по 25, на гясакчиите по 100; и по някой селянен харизва на владиката да го помянува или конче, или юнче и прочее.

А в което село има церква, в него седят по една седмица и повече, за да им служи грековладиката литургии — на литургия взема по 250 гроша. И тамо ще святи вода и ще ги ръси и ще извади дискос — на дискосът му ще хвърля всякий по 5 гроша. И когато служи, писуват му литургии имято по 5 гроша на гробищата чте на имя по 5 гроша, дава на всякая церква по един нов анфимис по 350 гроша, по греческий един устав по 80 гроша, гречески миней по 1250 гроша. От всяка церква взема по 550 гроша общо за служене, за водосвет по домовете им взема по 250 гроша, и прочиите си земва както по-горе ти обадих, милая ми майко.

А по някои си села, освен тия като и земне, проважда турци сегмени и гясакчиите си, че му собират от всякиго по 50 ока жито и ечемик, а от някои си взема по 25 ока яболки, сушени сливи, круши и такови маскарлъци!

То сущо чини и по градищата. Тамо сос мухасали, кадии, аги и чорбаджии яде, пие и се шири! Тамо, което село не е имало да му плати глобите, го обажда

на турецкий суд клеветно и обажда че го афоресал според церковний закон и повелял на гясакчиите си, че обрали на селяните менците, тенджерите, чергите и веригите, и ги оставили на селският субаша. И проваждат пашите и мухасалите гавази, че докарват няколико си селски старци според грековладишкото хотение и им говори пред судиите: — Вие дебели болгари, аз ви познах, че сте султану сопротивни, както и на християнската си вяра. Ето че се опирате и не ми плащате, като другите султански поданици, владичнината! — А тии сиромаси сос сълзи му се молят да ги прости, докад найдат сос файда пари да му се отплатят. А той, безсовестний, им се отговаря безчеловечно, прокленяющ всите мали и велики селянци да са афоресани, говоря:— Докад не платят по християнский закон владичнината ми, и церковата ви да стои заключена, и децата ви да измират некрестени, и всичките да не сте християни, че вие не изполнявате христовите евангелски заповеди и си не плащате от бога и от султанът заповяданата владичнина — и прочее. Грекомановладичная пуста владичнина!

М а т и. Горкана си! Че то на какво прилича? Кой народ, верова таковая грекосонмищноизмишлена вяра? Или на кой закон правилата допущат да се вземат насилно такови глоби? И на кое ли правителство оставят судиите да им се потъпкват, онеправдоват и угнетяват до толико поданиците? Пусти пешкешлици! Че то за грековладичнината си като глобяват болгарският ми горкий народ тако, а за упопване и за заигумване и за церковно освящение по колико ли глобяват милите ми горки рожби грекосонмищните грековладици? Ах!

С и н. Тая грековладишка лестию духа притворности изхищрена за запопване и заигумване и за церковное освящение явна глоба! Та е най-ядоотров-

на и совсем съсипна, защото, като поищат в някой град или село християните да си подновят срутената си церква, по грековладишкому обичаю трябва да обадят на грековладиката си и той да отпише в Цареград на фанариотскиятъ си капукехая, че той да извади от капията везирферманодозволението, което на нинешното султанско време излазе за 250 гроша, а грековладиката им показва, според мястото по 15000, 8500 и най-мало 5500 гроша харч и масраф, и като си ги вземне — дава им го. И като си направят новата церква и взема им за освящението церковное още други толико хиляди гроша. А за нов игумен взема от монастиря по 5500 гроша и всякогаж каквото за ядене в митрополията му потрябва, като блажно масло, сирене, ичемен плява и прочее. А за запопване по 1250 гроша не учинява милост. Че като го обере, дава му дозволение, докад е нов поп да ходи като просяк да ръси по селата в епархията и да собира като гола циганка что му дадат: по шъпа жито, ечемик, ръж, овес, просо, царевица, повясма, чукундур, лук, чеснок, ряпа и прочее. Ето ти дарба грекосонмищнаго духа игуменство и попство!

Мати. Тяжко и горко! То грекомановладишко запопване и уигумване, сущо разбойническое злодейство! Обира человека и го пуща да ходи да проси милостиня по светът от человеците. А церковното им освящение — святотатство, и всичките им грековладишки пребеззакони работи — по-омразни от кърджалийски и еничарски! Тии сонмищнофатрически грековладици, в кой закон или в коя вяра са нашли тия правила, устави и обичаи? И от кое правителство имат дозволение да злодействоват беснеющися в горка Болгария?

Син. Известно, че от цареградскаго си патриарха и и от фанариотските големци си имат законът, вярата

и правилното си дозволение и фанариотоконното благословение! Тяжко и горко!

Мати. Дали имат писано изложението на новогрекопатриархофанариотската си вяра, нейният закон и правила, или само по преданию грекосонмищнофатрическому си я догматствуват? Че закон, че вяра!

Син. То, милая ми майко,они сами знаят нихният си закон, вяра и правила! Них никой от нашего болгарскаго ти народа, не смее не само да попита, но нето да помисли, освен ако ще да живее — нека пъшка и воздиша, да се тръшка и сос селзи да им се моли, и коликото му гроша за грековладичнина поищат, без една противна рсч да плаща — че за что и за какво, отнюд да не пита — но и за грековладишките слуги, особно да доплаща. То е фатрическосонмищное сос клятва и афоризми тайноизхитрено нихно греческоковарное очарователное и убаятелное тайнство, мечтателния вери суемудрование! Тяжко и горко!

Мати. То, както се проумява според нихното грекофатрическое суемудреноковарно мудрувание и с грошове лестию притворности и насилством грековеропродавание, то явно че е симоноволховото богопротивное очарователно волхувание, предателя юдиното христопродавание и аникаяфиното христокупуване, садукеофарисейское мудрование и велзевулсатанинское беснование, ядоотровное и душепагубное преображеное сонмищнофатрическо грекокоаврство! Ад и погибел! Тартарская пропаст!

Син. То нихное фатрическое сонмищносуеверное коварноочарователное вери волхование! То святотатское под покривала притворности святопродаване и святокупуване! То нихное в горката ти наша Болгария от толико години тайноковарнодействующее убайва и замайва, беснующи мудрува и сонмищно-

фатрически милите ти горки рожби онеправдова, угнетява и поразително обира и съсипва. Тяжко и горко!

Мати. Че то грекофатрическое сонмищноковарное и очарователноубаятелное волхование, всите ли ми мили рожби лютоотровно убаяло и ядоотровно замаяло, ужасило, изуплашило, за да не смеят барем неколцина от них да попитат грековладиците, каква е тая нихна грекопродаваемая насилно без везни и без драмове, като спанак и ряпа, грекосонмищна вяра? Или според кой закон, правила и устави я купуват и насилно натрупват на горките ми болгари? И как се имэнува, и кой е основателят, и от кого са я приели и прочее.

Син. Че в Невродовото вавилонское столпотворение и во египетското фараоново жестокосердечное порабощение кои, освен богобоязливаго Евера и боговидца Мойсея, смеят да дерзнат да попитат и да проговорят нечто, премилая ми прожалена и почерднена от грекоманства майко!

Мати. Ах, лукаваго духа прелести и злоби ласкателное ухищрение и козни притворности убаятелная обмана, самолюбия, славолюбия и сребролюбия ненаситное лакомство!

Син. То, милая ми майко, то ядоотровное духа лукаваго лести, злоби и гордости, покривала притворности злоухищренное фатрическо коварство, то е съсипало милите ти горки рожби! Тяжко и горко!

Мати. То, премилий ми синко, то ядоотровное сонмищнофатрическое коварство, то уязвило вече и поразило милите ми горки рожби и живи в гроб порабощения ги положило и горката ви мила майка до смерти прожалило! Но вие, мили ми рожби, не смишлявате ли, че из народите по светът, кой народ е като вас останал някогаж вяра насилно с грошове да му натлапват и да не знае каква е оная вяра, която

му сос лест и лукавщина притворно продават? Кой на светът, кому, което не познава (что е) насила продава и кой ли купува онуй, което какво е, отнюд не разумява? И на кое правителство законите допущат такова насилство в владението му да стават? Ах!

С и н. Прожаленая ми мила майко! Добре си известна, че державний наш владетел е от друга вяра. Той сос греците едноверци ни има, че сме, и сяка, че и язикът ни е един, и мисли, че вярата ни е на такови, каквито му сонмищнофанариотите притворно обичаи обаждат основана, и мисли, че сме благодарни от грекофатрическите си грековладици. И за то ни мразят и турците и ни именуват морагявурлари! И за то теглихме почти 10 години.

М а т и. Ох! Че само вие ли сте с греците единоверци, мили ми горки рожби? Серби, власи и молдовани не са ли и они единоверци? Они как се избавиха от грекофатрическаго фанариотосонмища, че остахте само вие от них да теглите, като никой си никогаж по светът, никде? Ах!

С и н. В нихните родове, милая ми майко, няма каквото в нашият погречени. За то и обадиха на височайшата султанска порта всето грекофатрическо коварное намерение и супустатото им тайнодействуемое приуготовление. И изкорениха из отечествата си грекоманството и се отърваха от коварството им. Блазе им!

М а т и. То они направили на поданната си должност и вярна привеженост и зависимост подобателното и обадили право на правителството, что се тайнодействува от влахобогданските грекофатриосонмищофанариотските им грекобейове в отечествата им и правителството според законът ги отървало от грекофатрическаго ядоотровнаго порабощения. Но вие като толико години сте се умолчали и се потайвате, че коликото грошове ви поищат за б агочестието ви

сонмищофатрическите ви грековладици, всякогаж всячески им давате и какво да е тайноковарно като действоват и ако ги усетите на правителството не обаждате. И като ви онеправдуват, угнетяват и като безсловесни скотове поробощават, само молчишком пъшкате, воздишате и се тръшкате и помежду си из кюшетата си шъпнете, а на правителството никогаж нищо не обаждате и не предлагате. И за то, като че сте с грекофатрическото фанариотосонмищно тайнодействуемое коварство согласни, в сумнение турците и правлението полагате и теглите като никои никогаж нигде по светът!

С и н. То е известно, милая ми майко, че всякий от умът си тегли и, според главата, брасничът и шапката му биват. Но юдопродавството и предателството апостола Петра отрекло от Христа, накарало Анна и Каяфа, садукеи и фарисеи, книжници и старци юдейски да се разпухват и единогласно к Пилату да викат: «За убиване е достоен и според законът ни и законът ти, вземни и го разпни на креста!» То трепроклято продаване и предаване! То е докарало в туй ядоотровное, смертоносное и совсем несносное тегло горките ти мили изпаднали рожби! Тяжко им и горко!

М а т и. Ах, лукаваго духа лести, гордости и злоби, притворности и козни ядоотровное коварство, грекофатрическое лукавство, фанариотосонмищное, очарователное, убаятелное и ядоотровное захранване и запояване, което си докарало в туй достоплачевное состояние милите ми горки рожби! Миличък мамен синко, всинца ли сте от тая грекофатрическа, сонмищноочарователна и убаятелна, ядоотровна и смертоносна пуста чаша запоени, омаяни и упоени? Тяжко и горко!

С и н. Премилая ми, прожалена, смущена и до смерти оскорблена майко! Добре виждаш и разумя-

ваш, че не сме всинца от грекофатрическата фанариотосонмищна ядоотровна чаша запоени, ни убаяни нито замаяни. Но от запоените очарователне убаяни, в грекоманството пребърнати и в грекофатрията обърнати, и от нихното беснуване сме изплашени; и от страхът им сме се като нечувствени древия сцепили и не смесме да пошушнеме, освен като живи во ада църтиме, воздишаме и сос сълзи си проклýваме несчастният живот! Преструваме се, че се не сещаме грекофатрическото тайнодействуемое в горкият ни болгарский народ толико години, нихното сонмищнофанариотско очарователно и убаятелно покривала притворности ухищрения демоносатанинское грековолхование, сонмищнофанариотская ядоотровная и смертоносная хитрост!

Мати. Горкана си! Че лма вам, премили ми горки рожби, в природното свойство, всеблагий создател не е даровал ум, разум, памят и разсуждение и богоблагодатна зара просвещения, че като благоразумни право да разсудите, познавающи разумно, че от злините да отбегвате и да се пазите, а к добрините прилежно да прибегвате и усердно да се держите? Или не видяхте от молдованите и от власите, как се отърваха от фанариотскосонмищните грекофатрически грекобейове? Или не познахте на султанското правителство прещедромилосердната праведнозаконна, на всите коликото се нахождат в державството му народи, всякиму според вярата, равно и еднакво подарена султанска указна дарба, че стоите като нечувствени да ви онеправдуват, угнетяват и като пороблени роби да ви порабощават грекофатрическите грековладици и нихните фатрически содружени, тайноковарно погречени и безсовестни грекоманочорбаджии, тайнобеснующи кърджали и еничари. До кога? До кога да не обаждате на султанската в Цареград височайша порта и да се отървете

и вие, като другите султански поданици, за да види прожалената ви горка Майка Болгария — и та горката да се поутеши. Ах!

Син. Премилая ни прожалена отвсякъде и от всите, совсем горка Майко Болгария, която ни си родила, отхранила и храниш у пазвата си матерня, в преизобилните си от всякакви произходи, пространношироки прекрасни дворове, в които открай и до нине, от кои на кои какви добрини и злини стават, всякогаж очевидно само гледающа, понятно позорствуваш, из глубини души горко воздишаш и от притъргнато сердце с кървави сълзи, неутешно и жалостно горките си мили изпаднали рожби да нареждаш и оплакваш. Ти, много онеправдованная ни, с рожбите си изпадналая, мила майко, ти добре за всето си известна, что става и что се чини и какво, от кого, кому се струва и от коя причина до нине се терпи, че се не обажда на приличното място и за что се оставят да се угнетяват милите ти рожби.

Мати. Ох! Та то ище да разумее прожалената ви горка, изпаднала сос безчислените си нейни горки мили рожби, за оплакване достойная ваша мила Майка Болгария, мил майцен синко, за что ли токмо вие, моите горки рожби, да сте останали в султанското державство да ви онеправдоват, угнетяват и като пороблени роби поробощават и, по коликото си щат, фанариотосонмищните грекофатрически грековладици сос грошове насилно да ви продават измишлена и в християнска притворно преображена вяра! И до тамо, мили ми рожби, да изпаднете, че да не познавате нито сущата си християнска православна вяра, ни на матерният си язик богослужението си, нито владетелят си, но от сонмищнофанариотскаго и грекофатрическаго коварства да се поразявате, услеплявате, унемявате и заглушавате, и да се като нечувствени толико години потавате? Че

каква е тая грекопродаваемая насилно вам вяра да не попитате и чтото теглите от грековладиците, на правителството да не обаждате!

Син. Ох! Че смеят ли, милая ми майко, агнета между гладни волци някогаж да поблеят, или петли межд лисици някак да попеят? То они както си щат, тако си ги давят и пилеят, зачтото в острите си нокте си ги имат уловени и както и когато си щат, тако си ги разкъсват и изядат.

Мати. Че прилича ли някогаж да биде овче стадо без овчари и без пцета, лозя без пъдар и правителство без судя? Тяжко и горко!

Син. На правителството судята, милая ми майко, очарователне убаян, замаян, унилоглубоко заспал! Стадните овчари — сос овчи кожи в волци облечени и преображени! Пцетата от стадото надалеко пропъдени! Горките овце совсем поражени, бегущи по гори и холми, заблуждени и от всички, които ги найдат, уступанени, горките!

Мати. Ах! Че на кое владетелство по светът на правителството му судиите, тако унилоглубоко спават и не се свестяват! Горките му поданици от тайноковарници и явнозлодєйци насилно и безсовєстно да се поразяват, бегающи в други державства, горките, голи, боси да се заселяват! Ах! Судиите убаяни и замаяни, глубокоунило спяще, за то злодейците да владичествуват оставят! Волхувателни рушвети и пешкешлици!

Син. Тии убавающи и рушвети и пешкешлици! Тии са законът и вярата преобразили и султанското правителство прислепили и милите ти горки рожби поразили и по чужди земли заселили и мнозина в грекофатричество превратили!

Мати. Горкана си! Че освен всеяните, има ли и от моите мили рожби в грекофатричество превърнати, мил мой простосердечний ми синко?

С и н. Ох! Та тии са, милая ми майко, тии са на грекофатричеството тайнодействующите ядоотровни поразителни и всепагубни в намерението коварни сечива, осатанени духове и побеснели слуги, ненаситни иедници, общежителни безсовестни продавци и предатели, безстидни клеветници и лъжесвидетели, безчеловечни и сурови общенародни поразители и прогонители! Грекофатрически уста! Коварносъсипное грекомудрование! Фанариотосонмищное грекоугодие! Изкусни грекобеломорски бояджии! Тяжко и горко!

М а т и. Ох! Че тии безсовестници в кой закон, вяра и книга са нашле писано, че някой, някогаж, негде се е отрекъл, от която го е родила, отдоила и отгледала, и храни, и в дворовете си го има, майка си? Тии безсовестници като са се отрекли от мене и са се погречили, что седят още в Болгария, че не станат да си идат при беломорците в Греция? Тамо да ловят по Бяло море риба и кракатици — и прочее.

С и н. То, милая ми майко, ако бяха они учинили, то би били и твоите рожби мирни и спокойни, както и прочиите коликото се нахождат в султанското державство народи, и не биха бягали по чужди земли и иностранни державы да попалняват, горките, и да се заселяват.

М а т и. Тяжко и горко! Че кои закони и правила повеляват, отречените от майка си рожби да изпъждат от майкиният си дом и мюлкюви, които не са се отрекли от милата си майка сущи рожби, че отречените да се ширят в домът и в мюлкювите, а сущите майкини наследници пропъдени да се скитат, горките по светът! Ох, в кое ли правителство тако отсуждават судиите? Закон и суд!

С и н. Прожаленная ми мила майко! Добре си известна, че всякогаж, всякаде, всякий подобний подобнаго тражущ се нахождат и заедно на лов

отхождат, гонящи по гори, холми, дебри и добрави; че гледат да докопат кой какво добави — от който, което убегне, то се и избави! Тако и твоите мили, горки изпаднали рожби! Тяжко им и горко!

Мати. Ах! Проумява се прочее, че грекофатрическото фанариотосонмищное покривала притворности ухищрения волхувание, че сос рушвети, пешкешлици, очарователне султанското правителство убаяло и замаяло, че не вижда и не смишлява, какво грекофатрическое коварно ловителство в държавството му тайнобеснее и шава! И лестию ласкателства поданите му коварнохитро пропъжда, поразява и хюлкето му запустява! Тяжко и горко! Небрежението никогаж не познава, что от какво произхожда и что става. . .

Син. Докад се владее с рушвети и пешкешлици, милая ми майко, то е известно, че законът и судът глубоко спава: и колико да беснее коварството и шава — то правителството отнюд что се чине не познава, нито за поданите си промишлява, освен — каквото му лъжовно и клеветно предложат фанариотосонмищните грековладишки капукехаи повярва. За то и такови неправди и обиди милите ти горки рожби теглят. Тяжко им и горко!

Мати. Ох! То е известно, мил майцен синко, че открай и до нине на лукаваго духа лести коварнодействието никогаж не престава чрез козни и хитрости, лестию да обмамва, убайва и приспава и на праведните различни и ядооторовни беди и напасти да докарва. Бог да го порази!

Син. Ох! То волховное очарователно убайване! То е правителството в глубокоунилий сон приспало, законът глубоко закопало, вратата на судът заключило и подпряло, правдата пропъдило и истината в лъжи привратило, ненавистта и омразата между милите ти горки рожби водворило. Горките!

Мати. Законът и судът са божии — правдата и истината винаги пред бога предстояват, викат и ищат отмъщение на неправедните судии. Вие само, мили ми горки потъпкани рожби, гледайте изпомежду си завистта, ненавистта, злобата и омразата да изкорените и далеко в пусти гори пропъдите — и помежду си богоблагодатните дарби водворете: мирът, любовта, братолюбието, согласието и соединението. И внимателно се пазете от грекоманството и не бойте се! И за вас е милостив всезнающий и правосудящий,всемогущий и всякому по делом воздающий.

Син. Ох! Че как щеме да се опазиме, милая ни майко, от туй между ни вкорянено ядоотровно и всепагубное коварнофатрическое грекоманство, което ни е под покривало притворности чрез християнския вери обладало и обладава и както си ще и ище, насилно сос грошове благочестие продава. И какво ни е богу по болгарский язик богослужението и богумолението ни нипочто неприятно простият ни народ уверява и с таковий ласкателний начин в грекоманството си го прелъстява, убайва, замайва и присвоява!

Мати. Ох! Чрез каковое посредство действова грекофатрическото коварное и ядоотровное убайване, омайване и ласкателство? Сатанинское ухищрение!

Син. То духа лести ухищрения притворности волхование грекоочарователное ядоотровно убаяние! То тайнодействително в Цареград от фанариотосонмищнаго ядоотровоковарнаго мудрования източника произтича, и на много киркини реки по горката ни Болгария разтича, напоявающе лестию сладости ядоотровно мнозина, убавающе убаваеми убайват, замайват и непрестанно в грекоманството си превращават простият ни горкий болгарский народ! Тяжко и горко!

Мати. Ах! Покривала притворности чрез змиц

сатанинское ядсотровное и всепагубное ухищрение! Лукаваго духа лести тайнодействителное злоупотребление! Чрез какови ли козни и лукавства го разсяват грекофатричаните между милите ми горки рожби и го вкореняват, че ги в грекоманството си прелъщават и превръщат? Ядноотровное грекоманство!

С и н. То открай и до нине непрестающее притворнодействующее грекоухищрение! То най-первом всячески всякогаж повсякаде в горката ни Болгария по монастири, по церкви и по гдето се найдат стари рукописни на кожи всякоразлични болгарски книги е погорило и до нине количкото найде изгаря, и нине нови да се вадят по болгарский язик не оставя. Втором: когато се случи, че идат някои си от нашите невообразовани глупавонадменни чорбаджии в Цареград при патриархът сос благоговейство, сос смирение и с низопоклонение, по обичаю, като пред сущаго создателя бога, он начева да ги хитро и коварно в грекоманството си убайва и омайва, говоря им по турецки: «Евлогимени чорбаджии, вие трябва да си проваждате тува в Цареград децата да се изучат по гречески и да се начне да се служи и да се чте по гречески по Болгария в церквите ви, за да имате и вие в Болгария божията благодат и нашето благословение, че тогас щете да имате и спор и преизобилие на всето — и на стока и на имане, на дом и на чада живот и здравие. И то като чуят ония невообразовани глупонадменни чорбаджии, очарователне се убайват и убаятелне омайват и приносят онуй грековсеянное семя, в простодушните жители умове го насаждат. Грекоучителите безкнижни по децата го разсаждат и с различни приказки и басни го поливат! Грековладиците го обрадяват и возрастяват, и тако, то ядоотровное грекофатрическое коварно семя непрестанно се сее, разсажда, расте, цъфти и

везва лукаваго духа плод, и се умножава, и милите ти горки рожби поразява!

М а т и. Тяжко и горко! Че такови невообразовани чорбаджии ли се полагат в общенародното ви жителство, които сами за себе си не са достойни за нищо, освен чорба да ядат, че мръвка да не виждат никогаж. . . Тии говеда то не знаят ли, че всякий си хвали майка си, баща си, родът си и отечеството си и им гледа всякий за доброто и за интересът?

С и н. Ох, милая ми майко! Они невообразовани и совсем неразбрани ядоотровителни чорбаджии, они ако бяха истинното природно добро познавали, не биха в толики различни и всепагубни беди и напасти милите ти горки рожби уваляли, ни кърджалии, ни еничари, нито грековладици до толико между горкият ни болгарский народ свирепо бесновали, нито паши, мохасали, кадии и поместни аги, гледающи, молчали. Ядоотровное и всепагубное чорбаджийство!

М а т и. Горкана си! Че тая невообразована, глупонадменна, мечтателнопогрекоманна чорбаджийска прасяла, общенародните жители, мои мили горки рожби, не можат ли чрез правителните закони от сред общежителството народное да я махнат и да се отърват горките от нея ядоотровна и всесъсипна грекоманочорбаджийска прасяла?

С и н. Милая ми майко! Кой срам, кому да сказвам! Та омразна, несмислена грекоманочорбаджийска, пуста да упостей, прасяла, та е суща като многоглавната морска хидра, че колкото се раздразнява, толико по-побеснява и фатрически клеветно милите ти горки рожби различно поразява. Че за то, колкото върви грекофатрически по се вкоренява, укреплява и коварно присвоява и тайноусвоява. Ах! Убаваема убайва и на милите ти горки рожби свестта совсем замайва, непреставающа с различни коварства тайнодействующа, всячески в фатриогре-

команство да ги, горките, приклоня! Чумохолерная смертоносна грекоманочорбаджийская ядоотровная прасаля! Адотартарское гнездо!

М а т и. Горкана си! Че до толико ли се е убаяла и замаяла тая ядоотровна и смертоносна грекофатрическа грекоманочорбаджийска омразна, пуста да упустей, прасаля! Суща невообразована, но осатанена, легеонски беснующа! Фатрически укреплена и тайноковарно запазена, чрез лукавства и хитрости козненo надихана, между милите ми горки рожби различно да беснува и да лудува и каквито си ще пакости тайноковарно в общенародното горко болгарское жителство ядоотровно да докарва! Че друго тайноковарно да действува, а друго пред державното правителство притворно-изхитрено да представля и обажда! Фатрическите си тайнозлодейци да покрива, че неповинните ми мили горки рожби, сущи султански поданици, клеветно да набежда. Трепроклятая грекофатрическая омразна грекоманочорбаджийская ядоотровная прасаля!

С и н. То е известно, милая ми майко, че всякога, всячески, всякое злодейство в марчивата обича да се крие, потъва и намества. Явно че и сатанинският престол се нахожда во ад на тартаромрачнаго места!

М а т и. Всеизвестно, милая ми рожбо, че они са станали сатанински, велзевулски и на всякаго лукавства, демона и беса мрачнотемни гнезда и са пребърнали из невообразовани глупавци, в хитролукавни грекофатрически лисици; из нечувствени скотове, в свирепи побеснели зверове; от през крещени християни, в притворни грекомани, помрачени беломорски болвани и несмислени халдейски истукани, незнающи да прочетат ни церковна, ни световна повест и летопис и непроумяващи никаковий закон, ни вяра; непознаваюшци ни создателя всяческих, ни родители, ни сродство, ни отечество, ни кое от какво

произхожда — освен помрачени, убаяни, осатанени, замаяни, демонски беснуват, не смишляющи ни вечное блаженство, ни вечное мучение, нито в настоящее гняв божий и законная султанская казн, но фатрически тайноковарствуват и поразяват милите ми горки рожби, верни и покорни султански поданици! Тяжко и горко!

С и н. Ох, прожаленая ни милая майко! Добре си известна, че когато се смесят заедно чума и холера, огница и тяжката болєст, в общежителството каковий тлетворний и смертоносний мор и пораза става. И като се смесят многи злини заедно, какови многоразлични ядоотровни и всепагубни беди, напасти и обиди в народът насосват. Избави, милий правосудящий, всєблагий боже!

М а т и. Известно е, милая ми рожбо, че болестите от тлетворнаго воздуха произхождат и в светът дохождат, и от чистосоживляющаго воздуха се отвождат. Но и ако според случаите то се докарва, обаче и сос пазенето се мнозина отървават. Сущо и злините с добрини се прогонват. Доволно да имате помежду си мир, любов, соединение и братолюбное согласие!

С и н. Ох, милая ни майко! Тии богоблагодатни дарби, тии от нас надалеч пропъдени завист, ненавист, злоба и омраза, сос всите прочии злини са совсем водворени и вкоренени! Семена грекофатрически! Плодове грекоманочорбаджийски! Ад и погибел! Пропаст преизподняя!

М а т и. Горкана си! Че вие мили ми рожби, не слушате ли божественое писание, че говори: гдето е мир и любов, тамо и бог, и гдето е братолюбие и согласие — тамо благодат божия, а гдето няма — тамо взята, и гдето е завист и рвение — тамо, мерзост и запустение. Избави боже! Когато вие сами не се жалите, кои други щат да ви пожалят? Ах! Тяжко и

горко на горката ви клета майка, която ви в таковое достоплачевно состояние гледа и всякогаж жалостно нарежда и оплаква! Ох! Докога, докога тако, горката, несвестни да ви гледам, мили ми изпаднали рожби? Само за вас ли няма суд в султанското правителство? Само вас ли е оставило на грекофатрическото владетелство да ви поробощава и насилно сос грошове вяра продава? Ах! Само вам ли се е дало, мили ми горки рожби, да сте на фанариотофатрическото грекосонмище роби, че като безсловесни скотове, от фатрически грековладици и грекоманочорбаджии ядоотровно, смертоносно и несносно тегло да теглите и на султанската порта да не смейте да се оплачете? Тяжко и горко! В мирното султанско державство на грекосонмището да робувате! Ах! Таковое несносное пусто бремя. Кога и в кое державство някой народ някогаж, както вие, мили ми горки рожби, в настоящее время? Что стоите прочее и мертвеете? И от кого вече милост да получите се надеете? Освен султанското правителство, ако ви не отърве, кои други щат да ви пожалят? Нему като на владетелят си ако си не представите и право обадите теглото, кому другиму щете да обадите? Обадете му, мили ми горки съсипани рожби! Обадете и от грекофатричества се отървете! Ах!

С и н. Премилая ми прожалена майко! Добре си известна, че е до смерти дотегнало от това грекофатрическо фанариотносонмище ядноотровно тегло на милите ти горки бедни рожби и всите желаят и ищат, горките, да се избавят. Но са ги изплашили грекоманочорбаджиите с сонмищната грекофанариотска фатрия и не смеят бедните никогаж, нигде пред някого да се оплачат и да си прикажат несносното тегло! Че за то теглят, като никои никаде никогаж по светът! Горките!

М а т и. Горкана си! Че на туй мирно и спокойно

султану богодарованое время, зачто да ги е толико страх от грекосонмищната фатрия? Нихното коварство се позна по всичкият бял свят. Ним се отдели Морея, само да мируват и по други места да не беснуват. Не бойте се, мили ми рожби! Согласете се братски и проводете неколцина с общенародни жалоби в Цареград до височайшата султанска порта, да ги дадат и да обадят что теглите от грековладици и грекоманочорбаджии — и да се отървете. Не познавате ли, мили ми рожби, че вие коликото им молчите — тии повече ви потъпкват и притъпкват? Не бойте се, мили майци, правителството нине изпитва истината и суди по законът и наказва погрешките. Не бойте се!

С и н. Известна си, милая ми майко, че туй грекофатрическое сонмище, чрез очарователното си волховное рушветно и пешкешно убайване и на правителството на пашите, мухасалите и кадиите очите преслепило, че вместо истината, лъжата подтвердяват и мазарилями, как са грекофатрическите грековладици, грекоманочорбаджии и нихните тайнококоварно погречени гркомани верни на правителството и полезни на поданиците, им на руцете за в Цареград за свидетелство дават, и они в патриканата ги предават, и она на капията султанска ги представя, а твоите сущи рожби да кръкнат нипочто не оставя. Нито кадиите елям-мазари им за нечто дават. Тяжко и горко!

М а т и. Ох! Проумява се, милая ми рожбо, че залудо махнало султанското правителство явното кърджалийско и еничарско беснование от светът, а оставило тайноковарната жица и корен на сатанинството глубоко покрита. И за то, друго се действова в народът коварнодружески, а друго се представя на правителството в суждение! Тяжко и горко! Когато е правдата от судиите притъпкана, и истината в лъжа, а лъжата в истина пребърната, и общенародна-

та праведна жалба с желтици продадена и повърната, то тогас трябва общенародното жителство кански да пищи и от скорпиоехидноядците жално да църти до синьото небо — и да му влезе умилногромний глас во ушите господа саваота да проси отмъщението си! Тяжко ви и горко, мили ми окаяни рожби!

Син. Милая ни прожалена майко! Горките ти мили рожби общенародни своеручноподписни и печатни елям-мазари, сос троица тайноковарни, притворни и ядоотровни грекофатрически народопредатели и народопродаватели в Цареград на 1840-го да ги дадат на височайшата султанская порта общенародно проводихме. Но они грекофатрически шпиони ги продали сос пари на патриканата и предали сущите ти мили горки рожби, и изпроводила патриканата аспидоехидна в покривало притворности ядоотровна митрополита в престолний ти някогаж град Триново, който изпервом обмамил милите ти горки рожби сос до няколико велики болгарски села и градища патриархски синодоподписни писма, какво ще да им рукоположи епископи от болгарскаго рода в Рухчук, в Ловеч, в Вратца, в Преслава и в Ески-Захара, да им служат богослужението по славеноболгарский язик и да им приказват слово божие в церковите им. И тако прелъстив горкият ни болгарски народ, който с благодарност се умири и го прие като митрополита и му даде по колкото той гроша на венчило, на церква и на монастир щя да си вземне; и като си обиколи епархията и собра по колкото си той щя, начна лукавий грекофатрический фанариотосонмищний триновский митрополит тайно, сос триновският само мухасалин и кадия и с патриархски писма, които архимандрити са достойни за архиереи от нашего славеноболгарскаго народа, които ни приказваха всякогаж слово божие в церквите ни и ни поучава-

ха, и ни извадиха по славеноболгарският ни язик за славеноболгарските ни училища за юношството ни полезни за науката им книги — начна, милая ми майко, нощем скришно да ги проважда в заточение да изгният и да им усвоява имението. Начна той ядоотровний митрополит сос грекофатрическите си грекомански триновски коварни и на всичкото ни общенародно болгарское жителство аспидоехидно-ядоотровни грекоманочорбаджии да говорят на народат ни: — Дебелоглавци! Зла година да имате, болгари! Вам не е нуждата да просите от родът си болгарский да ви рукоположиме епископи за друго, освен да вдигнете глава и да се противите на султанът имате намерение. То, или умолквате, или ви обаждаме на султанската капия, да ви изсекат до един турците. — И сос такови лукави, грозни, омразни и ядоотровни грекофатрически хитрости изуплашиха болгарският ни народ и не смее, горкият, да попита за что да проважда в заточение ония горки от нашего болгарскаго народа архимандрити и игумени монастирски и да им усвоява стоката, и да довожда беломорски на местото им да полага да ни четат по гречески. Нито пък смеят да се помолят патриарху в Цареград, нито да се оплачат нечто от грекофатрическите грековладици и грекоманочорбаджии. Тяжко и горко на милите ти рожби!

М а т и. Горкана си! Че тии фанариотосонмищни грекофатрически грековладици и грекоманочорбаджии, тии хиляди пъте по-коварноядоотровни и от кърджалийци и от еничари! Они явно, а тии тайнокоеварно съсипват султанските поданици, мили ми горки рожби, и ги изстудяват от султанското правителство; да бягат по чужди земли и владетелства, не могущи вече от срама и гряха от грекосонмищните грековладици насилно християнската си вяра да купуват, а от страха и ужаса от грекофатрическите им

обманоковарни ласкателства и от изхищренолъжовните им клеветни набежданета да терпят, изплашени, горките, да воздишат, да молчат! Ах!

Син. Ох! Что да чинат, милая ни прожалена майко, горките ти изпаднали рожби? Тии са, горките, станали като никогаж, нигде, никои по светът: султански поданици и грековладици и грекоманочорбаджийски пороблени роби! Султану данок и харач да плащат, а от грековладишки и грекоманочорбаджии за християнската си вяра никогаж да не мохат да се изплащат; хотя им обират за владичнина и за душедял покъщнините, но пак должни остават да доплатят и за водосвети и за грековладишки аваети. Тяжко и горко!

Мати. Ох! Ако не ги е грях, барем не ги ли е срам тии безсовестни грековладици и грекоманочорбаджии, че наричат богопроклятата си глоба владичнина и душедял, а не симония и святотатство, и фарисейство, и садокейство, и юлианоотступство? Ядоотровное фанариотосонмищное ухищрено измишление, тровящее милите ми горки рожби! Ах!

Син. То фанариотосонмищно фатричество, милая ни майко, то от тайноковарното си намерение никогаж не престава, но колкото върви, повече козни и хитрости ядоотровни и всепагубни измишлява и фатрически на милите ти горки рожби в бедна Болгария в грекозакони полага и подтвердява, и всекрайно болгарското ни общежителство поразява. Тяжко ни и горко!

Мати. Горкана си! Че от коликото ми обади до сега, еще други нови грекофатрически и фанариотосонмищни коварноотровни и вседушепагубни святотатски обичаи измишляват ли; и в болгарското общенародно горкобедно жителство полагат ли ги? Обади ми, какви и как ги полагат, милий ми синко! Грекофатрическая ядоотровная хитрост!

Син. Ох! Милая ни майко! Добре си известна, че открай грековладиците извадиха обичай по 11 бодки от всяко венчило да вземат, за запопване по 25 гроша, а кога служат литургия и на дискос да им дава всяки по произволению. Че от година до година, сос грекофатрическото грекоманочорбаджийско ядоотровно и коварно согласие, разположиха в горкото ни общенародно болгарско жителство, под покривала притворности ухищрения чрез св[етия] вери християнския, различни съсипни и душепагубни ядоотровни и коварни натлапи и докараха да плаща всякий (както ти и обадих) и на венч[ило] по 15, за упоп[ване] 1500 и прочее. А сега тоя триновский митрополит на 1844-го лета извади нов изхищрен грекофатрический, ядоотровний и всепагубний коварний закон, според на когото сос козпените лукаволаскателни правила си положи грекофатрически митрополитски офикиални чиновници и нарече от них, кого логотетен (словоположник), кого правосудя, кого сосудохранител и прочее, сос които дружески согласяват болгарското ни общенародное горко жителство да плаща митрополитските ядоотровни и всесъсипни, пусти опустели натлапни глоби! И то им не стигнало, но се собрали и разписали на всякий харач по 15 гроша, на всякий монастир по 1500 гроша, на всякая церква 800 гроша и на всякое хане (домородство) по 3000 гроша да се берат за грекомитрополитът. И бог знае още какви ядоотровни и народосъсипни обичаи щат да изхитруват грековладиците и грекоманочорбаджиите! Тяжко и горко!

Мати. Горкана си! Че они начнали погорше от бесноватите кърджалийци и от осатанените еничари да беснеят! Проумява се прочее тайноковарното им упорно и супустатно грекофатрическое ядоотровно намерение. Они се уверили, че султанското правителство совсем преслепили, че начнали явно на пода-

ните му харач и дан по коликото си они щат да полагат и милите ми, вас, горки рожби, като откупени роби да употребляват. Что мислите, мили ми, горки и за оплакване достойни, бедноизпаднали рожби! Тичайте прочее, тичайте мало и велико в Цареград и си обадете достоплачевното состояние на султанската капия и се отървете от това грекофатрическо беснование! Ах!

Син. Ох! Че кой смее да пошушне, милая ни прожалена майко, от тия в наша горка Болгария вогнездени аспиди, ехидни и скорпии? Нели знаеш колико са от милите ти горки рожби клеветно на убесило предали, потайно в горите избили, отровили и различно изтрили и колико в заточение изгонили, и колико сос глоби и сос безчеловечни боюве съсипали и животът им приполовили, и колико в грекофатричеството си са превратили и превръщат, и им се обещават ничто султанско даване никогаж да не плащат? Тяжко и горко на милите ти горки рожби!

Мати. Ах! Не виждате ли, мили ми горки рожби, и не познавате ли, че злото, коликото се бави и на правителството се не обажда, толико се вкоренява умножава и по-побеснява? А когато се обади — то как, как правителството го изкоренява. Не стойте прочее като нечувствени, послушайте като рожби милата си прожалена до смерти горка майка и идете в Цареград на султанската капия и обадете и се отървете и вие, мили ми рожби, като на другите народни майки рожби станете! До кога туй несносно, ядоотровно и смертоносно грекофатрическо тегло да теглите? Ах!

Син. Как смееме да идеме в Цареград, милая ни прожалена майко! Первом, кадият за пут тескере не ни дава за в Цареград, втором и ако ни даде да идеме в Цареград, трябва в патриканата да отидеме да се обадиме за что и за каква работа сме дошли,

че ако е за общенародна, то от патриканата они както си щат я предлагат на султанската капия, а нас никогаж за ничто не ни оставят да предложиме. Мисли, милая ни майко, при кого можеме вече достоплачевното си состояние да предложиме и да се отървеме — освен по-добре би било всинца да измреме, че в таково достоплачевное состояние да не живееме. Тяжко ни и горко!

М а т и. Горкана си! Че ако идете да си обадите напред в патриканата общенародножителните до султанската капия работи, на султанската капия не ви ли приемват предложението? Връщат ли ви назад и не вярват ли ви чтото им предложите?

С и н. Ох! То само да ни върнат и предложението ни да ни не приемнат — то е лесно, но ни наказват като бунтовници и непокорни патриарху упорници. ..

М а т и. Тяжко и горко! Че кое владетелно правление чини с поданите си тако, каквото султанското сос вас само, мили ми горки рожби? Че за что ли и за какво?

С и н. За чтото се проваждат многоценни пешкешлици и многочислени желтици, сос няколико грекофатрически подписни елям-мазари до патриархът и до фанариотите, лъжесвидетелствующи какво грековладиката ни е добър и полезен и на народът и на державството, а ония, които са дошли сос общенародни подписнопечатни жалоби, тии са на правителството упорни и противни. И тако като ги набедят и грековладиците и фанариотосонмищните капукехаи и патриканата подтвердява, и — или в заточение, или в курекът си изгниват ония, които са отишли в Цареград, на султанската капия сос народножителните общи мазар-елями да обаждат несносното си общенародное тегло, горките ти мили бедни рожби!

М а т и. Горкана си! То вече се проумява, че сос

пусти да опустеят пешкешлици се помрачава светлата законна правда и истина и се заслепяват законните судии. Но братолюбното общенародно соединено согласие всякогаж, всячески направя ниските високи, високите ниски и пропъжда лъжите, клеветите, обидите и прочее и водворява истината, правдата, мирът и любовта и прочее.

С и н. Ох, милая ми майко! Невежеството что ли не прави! Твоите мили рожби оттамо се боят, отгдето не е за боене и тамо разносят, гдето не е за разносване. И само по кюшетата, сос лафове само пелафи, мостове и калета на воздух правят. Сговарят се и се согласяват нечто за общенародна полза да направят, обещават се общо всяки да подари, но пари не дават и който иде да поговори гдето и както прилича, кога се повикат, не отхождат и кога се попитат, молчат и не обаждат. Тяжко му и горко, който изпадне от грекофатрически клевети за общенародное добро! За него, горкият, никой не отхожда да се помоли за избавлението му, но го оставят любородците и си изгнива в затворът. Нашите болгари само сос воздух ищат да се отърват от фатрията грекосонмищна и за то се нахождаме в угнетение и в онеправдование, милая ни майко!

М а т и. То залудо не са рекли любомудреците: учение свет, а неучение — тма! И коликото има разлика мертвият от живият, толико и ученият — от неученият, небото — от землята и ад — от рая и прочее. Но вие всинца ли сте невообразовани и нечувствени незнайници, до толико да не знайте как законноправилно да предложите обстоятелне и да изложите существенне тайнодействующето грекофатрическое коварство, което е и богу и султану според законите противно? Не разумявате ли, че от любовта произхождат всите добрини, а от завистта всите ядоотровни злини? Не чувствувате ли, кое

квари и поразява и кое прави и устроява? Ах!

С и н. Милая ни майко! Добре проумяваш, че в нашата горка бедна Болгария обладала марчивата, покрива се и се пропъжда светлината — в преизподняго тартара както си щат коварствуват слугите на сатаната. Тяжко и горко на милите ти рожби!

М а т и. Ох! Туй темномрачно и грозноомразно позорище! Толико години като гледа горката ви прожалена майка, тръпки я избиват, снагата ѝ с кървав пот се роси, горкото ѝ серце с остър меч се коси!. . . До кога, до кога, мили ми рожби, до кога да слепствувате и на беломорски безсовестни греци да робувате, от них сос желтици вярата си да купувате? Вяра! Тяжко и горко!

С и н. Ох! Тая фанариотосонмищна, преображена грекофатрическа, с желтици купуема и продаема вяра! Нейните коварни чудеса нямат мяра! Та е твоите мили рожби совсем услепила и поразила! Та ги е унемила, оглушила и в грекоманството си коварно пребърнала, и на безсловесни скотове обърнала! Тяжко и горко!

М а т и. Горкана си! То вече от много години гледам! Но до толико милите ми рожби нечувствени ли са, че не се усещат, че никой народ по светът до тамо не е никогаж изпадвал, сос неговите каменйе да му трошат главата, а той още да подава да убиват единородните му мили горки братя и да бият по главата, която ги е родила и ражда, хранила и храни, горка, изпаднала на такови рожби, майка! Убаяние!

С и н. Ох! Туй грекофатрическое биле беломорско, до тамо е докарало и майка и рожби в укорстве! Очарование!

М а т и. Горкана си! От туй пусто грекофатрическо беломорско биле всите ми ли мили горки рожби са пили и до толико изупили? Или до толико са се очеровителне убаяли и убаятелне омаяли, че не по-

знават ни бога, ни природа, нето себе си? Грекоманство!

Син. Ох! То ядноотровное грекофатрическо беломорско, пусто упостяло биле! То, милая ни прожалена майко, то оволхувателно тайноковарно между горките ти мили рожби се насажда, разсажда, полива и расте! То тайнодействено се запояват, напояват и угрекоманяват някои си от него, че полудяват и побесняват и милите ти горки рожби поразяват, и от тебе, милата ни майка, се отричат, и те смертелно уязвяват. Грекоманное беснование!

Мати. То прочее, които е побеснило, них е и осатанило и в грекофатричество превратило, и милите ми, вас, горки рожби, ядоотровно поразило и съсипало. Но не познавате ли, че колкото ви поразява, толико се по-вкорснява? Тяжко и горко! Че няма ли барем някой поп или святогорски духовник да ви поувещай духовно, поучи и настави и от бож[ественаго] писания пообади? Или се не изповядвате някогаж? Ох!

Син. Друго повече от безкнижни попове и святогорски постници в горката ни Болгария не ни се нахожда! Освен них няма други да ни закупуват от грековладиците като безсловесни скотове — они сущи. . .

Мати. Горкана си! Че они какви са? Попове ли са и постници, или грековладишки бегликчии, кърджалии и еничари, че ви закупуват, за да ви попуват и изповядат! Ох, че какво е то закупено, пусто опустяло, от них ядоотровно попуване и бесноватое постническо лудуване?

Син. Каквато им е купята, такова им е и продажбата! Облечени в попски и постнически долги дрехи, с привесени долги бради возседнали на хранени коне, крестосват по селата ръсещи, собират жито, ичмен, ръж, просо, кукурузи, овес, лук, чеснок, ря-

па, чукундур, праса, зеле и пипер, бял и черен боб, грах, леща, и от всякакви сочове и овощия, и повясма волна, ерена и козина, и друго кой какво им даде. Ето ти грековладишки попове и духовници, народни ползователи, синайски, божегробски и святогорски постници!

Мати. Че зачто им дават на такови преображени прелестници милостиня моите мили горки рожби?

Син. Зачтото всякий от них носи и показва грековладишко повелително писмо, което повелява всякому да им от каквото има подарява за душеспасението си.

Мати. Че тии преображени святокупци и святопродавци коя вяра изповядват, а коя подражават, проповядат и славят?

Син. Тии се наричат грековладишки уста, грекоманочорбаджийски уши, грекофатрически очи, сонмищнофатрически апостоли, тайнодействующи обмамници и хитрости очарователни убаятели на будущите мечтателни прозорливци, и тайнопроповедници — явни прелестници!

Мати. Горкана си! Че тии не следоват ли барем мало нечто, според чинната си должност, да приказват слово божие на народът и да изваждат на свят по някоя за общонародна полза книжка и да подканят да си дават човеците децата на просветителното словесное учение да се просвещават, богу и владетелю что подобавадо, лжността си да познават — и как, кому, кога приличното да воздават?

Син. Нихната чинна должност, милая ми майко, най-первом е основана на садокеофарисейското лицемерство! Чрез то си я изполняват — и светът прелъщават. Лицемерие!

Мати. Ах! Тая лукаваго духа лести и злоби сатанинская ядоотровна, по горката ми бедна Болгария повляклая жилка! Аспидоехидная отрова! Садо-

кеофарисейская подкваса! Ядодихателная и тлетворно-чумохолерноприлепчивая запаса! Непрестающая зараза и пораза, която отвсякъде си се впустнала чрез св[етия] вери под покривала притворности ухищрения, лестию коварства тайнодействующа, да обайваш милите ми прости горки рожби и да ги омайваш. Горките! Невежество!

Син. Тяжко и горко! Св. Димитрий Ростовский, митрополит в Розик, описува на бримските постници очарователното ядоотровное и душепагубное волхование и обаяное захранване и запояване, което доказва и уподоблява, че е равно сос което в Спания и в Лехия станало онуй еврейското! Тяжко и горко!

Мати. Но они скришно, потайно го правили и като ги усетили, от там ги изпъдили — и надалеч пропъдили. . .

Син. Тамо, милая ми майко, тамо человеците са просвещени, а не като в горката ни Болгария услеплени. Известно, че гдето грее светлината, а совсем не съществува марчивата. . .

Мати. Ох! Че кой ви возбранява да се не просвещавате — и докарва до толико да слепствувате и да не чувствувате? Горкана си!

Син. Добре си известна, милая ми майко, простият ни народ кого и кои слуша. Кога рече нечто грековладиката и неговите фатрически грекомански попове и постнически духовници, то не ангел божий, ни ап[остол] христов, но нито сам Христос от небото да слезе да им рече, че то не е добро — простият ни болгарски народ, на них не повярва, но на онуй чтото му са рекли владици, попове и калугери, то вярва и струва. . .

Мати. Горкана си! Че что им проповядат ония нихни св[ети] постници, че до толико са се на них само уверили?

Син. То, милая ми майко, добре си известна,

че твоите мили рожби са више мери благоговейни и богобоязливи. Тии се весма боят да ги не афореса и прокълне владика, за да не им удари град по нивята и лозята, да не им се уметиляват овцете и говедата, да не спусне бог огън от небото да ги изгори. . . и да не останат по смертта си нетупени и прочая — че за то вярват что им обаждат и калугерите и чинат и изполняват чтото ги поучават.

М а т и. Добре, добре. Но что им проповядват и что ги поучават, горките, да изполняват, че вечное блаженство да се удостояват?

С и н. То е чудно и дивно! Нито обстоятелно да ти го изложа, нито сущо да ти го представя можа. То не прилича ни на Халима на приказките, ни на Езоповите басни. Такови приказки не се нахождат нито у египетските дервиши!

М а т и. Ох! Они се познават от работите си, но тяжко и горко на невообразените ми горки мили рожби, че са останали на таковия басни да се уверяват и да се надяват, че чрез ни такови измислени лъжи се спасяват. И кой ли знае по колико грошове за какво им дават? И сос каково средство ги, горките, измамват.

С и н. И то нихное високопарно поучително проповедание — и то,милая ми майко,е основано на садокеофарисейское лицемерие, на египетодервишко мудрование и на индиоврахманское суеверие! То е под покривала притворности ухищрения, чрез преподобства смирения преобразено в чудеса! То проповяда друго, а друго тайно чини; друго изповяда, друго вярва — а друго прави; друго пред бога обещава, а друго струва и изполнява. . . То как, от кого, кога, какво гледа да измами сос манастирско и св[ета] Богородици имя и в сандукът да го сокрие и положи се грижи.То за монастир проси,но що им дадат и придобият за негов си кеф го разноси, а в монастир от

то нищо не дава и не заноси. Само коликото поклонници измами и заведе на поклонение в монастирят си и тии, коликото пишат и дадат милостиня — и нея поделяват помежду си проигумените, а простите иноци им робуват и иночески сиромасите по бога се смиряват едни, а едни с пушките на рамо, пищови на крестът и с сабли в руце за послушание человеци в монастир и край монастир колят и убиват. Пфе!

М а т и. Тяжко и горко! Каквото патриката, такваз и владиката и попове и калугере. Светлостта потемняла, солта се осмардяла! Сос какво ли да се просветят и посолят, че да се не осмардят невообразованите ми изпаднали рожби, освен сами помежду си ако се не постреснат и да погледнат к просвещението.

С и н. Поначнаха от них някои си да се посъбуждат, но тии садокеофарисеи се трудят да ги приспиват, проповедающи им, че които са чрез учения просвещени, они са безбожни, че не вярват, че у Св[ета] гора женски птици няма, но коликото и ако се нахождат, они са всите мужки, и някакви святогорски семки ядуще, хотя че са и мужки, но чудесно яйца сносят и ги мутят и се излюпват! И не вярват, че тамо калугерите по воздух фъркат и винаги сос ангели се разговарят и будущая знаят и прочее. Фарисейство!

М а т и. Избави, милостивий боже! То, милая ми рожбо, и спасител мира си увещал и поръчал на св[етите] апостоли, рек: «Пазете се от кваса фарисейска и садокейска». Тако и вие се пазете и колкото можете и невообразованите си братя учете, и они да се пазят от покривала притворности ухищрения, от лъжливите басни и приказки! Горко им дошло!

С и н. То е нам, милая ни майко, неотплатимий долг по природи, трябва по възможности за ползата си да се поучаваме и наставляваме всякогаж братски.

М а т и. Смишлявайте прочее благоразумно, мили ми рожби, и на просвещените народи подражавай-

те! За общенародното си жителство за ползата, общенародно и братолюбно, всячески, всякогаж усердно залягайте! Пред правителството теглото си чистосърдечно обаждайте! Божествените и султанските закони бдително пазете, всеблагому светодавцу благоговейно и умилно се молете — свише да ви подари свет разума, за да познавате кое ви ползува и кое ви вреди, че от полезното единодушно и содружно да се держите, а от вредителното да отбягвате. Колкото можете в отечеството си училища с изкусни учители си нареждайте и устроявате. Един другиму в нуждите си спомагайте, ако щете да бъде благодат божия на вас и на чадата ви и да имате долгоденствие, мир, любов и на всичко благополучие. Дай боже!

Син. О! От твоите матерни уста, в божиите уши да се внушат превожделенните ти ни матерски благословни молитви, премилая ни любезная майко! Дано от них всеблагий дароподател ни просвети, научи и настави на полезная, и по-скоричко дано ни избави от ядоотровното ни тегло. Подари, милостивий боже!

Мати. Всеблагий создател всяческих, милая ми рожбо, той всичко е, според благостта си, весма добро создал и всякиму человеку ум, разум, памят и разсуждение благодатне влял; и над них совест поставил и воля и самовластие даровал и ги е оставил, сами чрез благодати действующи да познават и памятят, разсуждающи, да отделят совестию. И волята, покоряще се разуму чрез самовластия да предизбира доброто и да отбягва от злото, за да си не изгубят благодатната, която ги просвещава, богодарована светлина и да не бидат сами причина на ослеплението си. Той всеблагий бог на никое зло не бива никогаж причина, но человеческото самопроизволно самовластие бива причината на всето.

Син. Воистину е тако, милая ми майко! Обстоятелно ни го доказва свящ[енное] писание, че коликото сотворил бог в начале, всите били весма добри, но като преступили прародителите человеческаго рода божията заповед, тогаз се разпротивили едно на друго и до днешното время си се противят — но по природи ни един толико, освен человеците — един другиму, най-вече народите.

Мати. То е, милая ми рожбо, известно от кого, кога се ядоотровно вля в человека то всему человеческому роду всепагубное семя злоби и ненависти и помрачи богодарованата в человеческото природно свойство богоблагодатна всякогажсияющая светлина и му услепи разумните очи и не си познава вечното блаженство, ни настоящето совестно мирноспокойно преминуване и пребивание, и се обладало от всеяните в него пристрастийта! Судбиня!

Син. То ядоотровное семя, милая ми майко, то само человеците ядно отровило и живи в пристрастия различни, като в тартаромрачний гроб заровило, и всепагубно подробило, и повече от зверовете возсвирепило, едни други да се ядат, кат люти скорпии!

Мати. То е известно, милая ми рожбо, че каковто е коренът, таков е и на овошката плодът и семято. То ядоотровное семя зача грехът и породи смертта! То наследи тартара и адската врата отвори! То изгони на рода человеческаго прародителите из рая! То науми братоубийството! То смеси Ситовото с Каиново племя! То докара вселенский потоп! То изгори Содома и Гомора! То водрузи идолопоклонството! То ожесточи фараона! То изби пророците! То продаде, предаде и на креста единосущнаго отца сина божия, господа слави, распе. То разля безчисленния мученическия кърви и разлива! То всякогаж, всячески гони правдата и истината и пропъжда любовта и милостта. То с една реч го

именова иносказателне спасител мира, квас фарисеосадукейски и завеща на святийте си ученици и ап[остоли] да се пазят внимателно от него. . . То същo и аз матерски ви завещавам весма внимателно да се пазите от тогова садукеофарисейскаго кваса, който ви е докарал в туй достоплачевное состояние, мили ми горки рожби!

Син. Ох! Как можеме, милая ни майко, лесно да се опазиме от отровнаго кваса садукеофарисейска, като мнозина са се от нас, милите ти рожби, подквасили и подквасват?

Мати. Доволно е, мили ми рожби, вие, които не сте се подквасили, да умейте как да се пазите — че щете видя после подквасените, совсем мухлясали! Дай то, милостивий боже!

Син. Добре си известна, милая ни майко, че над нас подквасените ни владеят, беснующи както си они щат ни люлеят!

Мати. Они, колкото си щат, мили ми горки рожби, нека ви люлеят и нека беснеят! Вие само се пазете да не се подквасите и залягайте от бож[иего] писания да се просвещавате, че то после они сами щат да познаят и щат кат вертоглави да се замаят и как да ви се отговарят, совсем не щат да знаят.

Син. То изрядно, милая ни майко! Но за то трябва училища и изкусни учители и тия с какво стават и сядат? За то трябват пари — а ми, от къде да земниме и где по-преди да дадеме: на царя ли, на владиката ли, на калугери ли, на монастири ли, на Св. Синая, на Божигроб ли, или за патриканата да береме и за св[ето] миро да плащаме. И где по-напред да пристигнеме на поклонение за спасение да ходиме, на Св[ета] гора ли, или на божий гроб да ставаме хаджии! То явно прочее, че за училища и учители не ни остават пари. Ния си мислиме, че милостинята ни е доволна за царс[тво] небесное. Доволни ни са па-

тришки, владишки и калугерски благослови за спасението ни, учение вече зачто ни е?

М а т и. Тяжко и горко! Пусто невежество! Че то е явно, че вместо добро, зло чините и вместо благословение, клятва приимате, а вместо спасение, ще наследите вечное мучение! Не слишате ли что увещава спасител мира чрез благовестието си, говоря: «Изпитайте Писания, яко в нем обрящете живот вечний». Училища и учители, мили ми рожби! Тамо они щат да ви отворят зажумените ви очи, за да познаете на что зависи и состои человеческото благополучие и вечное блаженство!

С и н. То свято дело, милая ни майко, то познат, че като ясно солнце свети и вселенная просвещава, и чрез него всичко се разпознава, кое каково и что е, но на покривала притворности то не понося, че открива покривката и отвива завивката, и се разпознават таимите, притворните и преображените хитрости, че то да бъде в народът ни, всячески не оставя.

М а т и. То е явно, че волците обичат мъгляво време, лисиците—темномрачни нощи,а садукеофарисейството — невежеството. В марчевата се не познава каква е боята и на таковия совсем не понося светлината, че им разпръсва марчивата и им открива боята. За то, мили ми рожби, послушайте милата си майка и си устройте училища и положете изкусни учители, и нарядете милите си чада да се просвещават — и не бойте се тогас. . .

С и н. То си известна, милая ни майко, какви училища и учителите каковое учение в горката ни България предават. Зачтото до толико владиците нам оставят, а чорбаджийските синове по гречески да се учат по беломорските школи се проваждат и от тамо преобразени греци си дохождат.

М а т и. То вече, мили ми рожби, вий них не гледайте! То вий всекрайно познахте, че туй нихно пус-

то грекоманство ви е в туй достоплачевное и беднонапастное состояние докарало! За то прочее, слушайте старата си майка и коликото можете всячески непрестанно залягайте и просветителното словесно учение в Болгария ввождайте, че то мили ми рожби, то ще ви просвети да познайте сами себе си, бога создателя и видимите и невидимите му направи: родът, отечеството, и сродниците, и приличната где, кога, кому, колико, какво и за что должност, склонност и благопроизволение трябва. Божественое просвещение!

Син. То, милая ни майко, и милите ти рожби всякогаж желаят и почеха някои си от них, колико за подканяне, на говоримий славенопростоболгарский язик, за начало-основание просветителния науки, за младорасленитe ни народни малдочки за учение, на свет напечатани книжки да вадят. Но они, горките, знаят что теглят от злобнаго покривала притворности ухищрения: беди, напасти, гонения, хули, поноси и уничижения и до смерти в заточение! Горките!

Мати. То е известно, че от зависти произхождат. Но вие, мили ми рожби, трябва един други да се сожелявате, братски и обще спомагающе си; да се пропъждат такови ваши единоматерни братя, общенародни полезни благодетели и в заточение да се проваждат да не оставяте! И ако ги проводят, всячески да надстоявате от таковия беди и напасти да ги избавяте. Общежителното соединение и согласие чрез всякакви начини, всякакви неща направя и устроява. Доволно да разумява, право да разсуждава!

Син. Ох! Милая ми майко! То правое разсуждение, ако би било между нас милите ти рожби, то не биха се толико от народът ни неповинни благодетели, чрез клевети от покривала притворности ухи-

щрения, тайно набеждали и явно, непитани, различно затривали и да изгният в заточение провождали, но се биха горките общенародно измоляли!

Мати. Че мучно, срамно и грешно нечто ли е да се обажда неповинността пред правителните судии и да се измолвят неповинните от общенародните си жители? То общежително моляне всякогаж всячески от всякъде може и повинните да измоли, а неповинните ли не ще може?

Син. Добре си известна, милая ни майко, че невежеството е совсем услепило общежителството ни, че се бои, отгдето не е за боене и вярва, което не е за вярване! То, горкото, като чуе и рече: владиката, духовника и чорбаджиите тако рекоха — и то обще еврейски заедно крещи, врещи, бръщолеви, и разпихателно вика, и подтвердява — и ония горките поразява! Че кой вече смее за измолване да пошушне? Тяжко и горко!

Мати. Пусто нечувственое невежество, че дору до тамо ли ги е омаяло и услепило да не виждат доброто си и да не усещат злото си, че не доумяват ли се, че открай и до нине то ги съсипало и съсипва наред — едни вчера, други днес, и них утре!

Син. То пусто нечувственое невежество, милая ни майко, то другиго не познава и друго не вярва, нито прави, освен владиката за бога има, духовниците за негови апостоли и пророци, чорбаджиите за църковни учители вярва, служи и почита, и что му рекат, послушно изпълнява — и както сос то ще се спаси, не се сумнява. Слепота!

Мати. Ох! Тяжко и горко! на таковое братоубийство, които вярват, служат и изпълняват волята и му чинат според угодата! Нихнята суеверна надежда още в настоящее ги докарала в вечное мучение и заблуждение! Тяжко им и горко, ако се не обърнат к просвещение, за да прогледнат и да начнат да поз-

нават погрешките си, които струват за человекоуго-дия — а не познават, че кварят отечеството си, съсипват братята си и прожеляват горката си майка!

С и н. Невежеството, милая ми майко, ги онечувствовало и отнюд не познават от какво, кое и что произхожда, и на отечеството ни полза ли, или пагуба дохожда!

М а т и. Сами виждате, мили ми рожби, че другий начин няма туй тартаромрачно припаднало пусто да опустей невежество освен просвещението. То, то прочее ще го махне от горкото ви болгарско жителство! За то коликото можете се старайте и просветителни книги по матерният си язик, славеноболгарски книги на свет изваждайте и мало по мало омразното богу и султану противное, суеверное и на общежителството совсем съсипное невежество изкоренявайте, че само светлостта просвещения е доволна на притворното покривала притворности ухищрение! То тогас, коликото существува темнината пред светлината — и то толико. . .

С и н. Добре виждаш, милая ни майко, че от неколико години неколцина твои рожби возприяха тоя труд и начнаха мало по мало и книги по болгарският ни язик да поизваждат, и по някои си прилични места, на светли лица, за горкото ни общенародно онеправдование и угнетение да пообаждват. Но откъде иждивения совсем отслабват, че весма трудно се действува то без иждивение, че мертвият действующите ти мили сущи рожби в благодейството си.

М а т и. Горкана си! Че малцина ли се нахождат между ви, мили ми рожби, доброжелателни любородци возможни, които всякогаж, всячески можат да спомогнат на туй священное делце! Коликото за иждивение, че когато вие сами не си спомагате, то явно че и всеблагий бог, нито другите народи — като ви гледат небреживи, они ви нахождат, че не сте и

достойни за таковое священное делце! Горкана си!

Син. Любородци, милая ми майко, и доброжелатели мнозина се показват в роговете само сос словом, а в кесиите си рука не простират, нито негде, гдето трябва реч не продумват, но бегающи далеч се потайват и ако ги някак си, някои си, за ония, които за общенародното добро се жертвуват, [попита] какови са — то они, само мними любородци, изведнаж от страха и ужаса наченват немислено да ги хулят пред них и да говорят: «То, които просят онуй, то само ним е потребно, нам то совсем е на болгарското ни общежителство непотребно. Нашите болгари са си доволни и благодарни сос тия владишки и чорбаджийски душеспасителни наредби, чрез които преминали предедите, дедите, бащите и майките ни. Нам не ни е потребно да ставаме философи, да знаеме като них много книга. Тии се чудят какви книги още по болгарският ни язик да изваждат и пари да придобиват. Ровят и такови, които нам на ум не дохождат работи — да полагат да имаме капукехаи от нас болгари в Цареград, да си имаме от болгарскаго рода владики, за да им разбираме от языкът, да си нареждаме по училищата изкусни учители да ни се учат децата — и такови, които ни кварят, неща искат да направят, които никогаж не са били, нито щеме да оставиме в Болгарията ни да бъдат. От таковия има наша Болгария пагуба, а не полза. . .» Тяжко и горко!

Мати. Не ги е срам, че се наричат и любородци! Хотя и от невежества слепоти не виждат и отнюд не познават полезните — и ако не знаят прилично да говорят, не знаят ли барем да си молчат? Но по кюшетата се показват любородни доброжелатели, а пред които ги питат — народохулители! То се проумява, че от таковия двоелични лисици не могат горките

ми рожби да си получат правдата от правителството и сбъркват ония, горките, които я просят. Пусти любородци!

Син. То, милая ни майко, то двоелично притворно любородство, то е совсем возбранило общенанордните, които пита всякогаж правителството сякат ли ги болгарите, полезни султански дозволения, за да са и тии според вярата си като другите му подани.

Мати. Горкана си! Че за что они двоелични притворни любородци се отричат от общенародните полезни? Что ги квари них то священное делце!

Син. Друго ничто, милая ни майко, освен безумството нихно! Они, мечтателно умствующи, накриво толкуват. Слишаще грекофатрически велеречията, се плашат, смишляват, че мало пари за то трябват, най-после всякий от них ище според неговий ум да биде — и за то никогаж се и не согласяват. . .

Мати. Ах! То, то, мили ми горки рожби, то мечтателно, високомерно, самолюбно мудрование ви е в туй достоплачевное состояние докарало! Тяжко и горко! Не смишляват ли они, че природата на едно тяло различни члени подарила и они мирно в тялото, според собственото си свойство действоват и се мърдат — лма всето тяло е глава, рука, нога, или око и ухо? Не слишат ли ап[остола] Павла говоряща: «Еда вси ап[остоли] еда вси пророци» и прочее. Не познават ли, че всякий си има особната дарба от бога? Самолюбие!

Син. Они мними, милая ми майко, нашего рода болгарского, чудни любородци! Они, всякии ище да биде за общежителството според умството си и ако му докаже някой за нечто добро, он ище неотменно и будущее да знай — ако че и добре понякогаж познае — но като не е по неговото мачтателно мудрование, той изведнаж начева наопако да толкува

и да изстудява другите. И тако залудо се стараят, които за общата полза желаят и как и откъде да я изпросят знаят. Тяжко и горко!

М а т и. То, мили ми рожби, то произхожда от слепотното им пусто невежество! За то, милички майци, за то ви матерски увещавам: коликото можете залягайте, за да введете в горка Болгария просветителното учение, за да начнат милите ми рожби да се возобразуват и сами себе си да познават, че тогас за всето е лесно.

С и н. То, милая ни майко, то все ще стане, с божията воля. Но май трудничко е на които се стараят, че отстрани многи като бесни пцета ги лаят, хапят и надъхват.

М а т и. То пусто бесно лаяне, хапане и надъхване, то толико години като ви съсипва, затрива и совсем поразява, коронствующая благочестию Росия като гледа, не ли се за вас, мили ми изпаднали рожби, мало барем сожелява, че като на сестрини синове да ви поспомогне да се отървете? Или барем учители да ви проводи да ви просвещават и воображават? Но да ви оставя на грековладиците да ви угнетяват и ослепяват!

С и н. То, милая ни майко, добре си известна, когато изпадне някой коя важност и почет има; всякий гледа, за да му усвои и онуй което от майка и баща му е останало и да го подроби нему да робува. . . Ох!

М а т и. Горкана си! Че Росия се нарича моя славенорушка сестра и вие, мили ми горки рожби, — сестрени синове! Че когато си вие едни на други добро не чините, то че е срамота не мислите ли и от бога не боите ли се?

С и н. Тяжко и горко, милая ни майко, на изпадналите ти мили рожби! Них никой отнюд не сожелява, но кому както се падне, тако ги претъпква и

прожарява, все что имат им пояда и го попилява, и никак го не дожелява, но по светът ги разпръсва и заселява. . .

М а т и. Че то кърджалийците чиняха — други кои то щат да чинат. То не премина ли още, мили ми изпаднали рожби?

С и н. Размириците са по-грозни, милая ни майко, от кърджалийството. Кърджалийците ни изгаряха само голите ни оставлени селски къщи и сос стоката си оставахме в градищата и после си се възвръщахме пак всякий по селата, а в размириците и къщи и покъщнини, стока и добиток изгубивши, по иностранни места като цигани голи се лутаме, горките!

М а т и. Горкана си! Че кога се случи Росия с Турция да имат размирица, вие нечто от рушката война зло теглите ли, мили ми рожби?

С и н. Сама гледаш, милая ни прожалена майко, Добруджа опустяла и край Дунавът градища и села съсипани, и приз Балканът дуру до Черно и Бяло море! То е все от рушка политика. А в Бесарабия, Молдавия и Влахия заселени горките си рожби — то от дипломатика! Всеведящий правосуде!

М а т и. Всеблагому промислу, мили ми рожби, сос живая вяра и с несумнена надежда се прочее возлагайте и не смущавайте! Той всеблагий не ще ви остави, сос вас, кой както си ще да прави, той, мили ми рожби, и вас ще оправи. Вие само залягайте за просвещението си — и не бойте се!

С и н. Ох! То добро, милая ни майко, и священно дяло! Но можно ли е без глава, без руце и без нозе да се мръдне тяло! Ах!

М а т и. Че за что до тамо да ви остави султанското правителство, мили ми рожби? И вие не сте ли му подани, както и другите?

С и н. Подани сме му, милая ни майко, но не сос членове като другите и за то сме остали всякиму

да робуваме, като никои по светът никогаж. Тяжко ни и горко!

М а т и. Тяжко и горко! Че било ли е или бива ли един баща и майка да си няма децата равнолюбовно, но едни да милова, а други да онеправдова? То на что прилича? Ах!

С и н. Сама виждаш, милая ни майко, че то не е за говоряне,освен за чудо и помян на светът — който как ще да си го мудрува и според умът си да си го тълкува. Тяжко ни и горко!

М а т и. Ох! Мили ми горки от всички и от всякъде онеправдовани и обидими, бедноизпаднали рожби! Всичко гледа и позорствува горката ви беднопрожалена майка. Найната до смерти прескорбна душа само знае как ѝ се свестта мае, като гледа Богдания, Влахия и милата си сестра Сербия в каковий са благоустроен добропорядок нарядени и благочинно обрядени, а вие безсовестно от грековладици угнетени и совсем порабощени! Но бог е и за вас милостив, нему горка аз и вие да се молиме, че той всичко вижда и знае что прави. Не отчайвайте се!

С и н. Милая ни мужественая, целомудреная и славная майко! Слава всеблагому вишняму промислу, неговите судби бездна бездну презивает и никогаж никого не оставляет, но вся благостию устроет. И за нас е добр. . .

М а т и. Писано е, мили ми рожби: «Бог нам прибежище и сила,помощник в скорбех обретших ни зяло. Сего ради не убоимся, внегда смущается земля, и прелагаются гори в сердца морская. . . Бог, истина дела его и вси путие его суд. . . Гордим противится, смиренним же дает благодат. Возвишает нища и убога от гноища и поставляет его с князи людей своих». . . и прочее. Вие само залягайте, милички майци, в просветителната наука — и не бойте се!

С и н. Според наставителният ти матерний совет,

милая ни майко, начнаха неколцина да се просвещават, но в горката ни Болгария да пристъпят не ги оставят!

Мати. То, горката ви прожалена мила майка всичко проуме, но они, коликото могат книги за просвещение всячески на свят да издават и что се чини в Болгария в новините по иностранний язик всичко да полагат по светът да се чете и разсуждава, всякий да знае что в Болгария от веропродавци става — и не бойте се!

Син. То е известно че ще удиви вселенная, милая ни майко, но ще посрами законът и вярата и правителството.

Мати. Ти си още дете, милая ми рожбо, че не се договеждаш и не знаеш кое е по-срамотно и по-греховно — на законът ли законопреступлението, или на вярата продаването, или на правителството заспаването! То нека го другите разсуждават. Вие само както ви завещавам направете — и не бойте се!

Син. То сме должни, да те слишаме, че сме ти рожби. Но те молиме да ни дозволиш в иностранни владенийта да живейме и коликото ни повеляваш по возможности за всето да изполняваме, милая ни майко!

Мати. За то, мили ми рожби, матерски ви дозволявам, гдето и както можете, обстоятелне ясно, коликото и от които в горка ни Болгария насилства стават, право да изложите и писменопечатно на светът в позор да предложите, за да проумеят всите царства, вери и народи в какво достоплачевное состояние горкобедний болгарский ни народ се находи! Вяра, закон и суд!

Син. То, с матерне ви благословение, неотменно коликото ни е возможно ще изложиме вкратце и в позор удивления на светът ще предложиме, но от

патриархска клятва да се отърveме не ще да можеме — да ни е грехота.

Мати. Че патриархът чрез кой закон и правила може да проклива онуй, което законът и правилата подтвердяват — и които го преступват прокълняват. Той ако е православний патриарх, то за то православно св[ето] дело трябва да ви благословя, ако ли не е. . . не бойте се от неправедна клятва — тя от устата, в пазвата му впада. То да не ви е грижа. Клятва — бабенска басна!

Син. То воистину е тако, милая ни майко! Но калугери, попове и грекоманочорбаджии в пустото невежество по за велико нечто владишка и патришка клятва от праведнаго гнева божия, че са, подтверждающи уверяват — и които прокълнат за правда, за еретици ги вменяват и за ничто не ги слишат, но се гнусят от них. Фарисейство!

Мати. То они, прелъщения, нека си стоят в марчевата, докад блесне светлината и громне по светът истината — проповедающа се правдата — че тогас, ако можат, нека существуват святопродавствата. . . То вие само учинете и от бож[ественаго] писания за свидетелство истини доказателства почерпете и положете — и не сумнявайте се прочее.

Син. И то прочее да начнеме според увещанието ти матерне, милая ни майко! Нека разсуди по белий свят всяк народ, вяра и державство, за да види, кой по светът другий, освен болгарският ни народ, от сложения мира и до нине тако се е онеправдувавал, угнетевавал — и онеправдова и угнетява, и благочестия вери насилно с желтици да му се продава, и по языкът му богу да служи да се возбранява насилно, от греческаго рода владици да му се проваждат и друго да чинат, друго на султанската капия за народът зло да обаждат! Покривало притворности грекоухищрение!

М а т и. То другий начин, освен тоя няма. Време прочее не губете, мили ми рожби,но както ви говорих направете и за просвещение книги всякакви, всячески вадете.

С и н. То добре, милая ни майко, но грекофатрическое фанариотосонмище ще начне с афорисми да запрещава, да ги горят и да ги не четат, че не са православни.

М а т и. То, на невежците може да запрещава, а пред просвещените отнюд не може да шава. Доволно в новините ще начне калпавата си боя да познава и вече не ще може святотатствата си да продава.

С и н. То, милая ни майко, по должности всячески щеме да наченеме, дано се от грековладици, бесни лисици, отърведе. Ето че наста и време да отметнеме туй омразно фанариотосонмищное бремя. Пфе!

М а т и. Да не ви е просто от мене, която ви съм родила и отгледала, мили ми рожби, ако не учините туй, което ви, като прожалена горка мила майка, за вашето добро заповядвам, чрез което всякий благоразумен ще да познае, че и вашата милая майка послушливи рожби има и се повинуват на майкините си заповеди благосклонно, както и на другите народни майки рожбите. И начнали и они да се просвещават и от грековладици и патрици да се отърват. Избави боже!

С и н. То е нам, милая ни майко, непрощенний долг, ако не послушаме, като сущи ти мили рожби, майчинат си св[ят] по бога, за ползата си увещателний совет, който дано всеблагий бог чрез матерните ти богоприятни молитви ни сподоби да изполниме благополучно делом и да се отърведе от грековладишкото святотатско богопротивное и человекоомразное насилнопродавство, което е докарало милите ти рожби в туй достоплачевное состояние. Безбожество!

Мати. То, прочее, милая ми рожбо, неотменно на свят печатно да издадеш тая наша препростосердечна, чистосовестна и всежалостна синовнематерная за болгарожителното горкобедное преминуване, за да я чте всякий и да познае ядоотровното на горката ни Болгария грекоманство, грековладишкото святотатство, мечтателното глупаво любородство и совсем невообразованото слепотно невежество и суеверното благоговейнство и прочее.

Син. Кой срам, милая ни майко, пред кого да обадиме? То все ни се смеят всите народи по светът, но до тамо не ни знаят нечувствието скотское!

Мати. То, милая ми рожбо, не е срамота, нито грехота, но е богоугодно и человекопохвално дело, простосердечно да се обадят пред светът чумохолерните тайноядоотровноприлепчиви и явнопоразителни от толико години в бедноболгарский ни народ всепагубни язви и болести! И дано се умилостиви някой от просвещените европейски благодетелни народи, да изцели и вас, моите горки изпаднали рожби, за да ви види и горката ви прожалена майка, бедна Болгария, като на другите народни майки просвещени рожби! Подари всемилостивий боже! Ти сам знаеш, че като гледам душата ми изнеможе.

Прочее приидите, чада! Послушайте мене, старата си майка, прожалена Болгария, която толико години ви горката оплаква, също каквото запустеннаго Йеросалима пророк Еремия. Дойдете, мили ми рожби, страху господню да ви науча и от залудното ви суеверство и от слепотното ви невежество да ви отлуча, в богодарованото человеку сооживителное, безсмертное, спасителное, вечноблаженное и богоблагодатное просвещение разума, милички майци, да ви привруча.

Вам, вам говоря, мили ми рожби! Послушайте прочее горката си прожалена мила майка, която

ви с громкий жалостен глас сос сълзи говори: Излезте се проч излезте от грекоманската тартаромрачная, адоотровна услепляющая прелест и идете по-скоричко в предградието при богоблагодатните соживителни и просветителни богодаровани дарби, присносиющи като ясное солнце врати на бисероограденте премудрости, с лучезарни различни цветя богонасаждени прекрасни градини, напояеми свише чрез божествения благодати струи просвещения разума! Толците да ви се отворят — и влезте прочетете независтно от присно-текущия премудрости благодати просвещения и приемете ключ ведания и разумения бож[ественаго] писания и проумейте слово божие и чрез него познайте сами себе си, бога и неговите св[ети] заповеди и чрез них, что ще да рече закон, суд, вяра, майка, баща, род и отечество, и должност по правости — и прочее. . .

Не стойте прочее, мили ми рожби не стойте в марчевата убаяни и замаяни като нечувствени, но щателно станете и усердно к просвещению премудрусти прибегнете, просветивши разумните си очи, наоколо си просвещените народи что чинат погледнете — бож[ието] писание, церковни и световни повести и летописи внимателно прочетете и известно разумейте и познайте на кой край сте создадени и на кой изпаднали, и от коя ли причина се лутате и омотавате в тартаромрачното невежество, суеверное заблуждение и услепление и прочее. . .

Чуйте прочее прежалостният си майчен громогласящий глас, стреснете се и изтрезвейте от ядоотровнаго грековладикообаяния. Почерпете чрез просвещения духа премудрости, духа разума, духа страха божия и познайте что е заповед, вяра, надежда и благодат божия. И разумейте, че они с пари се не продават, нито купуват, но богоблагодатне, чрез великаго ходатая спасителя мира, сина божия, на които

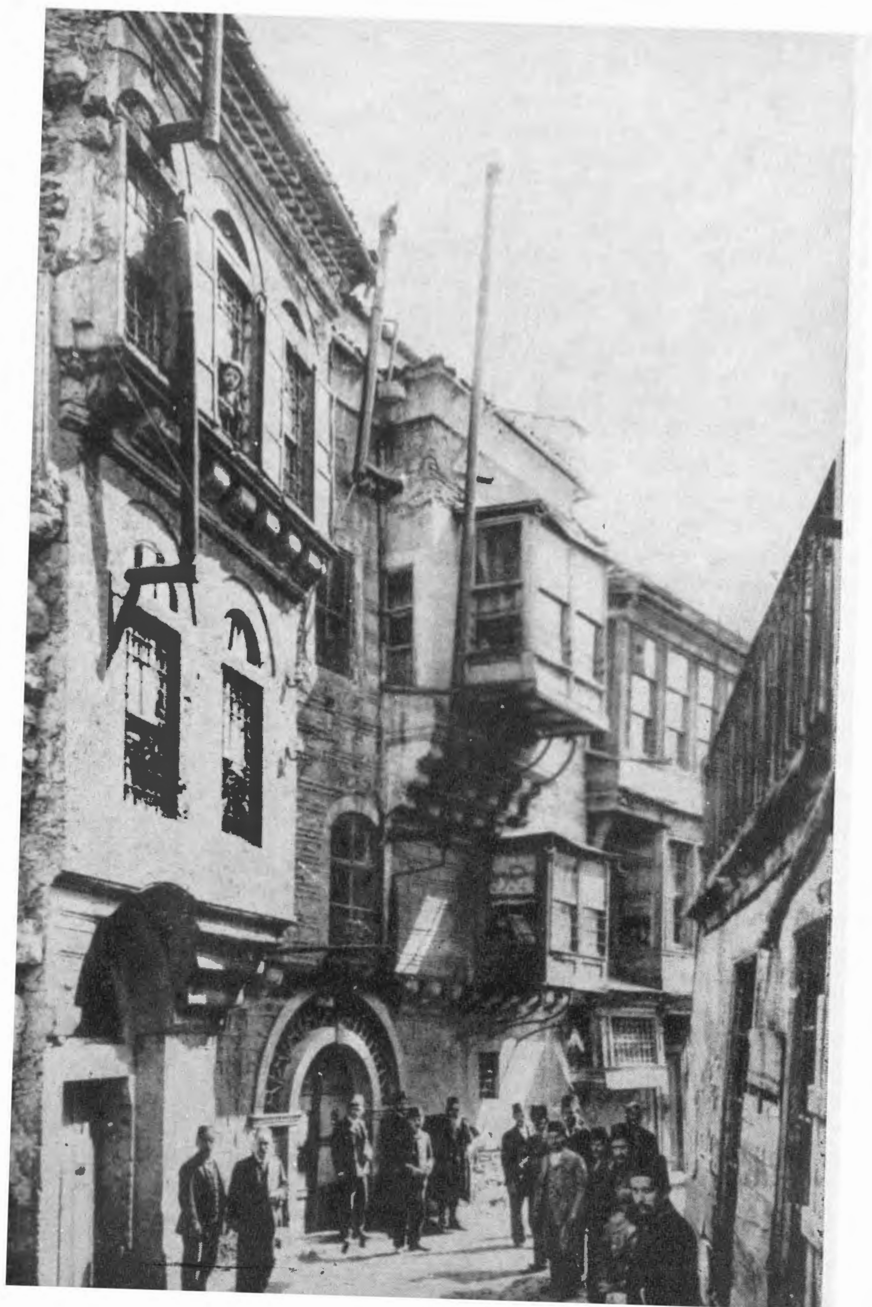

Улица в Цариград, където се е намирал Хамбарят

вярват в него, се даровне дават во спасение и во вечное блаженство слави. Они освятяват, просвещават, вразумляват и наставляват к полезните и прочее. . .

Послушайте, мили ми рожби, прожалената си горка мила майка и подражавайте на другите просвещени народни майки на просвещените рожби. И начнете прочее и вий като них да се просвещавате, воображавате и чрез просвещения разума, бога, сами себе и ближняго си да познавате и изпадналото си горко отечество, с различни полезни науки и изкусни художества да украшавате — и вашата си горка прожалена майка да повозрадвате, и прочее.

Послушайте, мили ми рожби! Послушайте, която ви сос кървави сълзи по бога за ползата ви советува, ваша горка прожалена и до смерти оскорблена милая ви майка! Богодарованото ваше златоцветуще време вече не губете, но к просветителното си учение прибегнете, премудрусти свет разума нагребете,разумний си светилник, запаливши, просветете и разумните си очи отворете, и в боже[ственото] писание внимателно проникнете, и оттамо как да живейте се научете, и от слепствующаго невежества се отървете, и словесни человеци, православни християни и общежителству благопотребни, полезни в употребление члени станете, и прочее!

Не дремете прочее, мили ми рожби, не дремете, но от слепотнаго уныния невежества убаяния се събудете и чрез просвещението, волхования прелестнаго очарователство от горката ни Болгария далеко прогонете, и на покривала притворности ухищрения духа лести, злоби и гордости, булото повдигнете, и грозноомразното тайноковарное лице на светът покажете, и по всякъде в отечеството си в училищата свет разума, премудрости и изкуства запалете, и общежителните си младочки просветете

и человечески жителствующи, спасително и благопорядочно да следоват наставете и прочее!

Привникнете, ви говоря, мили ми рожби, привникнете с внимание в бож[ието] писание и прочитайте церк[овни] и световни повести и летописи, в които щете да найдете без труда — които некогаж други с много трудове придобиха — и щете да познаете, на добрите добрините, а на злите злините; сущо и световните премененията и превръщанета, световното непостоянство и на царствата лесното падение и на злините, че последова наказанието, а на добрините воздаянието — и щете да се научите от злините прочее да отбегвате, за да ви не постигне лютото (от бога) отмъщение, а добрините щете да возлюбите и деятелно между вас си щете помощию вишняго да изправите, за да си сподобите за них доброто от всеблагаго мздувоздаяние и в настоящий и в будущий век.

Послушайте прожалената си горка милая майка, мили ми изпаднали рожби! Послушайте и коликото ви за ползата по должности матерски говори, вие синовне изполнете и по божите св[ети] заповеди да следовате, чрез просвещения разума християнски начнете и като словесни благоразумно за спасителното си общенародно добро разсудете, и от суеверното си слепотно невежество чрез благодати просвещения премудрости свободете, и като просвещени, мили ми рожби, се посвестете — и познайте прочее чрез бож[ието] писание според законът — вярата и според вярата — должността, и живейте благочестиво и благонравно, и прочее.

Не унивайте и небрежливи прочее, мили ми рожби, не бивайте, но в просвещение разума благодатию вишняго коликото можете чрез словото божие се обучайте и чистосовестно в званието си всякий по должности поступайте, друг другиго в ползу поуча-

вайте и добре познавайте, че божието слово е истиннейше и совершеннейше благочестия правило; на всите християни е нужно, както е сказано, но на духовните пастири най-вече, зачтото они взяли ключ разумения и сос него са должни да отварят вратата к вечному блаженству. . . Горкана си, мили ми рожби! Като смишлява горката ви майка, преображените ви мними духовни пастири, сами невежи помрачени, как щат да ви просветят; сами заровени в мрачната слепота, как щат да ви наставят! Они сами забъркали и потънали в кромечната пропаст, които сам Христос уподоблява на слепи вожди и прочее.

Оставете прочее, мили ми рожби, оставете тия, които ви толико години в пропаст погибели ввождат слепи вожди и подир них вече не вървете. Но к просветителното богоблагодатное учение се прочее обърнете и от премудрости просвещения, разумът си просветивше, душевните си действующия сили украсете и с разумните си очи понятно и в богословските високопарни умства, и в свящ[ените] спасителни тайнства благодати, и в церковните православни повеленийта и благочестиви учителски мудруванийта проникнете, и всекрайно която во Христа сина божия спасителната си св[ета] вяра познайте, и, според заповедите спасителеви и по св[етите] апостолските и седмособорните св[ети] отци, чрез действието св[етаго] духа изложени правила следователно чинете православно и благочестиво, приимающи и дар благодати св[етаго] духа в просвещение разума и в наследие вечнаго блаженства и прочее.

Тичешком прочее, мили ми рожби, в училищата при просвещение разума отходящи, в законът божий денем и нощем се поучавайте и като при изворная бистротякущая вода насажденое благолистеное и доброплодное древо бъдете и животворния плодове, действием св[етаго] духа благодатию везете и соузре-

вайте, богу содействующу в ваше спасение и в друг другиму на созидание и благоустроение, и по бога на отечеството ви за украшение, и на прожалената ви милая майка за утешение и радование во славу божию, и сооживление, и прочее.

Излезте прочее, мили ми рожби, излезте из тартаромрачнаго трапа погибели невежества! Излезте и [в] разумопросвещающите училища влезте, седящи в них, от неизчерпимите извори премудрости прилежно черплющи лучезарния светлости се просветете, украсете и вообразете и славеноматерният си язик в совершенстве подновете, и младите народни отрасли к просвещению доведете, и ключ ведания им покажете, за да начнат да познават понятно бога, закон, вяра, род, отечество и должността си,и прочее.

Проумейте, мили ми рожби, что ви говори за вашата полза милата ви прожалена горка майка и вече като нечувствени не стойте, но се договедете, усетете и посъбудете, че усердно в училищата начнете, че ходете и всячески залягайте и се просветете и вообразете и като сущи человеци словесни станете. Всякогаж, всякакви повести и летописи внимателно прочитайте и издирвайте в них за вашите си предеди, мои мили рожби, и познайте они какови са били, а вий какови сте! И посмислете какво е на сердцето на милата ви майка, която ви гледа в туй достоплачевное состояние! Ах!

Досетете се мили ми рожби, что ви советува прожалената ви милая майка за вашето добро и прочее. Не слепствуйте в мрачното невежество, униваощи в лености като скотове безсловесни, но почувствуйте като разумнословесни и смислено понякогаж прочитайте жителни землеописанийта и право разсуждавайте в них — и познайте, дали ви лиши широкодолгопространната ми сос всякакви преизобилующая произходи, с много бистротекущи реки напояемая

и с чистейший воздух веемая мила Болгария, от някоего недостатка? Или сте по-малок от другите народи народ, мили ми рожби! Ох! Смишлявайте вече, какво е на майкината ви до смерти оскорблена и смущена душа като ви гледа в пагубнослепотното пусто и омразно невежество! До кога ли?

Дойдете, прочее в себе си, като просвещени и вообразовани, мили ми рожби и чрез здраваго разума право разсудете и всекрайно разберете ветхаго и новаго завета, церковни и учителски книги в руцете си уловете, благоговейно и благоразсудно чтуще, познавайте что ще да рече: всемогущий, всеблагий, всеведущий, правосудящий, содетел всяческих, о всех и за вся промишляющий и прочее, непостижимия благости благодат, св[ета] вяра, св[ети] закон, бож[ествени] тайнства, спасителное благочестие, прaвосл[авния] вери изложение, свящ[енний] чин, звание и св[ети] обряди и прочее. И посмислете, като ви гледа милата ви горка прожалена майка, че ви натлапят насилно някаква хитроизмишлена и преображена и сос желтици приценена вяра, горки мили ми рожби, какво ли е на нейното умертвело и премалело горко сердце? И как ли толико години преглътва тая лютоядна горка отрова, смишляюща вашето достоплачевно состояние и живи оплакающа в гроб невежества положените си мили горки рожби! Всезнающий боже!

Разберете, прочее, мили ми горки рожби! Вас, и прожаленатa си от толико години бедная мила майка сожалете и в богоблагодатните просветителни училища при любомудрия премудрости изкусни учители идете и прилежноусердно залягайте в просвещение разума премудрости благодати и станете сущи словесни, благоразумни, праворазсудни, сладкоязични, благонравни,православни и благочестиви християни, полезни и благопотребни и на общежителството и

на правителството достойни члени! За да познае и която ви е родила и ражда, хранила и храни, ваша прожалена бедна майка, горка Болгария, че и тя има по светът, каквото другите народни майки, вообразовани чада, ползующи и украшающи отечеството си и веселящи майка си, гледающа ги в честное, важное и скромное сос всякиго докарване, и тя горкая да рече (както е някогаж говорила): Ето аз и децата, които ми даде бог! Боже, благослови ги благодатию си свише, подари им всякаго блага благости, и прочее.

Добре се смислете, мили ми рожби, и благоразумно разсудете, чтото ви говори за ползата ви милата ви прожалена майка! Всето прочее чувствено-понятно разберете, благосклонно и послушливо сотворете, тамо гдето ви провожда тичешком ид те, чрез богоблагодатното просвещение разума и словесности се вообразете, разумните си очи просветивши, ведения разума ключ вземнете, в церковните и световните повести и летописи чтуще, внимателно тражете и всекрайно се уведомлете и познайте и се уверете, че и вашата, която ви советува, милая Майка Болгария, някогаж е на престол слави владения державі с царский венец на главата си и сос скиптър в руката си седяла и царувала и достопамятни, всякаго чина и звания степени рожби имала и прочее. Посмислете прочее и поразсудете, дали не ще знае тя горката да ви советува, настави и научи, като майка рожби, и да ви обади лек, за да се излечите от ядоотровното покривала притворности ухищрения всепагубное, услепляющее невежество, което ви е живи в трап погибели заровило! Тяжко и горко! Известно е прочее, че всякое нечто си има времято, мястото и мярката — доволно някому да знае като сущий словесен благоразумно да се докарва и владее. . . Док-

торите според болестта дават и лекът, здравите очи чрез светлината всето виждат, и прочее.

Послушайте прочее милата си прожалена майка и като словесни человеци в чувства си дойдете, умът си соберете и се посмислете дали щете има други, освен която ви е родила и отгледала майка, да ви по-пожали и по на полезни да ви настави, научи, обади и оправи? Или, освен нея, други да ви по-пощади, че да смишлява всякогаж всячески за смертоносната ви болест лек да изтражва? Или, освен нея, другий да знае кога, откъде и от какво се е зачнала ядоотровната ви всепагубна болест, и прочее. Тяжко и горко! Ах! Где, на кои, какво показвам, бедная аз: в марчивата — бисери и диаманти, веселорадостновидни и неуведаеми разношарни цветове; на мертви — сооживителни лекове и на слепи — солнцезрачний свет! Пусто опустяло услепителное омразно невежество!

Уверете се, прочее, мили ми рожби! Уверете се, на която ви говори сос кървави сълзи и с прожален глас, сострадателно, милата ви прожалена бедна горка майка, която е известна откога и от кои, чрез какво е във вас, нейни мили рожби, надъхана тая ядоотровна, тлетворна, прилепчива чумохолерна, вързлолюта, смертоносна и всепагубна болест, която ви е живи, мили ми рожби, в тартаромрачното невежество заровила, очите, устата и ушите совсем затворила, че ни бога, ни закон, ни вяра, ни род, ни отечество, нито человечество познавате и като нечувствени се измамяте. Вместо просвещение — помрачение разума, вместо благодат и благословение — божи гняв и клятва божия, вместо благочестие — залудное душегубителное, с пари купуемое суеверие! Пустоомразное грекоманство ядоотровное! Ах!

Не стойте прочее не стойте, мили ми рожби! Не стойте като мертвонечувствени, убаяни и замаяни

като в вир от рибе биле упоени риби, в туй си оволхователное, очарователное и убаятелное грекоманское ядоотровное и всесъсипное, поразителное и услепителное невежество! Но се постреснете, посъбудете и поизтрезвейте, мало в себе си подойдете и се посвестете, к просвещению разума и словесности се пообърнете, и се попросветете и вообразете, и сами себе си попознайте, и что ви говори милата ви майка разсудно разберете, и за която ви трови, умерщевява и живи в трап погибели невежества заравя, ядноотровна и смертоносна болест сооживителний и совозкресителний лек, чрез просвещения благодати независтно почерпши, си вземнете. Пийте из чаши премудрости света и избълвайте суевернаго адоотровнаго кваса садокеофарисейскаго! Оздравявше, чисто прогледнете чрез просвещения разума и словесности и познавши понятно сами себе си, бога, видимите и невидимите направи, законът, вярата, род и отечество — и должността си. И начнете да живеете като словесни человеци, за да се сподобите и от правосудящаго и всезнающаго по достойности благодат всякаго блага и да получите от всите просвещени и благоразумни народи спритецателна и человеколюбивая спомощна преполезна милост, чест и похвала, полза и угодност — да бъдете и на отечеството и на владетелното державство, и на милата ваша горка прожалена майка Болгария утеха, отрада и веселие, за да воздава и тя всеблагому промислу непрестанно по дложности матернее си благодарение, моляща всемогущаго всякогаж свише света благодатию си да ви просвещава, вразумлява, научава, наставлява и управлява в полезните согубни спасителни добрини да следувате и в настоящий и вечний пут жизни в вечное блаженство радости мира, спокойства и слави. Амин.

МЕМОАРНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

РАЗГОВОР С ЕДИН БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИН

Вярваш ли, че и днес ако не пиех вода, струваше ми се, че непреминуемо умирах! 9 дни, бог да е верен, капка вода не съм вкусил. . . Аз сам зная как преминах, и бог!. . . Бог своею благодатию, милостивий г[осподине], щедро да ти возплати тисящократним мздувоздаянием за богоприятният ти труд. И аз оставам вечно должен на вашето благодеяние, което ми сторихте, да благодарем. Изволите, поседнете. . .

Ей богу, воистину ви сказвам: три цели часа, аз седящ на стола, той, бедний, лежащ на одра, плачущи само, не една реч ни аз, ни той могуще да проговориме един другиму! И после третяго часа, востав бедний Н[еофит], избърса си очите и взе стомната, пи паки мало вода и воздъхна, рече: «Благодарю тя боже! Сотвори милост с раба твоего и возвдигни мя от одра болезни, якоже возвдигнал еси Манасию, многомилостиве господи!» И се обърна към мене и ми рече тихо:—Милостивий господине, аз си оплаквам окаяният живот. . . В[аше] любочестие, що плачете? Благодарете бога, че ви е подарил младост и свобода и си ходите по волята, където щете. . . не плачи, прочее! Нека се пак поразговориме и да си поприкажеме нещичко и да се запознайме. . . Не ми си обадил, сос кое намерение си дошъл в Атонская гора. Говориш, какво неколико дни ще се помаеш в Хилендар. Още не ми си обадил от где си, нито нещичко

утешно, нито радостотворно. Молим, прочее, благопроизволите и скажи ми из кое си място, обади и отечеството си, даруй ми и честното си имя.

— Отче с[вятий], благосклонни син ваш съм из Бесарабия, отечеството ми е Могиловца. Нарочно при ваше всепреподобие съм дошъл: намерение о ми е пространно да се разговоря и да разбера добре причината, защо всякий различно я предлага, пък неколцина любородци и искрени болгарскаго нашего народа доброжелатели ищат истинносущо да я научат. И аз съм от тях непоследний и возприех трудът, за да те намеря да ми я обадиш и да я напиша, и В[аше] всепреопод[обие] да се подпишеш — да им я занеса да се уверят и тие, защо имат намерение сос клятва пред всичките државства да я предложат, най-после и пред султанът К[онстантино] полский. . . И да си намери и болгарския наш народ правдата и да се отърве от грековладици, доволно са го саблачали и услепявали — и то ми е намерението, отче! Аз сутра ще пиша неколико рубли на калугерите, обаче сос туй условие, какво един месяц ще седя в М[анастира] да пригледам в стари на кожа писани книги и коликото намеря в тях потребно да го препиша. И ща ища да седя при тебе сос слугата си. И тако прочее дано ти дадеше бог здравието ви, да совершиме и двете: с[иреч] причината и да изпишеме колкото намериме за Болгарията в старите книги. И Ва[ше] всепреопод[обие] се не бойте, само да подари бог живот да мина приз К[онстантино]пол, отведнаж министрът ще ви извади итлакът и, ако обичаш, хайде сос мене в Бесарабия! Има работа — разговори щем се. . . Ей, какво кажеш. . .

— Слава богу! Слава богу! Та сега за туй си дошъл, милое мое чадо! Мене ме е срам от светът да покажа на болгарите, богу и султану, и на всякий закон и вяра, и на сущото человечество пребеззакон-

ните, безбожни и безчеловечни противни работи. . . Вярваш ли, че тия ме са докарали до туй отровно и смертоносно состояние! Обаче, пак щем се поразговори, милостив бог. . . Заплака бедний старец и сос прежалостноумилно воздишане ми рече: — Чадце сущо превожделенной Мати Болгарии, любезное, извини ме беднаго, че не можа по-пространно да се поразговоря сос в(аше) любородие сега: от една страна, от немощи болезни моея, а от друга — от жалости, че като смисля на неколцина сатанински всеяни трепрокляти и от бога и от бедното наше болгарско общество, Каинови и на предателя Юдини, Анини и Каяфови подражатели, погречени триновски чорбаджии, митрополитски и гречески фатрии, безбожните и безчеловечни, и общества отровни, и душепагубни, и всякаго вреда сос коварства преизполнени работи, които и мене са докарали до това отровно и смертоносно и совсем несносно, което и сам гледаш, состояние! Воистину тия ме свалиха, та лежа толико време на одра болезненаго полмертв! И сега като смишлявам, вярвай, душата ми до смерти се смущава, ума ми се помрачава, разума ми се потемнява, мозъка ми се замайва, очите ми се помрачават, серцето ми премалява и примирам; и по три-четири часа на одра лежащ като мертв и не зная где се намерям — в живих ли, или в мертвих! Бог правосудящий и всякому по делом воздаващий, той да им воздаде сторино. . . Ти же, любезное чадце, време е, иди при соборните монастирски старци и виж какво ще ти се отговорят според желаемото ти намерение, а за другото е лесно. . . Само милостивий бог дано ме помиловаше по велицей своея милости! — И си легна бедний с[тарец] на одра.

Аз же прияв благословение и право отидох при м[онастирских] соборних старцов. И поздравих ги по обичаю и начнах да им говоря за намерението си

и тия се отговориха: — Г[осподине],монастир колкото книги има, тия са на екклисиарницата и В[аша] честност си ги гледал. Тия ако ти влязват в работа — да ти е просто, прегледай ги! — Отговорих им: — Отци с[вяти], и от тях някоя ща прегледам, обаче слушам какво имате на друго място на мэмрана (на кожи) рукописни стари книги, тях ви молим, ако е возможно да видя, че тогас щеме се сговори. Изгледаха се и се поусмейнаха и ми рекоха: Тия не са ни за една потреба, защо ти са? Ми сме ги захвърлили да мътят мишките в тях! — Отговорих им: — Че ако, тях да видя ища! Возможно ли е? — Возможно е — (рекоха) — обаче бог знае в каков са прах и паучини. — Нека са! — им рекох. — Е, иди бре момче, заведи го да ги види! — И станах сос момчето заедно и отидох, и що да видиш! Братя! Книги потънали в прах и в паучини — сос коля да ги носиш, за месяц да не можиш ги изнѐ! И се върнах и отидох пак при старците и им рекох: — Е, отци с[вети], видях ги. Возможно ли е да ви дам 100 рубли, че да седя в м[анастиря] месяц ли, два ли, или повише, за да прегледам тия книги и щото ми е потребно, да си го напиша из тях? — Изгледаха се веселовзорно и ми отговориха: — Г[осподине], не два-три месяца, но две-три години ако щеш седи. М[анастирът] няма някаква пагуба като от вас человеци. Келии имаме много, и хляб дал господ, и за ястие и питие — що се намерило. . . Слава богу, за нищо не е оскуден м[анастирът]. Християни да са живи! Ти само виж коя келия ти харесва да ти я постелиме, че си седни и си гледай работата. — Отговорих им: — Мене келия не ми е потребна, аз и слугата ми ще да седиме при болнаго архиман[дрита] Неофита. От него познах много неща, ще да се спомогна и ще се ползовам в намерението мое. . . Вярвайте, ей богу, всичките се счумриха и един четверт часа молчаха и после ми

отговориха: — Г[осподине], как го намери? — Отговорих им: — Оня ден, минующ оттамо, слушам в една келия, че пъшка някой и се нарежда жално и умилно и се вспрях, послушав на вратата, и чувам изкусни речи, и возжелах да видя тогова человека, що е за человек. И влязох, гледам едного старца прострял се, лежи на одра болен! Поздравих го и като начна да ми говори, воистину ви обаждам, отци святи, удивих се и се замаях сос изкуснопремудрите му увещателни речи. И познах, че много в моето намерение ще се спомоществувам от него старца и му се молих, да ме прибере (ако ме оставяте) в келията си, макар ако е и болен. . . И той ми се обеща да ме прибере и, коликото му е в болестта возможно, да ми спомоществува. — Хей г[осподине], и дяволът е учен — ми отговориха — но е все дявол! Гледай, той ще пукне и не се оставя! Нему прилича ли му в такови работи да се бърка? Тия са световни — той калугерен! Него са го взели открай дяволите, каквото и старца му, който разносяя толико пари, та го провожда по школята, та учи. Е, че като учи и е учен, коя полза видя монастир от него? Пукна старец му и ние го насилно возпрехме в монастир (а тоя проклятник щеше да бяга, да иде още да учи) и слугува дякон 2 години, и свещеник — една, и на таксид 3 години, че като го взеха дяволите. . . Кой да става на владици протосингел? Той! Кой да вади книги по болгарски язик за болгарските школи? Той! Кой да ходи в Цареград да смущава патриканата сос всичките енгрити митрополити? Той! Кой да даде сам на сущият султан арзовал да изпъди из Болгария греческите владици и да станат владици от болгарски род? (И прие туй повеление от султанът — да будат прочее болгари в Болгария владиците — тоя проклят шиирет, но патриканата сос много пари по реджели и по Болгария по чорбаджии скрито даване, попретъпка ра-

ботата шиндилик) Той! Кой да се кара 18 месяци в Цареград по паша капаса да извади триновският м[итрополит]? Той! Нему прилича ли му да остави монастирско послушание, че да бърка такови работи: да отървава Болгария да я не събличат грецките владици, да гледа да просвещава Болгария. . . Той може да има поучителни словя пръснати из Болгария, да ги собире некой сос коля! Бре кога ги написа проклятий человек! Нему никогаж в празник, гдето се улучи, [не] се запират устата! Той пуква, ама ще скаже слово! Обаче колкото сме го слушали кога приказва, барим у едно няма да помяне или за Божи гроб, или с[вета] Синая, или за с[вета] гора, или за други монастир, да подканя человеците да ходят на поклонение за спасението си! Хаир няма! Най-много в словята му ще намериш: да имат человеците помежду си любов, согласие, да се жалят и спомагат един другиму, да помиловат изпадналите си ближни, да женят сирачета, да посещават болни и запрени, да приимат в домовете си странни, да се почитат един другиго и такива много. А най-много ще намериш за училища да правят и изкусни учители да доведат, дечата си при тях да проваждат, за да се просвещават сос науките, да станат сущи человеци словесни, за да могат да разпознават и отделяват истината от лъжата, правдата от кривдата, притворството от сущото; и да знаят кому колико и где прилича, толико милостиня да дават — и такови много. . . Той като е учен, та е смутил толико владици и патрикана, че кани и другите да са учени — да прокопца тогава светът и да имат полза монастирите и да видят парà владиците. . . и да се спасят християните! Попитахме го веднаж: «Отче, имаш ли в някое твое поучение писано, или толико години кат проповядаш слово божие по церквите на християните, воспомянал ли си негде някогаж да дават християните на

калугерите милостиня и да ходят за спасението си на поклонение по монастирите?» Отговори се: «Как ми е прилично, щото сами си го струват християните едно нещо, да ги подканят да го струват! То е и срамотно и греховно! Болгарите наши, тия в долг влязват, само да идат на Божи гроб на поклонение да станат хаджии, сущо и на С[вета] гора на поклонение по монастирите и по други места и на калугерите богатодарно дават милостиня за ония места. . . Канене трябва ли им за туй? Обаче да видят, че е изпаднал ближният им и мре и той и дечата му от глади — не да му спомогнат, но се радват и му се присмиват! За учение — не да помислят,но още хулят учението! Сирачета — не да оженват, но ги держат без заплата много години служкини и до смерти! Е, на владиците дават по колкото тии не мислят грошове, да ги благославят. Училища — не да правят, но да имат средство и гдето се нахождат да ги развалят! Помежду си не само че са не обичат да се видят, но се и смертно мразят, гонят и се предават на владици (които тии туй ищат) клеветно, та ги или сюрдисват, или зайдно сос тях на турският суд сос лъжесвидетелства — та или ги избесват, или ги глобяват и им земат всичка стока и имение, или ги мучат смертно и ги бият до смерти и ги всакащават. И таковие много си струват един другиму от зависти!» Хей, госп[одине], нему какво да му рече някой, той изведнаж му се отговаря и му запушва устата да не може да проговори. Таковий проклятник е оний болний старец. И сега да му излезе някак си итлакът, бог знае какви ще смущениета да воздвигне! Но дано го поразеше бог да пукне, та да се отърве и светът и монастир от него. . . Отишал та се подписал в извадените си книги хилендарец, та вечно посрамил монастир. На хилендарец калугерен не прилича да вади за просвещение болгарско книги, но му прилича да

проси от християните милостиня за с[вета] Богородица и да води в м[анастира] поклонници за спасението им. . . Прочее, ваше любочестие, като обичаш да седиш при него, то иди и си гледай работата, и той, знаеме, че ще ти много спомогне на намерението ви. . . — И аз абие си взех слугата и отидох при беднаго архиман[дрита] Неофита и седнах в келията му и седях сос него заедно три месяци и повече. И като ме видя сиромаха, че ще седя при него, сос сълзи начна да говори: — Благодарю тя всещедри человеколюбче и преблаги боже, който промишляваш и никогаж от созданието си, ни едно да погибне оставяш, но щедро и человеколюбно го помиловаш! Благодарю непостижимой и неизреченой благости твоея! — И то рек, возгледа на мене сос умилножалостним погледом и тихожалостним гласом ми рече: — Какво те оставиха соборните старци да седиш при мене? Отговорих му сос една реч. Воздъхна бедний от всея души и се прослези и рече: — О-ох! О-ох! Зная си стоката, зная! Тям бог добър ум да им дава, дано някогаж познаят и тии сущата истина и правда. . . — И му рекох: — Весма те обичат и молят бога за здравието ти. — И отговори ми: — Зная, и тях толико да обича бог и да им дава здравие, коликото тии желаят моето, и да им прости согрешението. . . Тии са преподобни человеци, синко!

Слава божественому преблагому промислу, любезний г[осподине]! Тебе сама божествената преблага промисъл те и при мене недостойнаго проводила, да ме возкресиш от одра болезненаго! Знаеш ли колико се утеши пресмущената ми душа и преоскробленото ми серце, колико радост и веселие ущоти и потемненият ми ум и разум, колико отрада и просвещение получи. Усетих прочее, че ще се избавя от немощи болезни моея! Прочее, седи, чадо мое, и спокойствуй се. Милостив е бог, да пооздравям,

пространно щем се разговори за всето, коликото знаея. . . нямай грижа. Аз и ако съм прост и невеж, обаче на коликото се нахождат в султанското державство наши болгари, надея се добре да им съм познал свойствата, обичаите и навикновенийта, та май ме е гнус и яд да ги смишлявам и мразя да ги спомянувам! Обаче няма други начин — и сега да ги смислиме, и воспомянеме и дано бихме намерили някой начин да ги отбиеме от такови народопагубни обикновениита и навикновениита! Дай боже всеблаги! Добър е господ. . . То обади ми, г[осподине], какво има отгдето преминахте? Мирно и благополучно ли са жителите, спокойно ли е им състоянието? Предобитна ли е торговщината им? Струва ми се, сине мой, че другий пут не си минувал приз турецкото державство от нигде. . . Какво ти се видяха единоматерните ти братя болгари, които живеят в Турецко? Пообходи ли се с неколцина? Видя ли им от владиците някого и ходи ли да се благословиш от някой владика и да се поразговориш сос него? Или сос някои погречени чорбаджии разговаря ли се, или сос някои любородни общества своего болгарскаго доброжелатели собира ли се и позна ли на вишеречените умствата и техните мудрованийта; и що разуме, скажи ми!

— Воистину, отец архиман[дрите], не бях никогаж приз Турецко минувал! Сега, слава богу, первом минах и на возкресение на Свищов се случих. И седях у Свищов повече от месяц дни и на Триново също, и на Габрово седях 20 дни, и триновският митрополит намерих на Ески. Заха[ра] и многажди ходих при него на разговор и попознах му притворството и високогордостното мнение и мечтание! Видях му и младият гиздавий и натруфений от 16 годишний челябия и граматик на епархията и на сущаго митрополита владетелят, който той челябийче щото заповеда, то става, а митрополита молчи и се поза-

червява от народнаго срама! И се удивих! И митрополита, и той млад сущий, и той от 26 години няма повече — той сущи возрастът му за дякон сега, а не за священик. Колко най-вече за Т[риновския] м[итрополит], тяжко и горко на болгарският ни народ! Подиграват се греците сос него и го събличат, каквото си тии щат! Бедний и окаянний и за оплакване достойний народ! И на туй златаго века, богодарованое златое време, само болгарский народ да носи владишко несносно и нетерпимо, насилно и тяжчайше бреме! Таково безсловесно неразумство и нечувствие мню, че и у безсловесните не се нахожда!

КРАТКОЕ НАЧЕРТАНИЕ ЖИЗНИ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛЯ НЕОФИТА ДИМЧОВИЧА

Блаженний той священослужител се родил во град Самоков, 1825-го ноем[врия] м[есяца], 21-го числа и в св[етото] крещение го именували Николай. Когато бистротекущее время повлекло неговите младенчески години, тогас он приступил к первоначалните науки под смотрение матери своея Екатерини, която до 12 години го имала под покровът си. Обръщал си вниманието на душевната си нравственост, как на самий первий предмет, основающий в себе истинное, неизчезаемое блаженство. По това, отишал он в Св[ета] гора в Зограф мон[астир] при ха[джи] Хрисогона, за да найде по-изкусен учител да се учи, но по несчастию не нашал, освен малолетен сий да слугува старцу си, да му пази от птиците лозето. А он имущ желание за просветителната си наука и гледающ, че се измамил и смишляющ, че няма начин да се върне в отечеството си, повсеминутно скорбяше и плачеше. По случаю божием смотрением дошло повеление от патриарха да се изпъдят децата от Св[ета] гора. Тогас старец му го изпроводи в отечеството му и он подбра да ходи в училището да се учи. И по мало время се запали градът от чумата и разбягали се гражданите по горите по колиби, побягнали и они сос майка си и с вуйка си. И по мало время, преставши болестта, прибрали се паки всякий в дома си, такожде и они сос майка си. И он начнал паки да следова учението си в училището при учителят си, и за мало время изучил взаимната наука,

отчасти и числителната, славенски и гречески свободно и чисто да чте в церква, и се обхождал целомудрено. Зато му се радвали соотечествениците му, най-вече учителят му, комуто и спомагал в училището и вместо учителят си, он предавал на учениците взаимната наука, а учителят токмо отчасти им толкувал от простогречески на болгарски по нечто. И тако он следующе в учение, по случаю преминува архиман[дрит] Неофит Хилендарец на 1836-го през Самоков, познайнец самоковскаго учителя, учившийся в Сищовското училище при учителя Хрисанта (Христакя). Видев Николайча предающа взаимную науку и списующа на децата списка попита учителя: — Кое е туй момче? — Он му отговори, рече: — На една вдовица, г[осподине] архимандрите. Природата го дарила за високи науки, но не му дала богати родители.—По това го призва архиман[дрит] и му даде от осмочастните си книги и една граматика Мразовича и неколико гроша и му рече: — Залягай, чадо мое Николайчо, коликото можеш да се учиш и моли бога дано се прибера и аз в Хилендар, че ти нямай грижа не за облекло, ни за книги, ни за пари и хранене. Ти, чадце, си още дете, ти не си познаваш още полезното совершенно. Но и да не ме мниш, че съм лъстец и гледам да те измамя, за то после питай учителят си, он ме добре знае. Ти само залягай и учи коликото можеш, и бог е милостив, он все ще ти изполни желанието. Памяти ми советът что те советувам отечески — всеблаги бог, чадце мое, прочее да те просвещава, вразумлява, научава и наставлява на полезните ти. И Николайчо се поклонив и честно целунав архимандриту руку и с благодарение прияв дарованите неща от г[осподин] архиман[дрита], благодаря вишняму промислу и остана в отечеството си следуя учението си с прилежание, сос добра надежда до 1837-го година. |

Во един ден го повиква хаджи Евгения, хаджи Хрисогоновата покалугерена жена (която и преди го беше измамила и изпроводила в Зограф монастир на мужа си) и му подава едно писмо да го прочете. И той го прия, чтуще го, гледа че му писува хаджи Хрисогон: «Чадо Николайчо, като ми прочетеш писмото, не си губи на младостта времято, но стани и си дойди при мене, че сега дойде в монастирят ни изкусен учител да приуготови неколико деца, че да ги проводиме в Росия да се доучат. Зато, синко, те отечески советувам, дойди си да те дам да учиш.

Николайчо като 13-годишно дете се уверява на туй ласкателно писмо, най-вече на ласкателните хаджи Евгенийни придумки, показва писмото учителю си и го пита, каков совет му дава — дали да иде, или да не отхожда. Увещава го учителят му, придумва и майка му Екатерина, да се не май, но по-скоро да иде за доброто си. И тако хаджи Евгения му согласява един кераджия и заедно сос поклонниците го изпроважда на Св[ета] гора в Зограф мон[астир] мужу си хаджи Хрисогону. Дошъл вече Николайчо сос радост при первий си старец, седял и му шътал неколико дни. Попитва го: — Старче, къде ви е изкусният учител? Отговаря старецът му: — Каков учител, Николайчо? — За каковто ми писуваше! — Воздихая, хаджи Хрисогон му рекъл: — Синко, баба ти хаджи Евгения сос нейните си дяволии и мене е, и калугерский, и архиерейский чин на светът за срам направила. Бог да ѝ даде ум и памят — то си е нейна работа, но нели те е проводила. . . Ти, синко, си още малок, но имай терпение — ти коликото знаеш да четеш и то ти е доволно, ето в монастир от тебе другий по-добре да знае да чете няма. На калугер и толико му е много. Попорасти, че щеме те покалугери и запопи, че на таксид духовник. . .

Начна прочее Николайчо да смишлява и да се кае, но няма друго освен терпение. Мисли: возраст ми мал, пари нямам, къде ще ида? Няма друго, освен помощию вишняго да се оградя сос терпение, че да биде божията св[ета] воля. И начна, както и изперном, да слугува послушливо старцу си покорно. По мало время, според св[ето]горският обичай, дойде ред на зографците да проводят от монастиря си в Карея на мегали-меси едного да е назарин и они избраха Николайчова старец хаджи Хрисогона, който взя и Николайча сос него си да му слугува и да го настани някъде при някого да учи простогречески да чте и да пише и греческий язик. Прерадостен, Николайчо, от всея души и серца благодаря вишняго промисла, отиде сос старца си в Карея и седнаха на Зографский конак да седят. И начна да ходи при едного благодетелнаго стараго инока, Зографскаго келиаша, да се учи по гречески да чте, да писува и да говори. И за мало время начнаха да се удивляват сос приимването му, най-вече сос писмото му. И всякий му се радваше и му даваше краснописний список и он се трудяше и го написуваше също. Гледающе го, помежду си говоряха благоразумните: «Туй дете го обдарила премудрая природа сос всичките дарби. То още дете и се докарва целомудрено като най-добродетелний старец, и приимването му чудесно — то да порасте, ще бъде рядкост на светът!. . .» И старецът му като гледаше и слишаше, что се говори за Николайча, духовно и отечески му се радваше. Но ученикът му Рафаил, който беше конакчия, той от зависти пукаше като гледаше, че всички благодетелни старци любят отечески Николайча. Начна да говори старцу си хаджи Хрисогону: — Старче, ти са си прелъстил на Николайча, ти на старо время щеш да си изгубиш душата. Провoди го откъдето е дошъл, ако ли не го изпроводиш

да знаеш, че ще го убия! — Старецът му го питаше: — Рафаиле, что ти чини Николайчо? Он, да е жив, подир дястина години ще се покалугери, задякони и запопи и ще да иде на таксид да върши монастирски работи. Ти си гледай в конакът службата, сос Николайча нямаш работа — той е дете, а ти муж совершен и инок, мой ученик. Ти трябва да му се радваш, а не да го мразиш. То, ти что говориш, то ти е от дявола. . . Но мирувай,че те смирявам! — Рафаил:— Аз ти сказвам, махни го, че ща да сторя чудо и помян! — И начна Рафаил да гони Николайча из конакът сос пищоли да го убне. Виде старец му, че инак не бива, изпъди Рафаил от конака и положи другий конакчия и миряса работата. И Николайчо следова в учението си спокойно и мирно до годината.

Като се изпълни годината, соверши се старцовата му назирска служба, наченшу да се прибира да си иде в монастирят си. Мнозина благоразуми советуваха старца му хаджи Хрисогона да остави Николайча да се изучи иконописменое художество. Но сребролюбието му не му допустна, и си взе Николайча и си го заведе с него си в монастир. И по мало време найдоха зографските стареи прилично да иде хаджи Хрисогон на Каламаря на Зографский метох да биде надстоятел над майсторите да софрадят една сграда и он стана, взе и Николайча сос себе си, и отидоха. По неколико время, по злослучаю падна хаджи Хрисогону дамла и му се хвана десната рука и нога, и станали и си дошли в монастир. Немогий хаджи Хрисогон повседневно да слязва в церква на правило, Николайчо му чел в келията. Но Рафаил от зависти все зло мисли на Николайча и гледа да го пропъди. Но Николайчо то все презира и терпи.

То вече до тува тако вкратце.

То е известно на светът причината, от Тринов-

скаго митрополита г[осподина] Неофита на 1841-го моето в Хилендар мон[астир] заточение. А на 1842-го из Хилендар в Зограф мон[астир] на преместването ми содействието, не всякому е известно. Като ме преместиха според патриархското повеление в Зограф мон[астир], зографците ми определиха келия да седя на болницата им. Слава всевишняму, седях си мирно и спокойно. Една св[ета] неделя, по литургия, гледам, дохожда при мене един доброзрачний и целомудрений юноша с глубочайшее благоговейно смирение. Рек ми: — Благословите, отец архимандрит! Молит ви наш старец да произволите да дойдете сос мене до неговата келия. Попитах го: — Че как се именува старец ви? — Отговори: — Хаджи Хрисогон. Станах, и тръгнах сос него да ида, он ми говори: — Благодею мой, ти ме си забуравил, но аз те не забуравям: памятиш като премина приз Самоков и ми дарова осмочастни книжки и граматика, и что ме советова и ми се обеща? — Отговорих му (не мога описа сос какво сожаление): — О, чадо мое, всеблагий бог да те поживи, вие, синко, младите растете и памятите, сетих се кой си. И отидох при старца му. По обичайното приветствие начна старец му да ми говори простосердечно: — Г[осподине] архиман[дрите], подлудил ма е наш Николайчо да ти се моля да го учиш славенска граматика (и Николайчо настоящ слиша разговорът ни). — Отговорих му: — Старче! Всякое нечто си има мястото и времято. Николайчо да е жив, сега му е время за наука, но аз, както гледате, се нахождам в заточение, че не знам как да река — и граматическото художнословие се простира наймало 3—4 часа. Попитах Николайча: — Имаш ли синко граматика славенска? — И он отведнож ми я показа, гледающ ме сос слезонаполнени очи умилително, и ми чини поклон. И целовав ми десную руку, сос сълзи молително ми рече: — За имя божие те

синовне молю,да ме учиш г[осподине] архиман[дрите]. Прослезих се и аз, и старец му, гледающи неговата рачителна ревност и охота, и му рекох: — Чадце, от сега ти само слушай старца си и се обхождай целомудрено, и следуй в просветителното си учение, за да бъдеш полезен и священному си монастирю и болгарскому си народу. Но, чадце мое, то сос труд и прилежание се придобива; времято ти е, учи се прочее. Рекох и старцо му: — Нека от утре да начне да дохожда, да го уча коликото ми е возможно граматика, зачто и аз като бях като него, ме е учил граматика някой си ваш сомонастирец, покойний Иларион, монастирский ви писар. Дано изуча и аз, помощию вишняго, ваш Николайча, за да си отплатя долгът. — И станах и си отидох изпроводим сос Николайча на келията си, и радостен и благодарен ми рече: — Утре е понделник, да дойда ли да начнем вече во славу божию да ме учите славенска граматика? — Рекох му: — Дойди!

На 1842-го м[есеца] септем[врия] два дни, или три дни, в понделник, по правило, дойде Николайчо при мене сос граматиката си,учинив по обичаю поклонение, целовав ми десницу и рек: «Боже, в помощ ми бъди и просвети ми разумния очи, яко да узрю свет божественаго ти писания, и просвещу ся!» И начнах да му сказвам вкратце что е граматика и колико са нейните части слова. И он сос внимание слишав охотно,вечерта подир вечерня дойде, и както му ги обадих, неотменно ми го подробно сказа точно. Удивих му се на памятта и на остроумието. Вторий ден начнах да му предавам первата част слова: что ест имя и кое е существително, собствено, нарицателно и прочее. И тако Николайчо за две седмици проумя на осмихте части слова, кое какво е, и какво действие имат, и аз му списах вкратце на всякое, кога го питам, как художесловне да ми се отговаря

и да го скланя. И взяхме на Летописът св[етаго] Димитрия Ростовскаго да чиниме граматически художесловие и Николайчо ден от дня преуспяваше в учението и се обогатяваше в поучението. Но калугерската завист начна злобнотайно да прави различни соблазни. Едни начнаха да дохождат при мене и да ми говорят: «Николайча вече няма да го проважда старец му да учи граматика при тебе», на които им отговарях: «Все толико ми чини мене — он знае!» А други ми думат: «Остави, не учи Николайча, туй любодейчище не ще да стане калугерен — он гледа да научи, да иде по Болгария да стане някъде учител.» Отговорях им: «По-добре да научи и други, че да познаят мирската суета и да станат да дойдат в Св[ета] гора да станат калугери.» А они: «Учените стават ли калугери, они са дяволи!»

И тако учех Николайча сос радост, като го гледах, че приима и се учи усердно. И за кратко време начна да художослови изрядно, подбра да попроумява и в сочинението, което му списах вкратце, и начна да сочинява по някакви стиховце. Кой учител не би се радвал таковому ученику? И кой не би му предавал независтно —освен безсовестний?В то време епитропстваше в Зограф мон[астир] някой си хаджи Генади, който се радваше на Николайча, които и нямаха писар в монастирят си, гледающ Николайчевите писани ученията, подбра да дава Николайчу да списува монастирски потребни за Болгария и Сербия писма, които като гледаха зографци едни се радваха, а други от зависти пукаха. То си е св[ето]-горска добродетел!

Гледам, пред Рождество христово два-три дни, ми донесе Николайчо на неколико бумашки, на всякая особно краснописани на неколико лица за многолетствие празнико сладкосочинени стихове и ме пита добри ли са. Отговорих му: Като за них са добри, но

от них едни щат да се зарадват, а други от зависти щат да хулят, рекши: то е от гордости, то ще да рече — вижте ме, че съм учен. Отговори ми смирено: «Благодею мой, аз да им ги дам на празник Р[ождества] христова, че они, кой какво ще да рече!» Такожде учини и на Новое лето и на Богоявление. И до Возкресение начна Николайчо да сочинява добре. Предавах му от Стефана Яворскаго от словията и няколко от Златоустовите, Василиевите и от другите церковни учители мафима, и го учех сочинението. И за Возкресение им сочини по-изрядни многолетсвени стихове и им ги даде.

Начна всесовершенно граматически да им сочинява за по всякаде монастирски писма. Но побратим му Рафаил от зависти начна да гони Николайча сос нож из монастир да го прободе. Едвам го отбранях и го завождах повседневно по дважди до старцовата му келия. А вишереченний завистозлобни Рафаил, беше в то время трапезар. Неумило му се от дявола да положи отрова, в което ни дава кобаня в виното, да отрови старца си, Николайча и мене. Че старец му го не изпъжда и аз не преставам да го уча. То като видяха монастирските началници, изпъдиха Рафаила от монастиря. Начна и Николайчева старец да говори на Николайча: — Синко, ти сам виждаш че от завистници не щеш да можеш вече да живееш в монастир, но послушай ме и да те изпроводя в отечеството ти, тамо да си живееш. — Николайчо му отговаря: — Старче, чтото щеш да ме изпроводиш в отечеството ми, то ми учини добро и ми дай пари да ида на някое греческо училище да изуча и елинската граматика и да те помянувам докад съм жив; вярвам, че за то ти ми благодеяние всеблагий мздувоздател ще ти воздаде тисящекратно. — А старец му: — Ти, синко, добре знаеш, че аз за учение пари не давам. Колико да платя на кераджия да те занесе

до Самоков — то ща плати. А ако мислиш, чѐ ми сй слугувал толико години, то смисли, че съм те хранил и за мой хатър си научил коликото знаеш учението. Познавай, синко, че аз не ти ища злото, но каквото ми сказват некои си, и както гледам, ти вече от завистници не ще можеш да живееш в монастирят ни. По-добре би да не беше се учил граматика, но подлуде и учи и тая вражба придоби. . . Николайчо сос сълзи му говори: — Духовний ми отче, да ме простиш, молим те, и дай ми благословителное дозволение да ти поговоря като син отцу си. . . — Старец му: — Да ти е, синко, просто, говори ми! — Николайчо: — Духовний ми отче, ти ме имаш от детинството ми при тебе си, ти ми се радваше като на духовное чадо и ми се уверяваше и ми беше предал все что имаш в ръцете ми. И в размирицата на Карея като отидохме сос другите назири и сос агата, та се затворихме в Котломуш м[анастир], нели ми предаде тенекето сос желтиците си и ми рече: «Дръж ги, синко, при себе си, че не се знае как ще стане работата. Тия, кога да е, все са твои!» И аз ги держах толико время, и ключовете от сандуците ти и до днес держа и толикожди ми си рекл: «И съм ти писал за по смерти заветът според каквото си сам произволно нареди и са подписани на него толико духовни лица». . . То ти, мил мой старче, не смишляваш ли, най-вече не вярваш ли, че бог всичко види и знае и всякому по делом по правди воздава. . . Да ме простиш, от как ти падна дамлата си станал като малко дете, слишаш кой что ти рече, най-вече се уверяваш на бабините хаджи Евгениени блядословни писма и ищеш да ѝ сториш волята. Че то дали е богоугодно, или човекопохвално. . . Мислим да е грехота и срамота, и за то ти се молим: не слушай вече ни завистливците, ни бабините хаджи Евгениени блядословни писма, но ми дай според заветното си обеща-

ние барем пят-шест хиляди гроша, да ида да науча елинска граматика, че до тогас ще подойда на возраст, че да си дойда в монастир; тогас да ме покалугериш и задякониш и да те гледам в старости до смерти. То ми се чини, че е богоугодно и человекопохвално и вечнопамятно, духовний ми отче!

И тако, до тамо като дойде работата, гледам иде при мене Николайчо по обичайното определено время, но го гледам прескорбен, като никогаж, сос налети очи сос сълзи. — Благословите — рече — и седна. — Бог да прости — му рекох и молкнах. После мало время му рекох: — Николайчо, что ти е? Никогаж не съм те видял толико сожален и прескорбен. Что ти е? Слава богу, няма вече Рафаила да те гони да те коли и трови. Ти не знаеш ли: «Возверзи на господа печал твой и той тя припитает»? — Плачишком ми отговори: — Зная, зная, благодею мой, но на всякое нели е умереността угодна? — И ми дава две простосписани блядословни хаджи Евгениени до хаджи Хрисогона писма и ми рече: — Молим ти се, прочти ги и виж, че после щем ти сказа подробно за всичко. Прочетох ги и се удивих на толикото ѝ блядословие, което ме е и гнусно да го описувам, но само няколико за знание полагам тия нейни блядословни речи: «Хаджи Хрисогоне, брате, слушам, че са си прелъстил на Николайча и си омразил покалугеренат си ученик Рафаила». У второто ѝ писмо: «Брате хаджи Хрисогоне, като прочетох Николайчевото писмо, щеше да ми падне дамла, но, ако ма обичаш, (то и даскалът ми рече пиши на Хаджия) да го проводиш майци му, че да познае коя е хаджи Евгения.» И други такови блядословията много. И ми обади вишеречените что му говорил старец му и он — нему, и ме пита какво да учини. Рекох му: — Иди при хаджи Генадия, и му речи: «В настоящее святиня ви сте монастирски епитроп. Ето старец ме придумва

да ме изпроводи на отечеството ми, но аз не ща да си ида. Не е ли возможно да ида да седя при други старец?» И виж какво ще ти рече, че дойди ми обади. И абие отиде. По мало время дойде и ми сказва, че му рекл хаджи Генадий: — Николайчо, какво, синко, да ти учина самси? Монастирский обичай е, старейски ученик другий старея да не прибира. Но аз ще говоря старцу ти, имай терпение. —Хе, то добре ти рекъл: потерпи, и щеме види; нямай грижа, бог е милостив, ти на него си возлагай надеждата и не бой се! — Помълче мало и ми рече: — Милостивий ми, от вишняго дарован благодею! Чини ми се, че всичко что говорят завистливците старцу ми — най-вече на тебе, добре знаеш. Но и досега не ми си рекъл нечто, но ме все благодееш и ме отечески увещаваш, учиш и со̀ветуваш. Но, както проумявам, то найпосле ще да изляза из Зограф мон[астир]. Но къде да ида без пари сиромах, най-вече на тая возраст. . . Освен да ида в други монастир и да седя при други някой, когото не зная, старец, да начна открай да му уча нравният обичай и да му мия сосудите и да му слугувам като роб. Тяжко ми и горко! — Рекох му: — Не се грижи, ти рекох, бог е милостив, не ще те остави до тамо. Потерпи! Нека ти прикажем учението, че аз ща отѝ при хаджи Генадия да се поразговориме и да видя что тъче и подир вечерня щем ти обади. И предадох му учението и си отиде.

Дожали ми се вече, станах и отидох при хаджи Генадия и пространно начнахме за Николайчеват подлог да се разговаряме, докад му рекох найпосле: — Святиня ви по-добре знаете от мене Николайчевото толгодишно в монастирят си обхождане и докарване и гледате му в настоящее и коликото в монастирски писма списва, учението — ето ви готов славенски писар без заплата. Он да поучи две години още елинска граматика, ще да ви списува и по елин-

ски мон[астирски] писма. Пък ако го проводите в Русия да се учи сос ония проводени юноши, той, мислим, че ще би превозходен от них. Молим, недейте го лиши от учението му, че и мене ми се свиди толвремянний му труд. — Отговори ми: — Добре знаеш монастирските древни злоби — завист не вест предпочигати полезная. — Рекох му: — Грехота е да слугува детето толико години старцу си, че да му не даде барим според заветът си половината, че да иде детето по желанию си да се учи. — Отговори: — За туй и аз щем говори старцу му, че нека да иде да учи, че то може пак да си дойде в мон[астиря].И станах и си дойдох в келията. Ето по вечерня на уреченото време и Николайчо дойде. Прия си учението и поседе и ми рече: —Видях те като отиде при хаджи Генадие и като излезе, та тръгна насам — нечто много се бавихте. Молим, что умствува он за мене? —Рекох ти, нямай грижа, милостив е бог! Ти добре знаеш, че хаджи Генадий и аз не ти мислиме злото, бъди спокойн, следувай си учението, докарвай се, както са си докарвал сос старца си добре. . . И после неколико дни на монастирският им празник, на св[ети] великомученика Георгия, ходящу ми по някои си стареи на многолетствие, отидох и при хаджи Хрисогона. Многолетствовах го и ме покани да седя да обядваме и аз нарочно си останах. Начнахме да се разговаряме приказателно, докад му докарах за Николайча: слиша ли го. Начна пространно да ми приказва, какво никой не го е слишал, нито му е слугувал като Николайча; най-вече благодари, че му чте често правило и му е верен за всичко. И ми показа за по смертта му заветът си подтверден сос клятва пред бога, подписан сос толико достоверни свидетели, какво къде да се даде за подушието му и на другите му ученици, а на 12 000 гроша и на другите му вещи, списани всяка по име, Николайчо да бъде наследник.

Виж, г[осподине] архимандрите, любя ли Николайча или не! — Отговорих му: — Хвалим те за туй и се надея, какво Николайчо ще да те гледа до смерти добре. — Воздъхна и начна сос сълзи да ми приказва: — То и аз добре зная, че за туй му съм дал отдавна (макар че е дете, но умът му по-стар от моя) и до тоя час в руцете му е всичко, что имам. Но що ми говорят някои си от стареи монастирски, можно да сте известни. . . Че то ме плаши, най-после да ме не изпъдят из монастир, че на туй си старо время и схванат от дамла, къде пръждуми да ида? То едно, друго — не видя ли Рафаила что чини? — Рекох му: — Рафаила го изпъдиха. — Изпъдиха го за очи, они пак щат да го приберат, он мирен не седи. Писуват му и неговите приятели писма, че ги провожда на оная, от която съм се покварил. Ето и сега бедствувам: в очите ми говорят тии, които са се подписали свидетели в за по смертта ми заветът. То сега, говорят, разумехме, че туй било твоето и на жена ти хаджи Евгения прелюбодейчето и за то го правиш наследник, а она подлудяла за него и ти писува да ѝ го изпроводиш, а то разумно, не ще да си иде. То вече не е за в монастир. . . Обади ми сега что да чина? — Рекох му: — Гледай си работа, то си са калугерски басни! Гледай да не отървеш от себе си Николайча, че после много щеш да се каеш, но все залудо. И повикнахме да слага трапезата Николайчо, седнахме и обядвахме, и пред Николайча начнахме друго да говориме. И по обядване ме изпроводи Николайчо до келията ми и седна, че ме пита, что сме се разговаряли сос старца му за него. Рекох му смехишком: — То вече все за тебе ще да се разговаряме. — А он: — Аз готвях вон, но подохождах и преслушвах — все за мене се разговаряхте, че пред мене, изведнож обърнахте други разговор. Но и за мене (както ме **си** уверил) жив господ и благословен бог. . .

Рекох му: — Браво, Николайчо, тако те искам!

И после неколико дни отиде сос старца си в Карея. В онуй время чиняше хаджи Викентий, соборний старец Зографскаго монастиря, сос зографци суд на общесвятогорскиият собор за 8000 царски желтици, които разносил за 30 години, като се судил в Росия и взял 2 монастиря — Каприян и Добровен зографски, които била усвоила Росия. То хаджи Викентий ми проваждаше скришно писма, призивая ме да поида в Карея на Зографский конак при него. Зографци пак ме придумват говорящи ми: «Да рачеш да идеш да се разходиш до в Карея, чини ни се, че щеш придума хаджи Викентия да си дойде в монастир, да си се утъкмиме помежду си братски, за да ни не слуша светът». Многажди то тако говоряще ми, рекох им ведновж: «То не е нечто голямо или трудно, освен една изпитня — да ида, че да видиме, негли ще дà бог, че ще послуша». Станах и отидох в Карея на Зографский конак при хаджи Викентия. Като ме видя, зарадва се и ме прия при него си в келията приятелски. Седехме заедно и ми приказва обстоятелне за неколико дни за подлогът си и аз по возможности го советовах и му говорях, какво е по-прилично било да си е дошъл право в монастирят, че да си ище парите, че ако му ги не дадат, тогас на Карейский собор да обади, и там ако не — тогас на Патриканата. — А святиня ви сте обадили первом на Патриканата, че от тамо сте дошли право на общий светогорский собор. Ето сами видите, че Патриканата ви проводила, както е прилично. Гледате и общесветогорский собор туй ви говори. За то ви и аз говоря чистосердечно, да станеш да си идеш в монастир, че тамо помежду си братски да се утокмите и примирите. — Отговори ми: — Нека помисля, че щеме видя. — И тако седехме заедно до 20 дни. Сказва ми г[осподин] хаджи Викентий какво му писал Нико-

лайчо неколико писма за в Цареград и за в Одеса, и му захваля на писмото и на сочинението. — То — каже, — дете родено за учение, но паднало на сребролюбив старец. Гледам го и го жаля, барем дрешки му не направя. И то му слугува, сиромахчето. Чини ми се, че го и пъди. Аз го питам, но то ми не обажда — целомудро и смирено дете. Питам го къде е учило — сказва, че при святиня ви поучило славенска граматика, което ще рече, че е твой ученик, а не хаджи Хрисогонов. Рекох му: — Г[осподин] хаджи Викентий, то ми да не гледаме мой-твой. . . Святиня ти си проводил во Одеса троица да се учат, хайде да пишеме в Одеса г[осподину] Априлову, да проводиме твой Силвестрия и мой Николайча в Одеса да се учат за общенародна полза. Гледаме, че премудрая природа ги создала за просветителна наука. Рече ми: — Да пишиме. . . пиши! — И аз начертах писмото до г[осподина] Априловича и го дадохме Николайчу да го написа, подписахме се сос г[осподин] х[аджи] Викентия и го изпроводихме приз Цареград. Николайчо се соживи. По няколко дни хаджи Хрисогон си отхожда в монастир, а Николайчо му говори: — Старче, ти си отхождаш, гледам за мене няма муле. . . на ногата перстът ме боли, толико време го лекува лекаря, кой ще му плати? Отговоря му старец му хаджи Хрисогон: — Ти, синко, какво знаеш прави! Комуто писуваш писма, той нека плаща на лекар, той нека ти найде муле! Ти вече при него седи, мене ми вече ти не требаш. . . — То пред нас на тръгване му говори. Рекох му: — Наистина ли говориш дядо хаджи Хрисогоне или си сърдит? Остави на детето неколико гроша да плати человеку, зачто го е лекувал, че кога дойдат монастирски мулета, да стане да си дойде в монастир. Ти ако го не щеш, може други старея да го прибере. Отговори: — То что му говоря, святиня ти знаеш, че наистина му говоря. Сказвал

ти съм причината: той ме не слуша да го изпроводя на отечеството му, от сега да прави что ще! И тръгна, че си отиде и остави Николайча. Г[осподин] х[аджи] Викентий се чуди и ми говори: — Видиш ли варварен сребролюбив и безсовестен и ругач! Че ми писало детето няколико писма, та се разлютил. . . Пък святиня ти ми говориш да си дойда в мон[астир] да живея! Сос такови варвари, как се живее? Нямай ти грижа, Николайчо — му рече хаджи Викентий, — добр е г[оспод] и за тебе, синко! — Николайчо му се отговори: — Святиня ви да сте живи, дядо хаджи, докад сте святиня ви, не ме е грижа за ничто, уверен съм, че не щете ме остави да страдая, но все щете ме настави да уча според желанието си. — Браво — му рече хаджи Викентий, — Николайчо, на то да си уверен! Ти сам си писа, на което са и подписахме, писмото до Одеса за вас, моли бога дано излезе итлакът на архиман[дрита] Неофита, той те е синко заучил, той ще да надстои и да те доучи. — И тако остави хаджи Хрисогон Николайча в Карея на Зографский конак. Прибрахме го при нас, следоваше от мене учението си и си лекуваше болестни перст. Подир една седмица се придума хаджи Викентий да си иде в монастир да се утокмят помежду си братски, но сос мене — да идеме и да се върнеме в Карея, да си вземне хаджи калабалъците и аз да изпроводя писма в Цареград до еснафите, за да надстоят за итлакът ми да извадят. Писахме за мулета в мон[астир] Зограф и изпроводиха. Николайчо остана, че няма муле за него.Отидохме в монастир сос радост, зарадваха се Зографци видевше хаджи Викентия в монастирят си. Первом се утъкмиха на всяка година да взима г[осподин] х[аджи] Викентий от монастирскаго прихода по 1000 желтици, докат си вземне 8000 желтици, после се повърнаха: докад не дойде архимандрит Анатолий, не ти обещаваме ни пара.

Начнаха да му говорят и противно несносни речи някои си от старейте. Хаджи Викентий ище да се върне на Карея да ги вика на общесвятогорский собор да се судят. Они ми говорят: придумвай го да не отхожда на Карея, но да чака, докад си дойде архим[андрит] Анатолий. Рекох им: — Какво да ви сторя, и вие не сте согласни. . . Аз го придумах и той си дойде и се помирихте. Ако му се обещахте да му давате по 1000 жел[тици] на годината, не му ги дадохте я! То по мало время знаеме добре, че ще си дойде арх. Анатолий, что ви трябваше да му говорите противно — кой да е, ще да се оскорби. Но правете какво знайте, вие сте си свои сомонастирци. Аз ви молим да ми дадете едно муле да ида на Карея да си изпроводя няколико писма в Цареград до любородците, да надстоят за дано ми извадят итлакът, че според хаджи Викентиевите и вашите разправи, не можах да ги пиша и изпроводя. — Отговарят ми: — То е лесно, ти гледай да приговориш хаджи Викентия, че можеме и ми от монастирска страна да пишеме до патриархът молебно за итлакът ти. Начнах пак да придумвам хаджи Викентия, говоря му: — г[осподин] хаджи Викентий, святиня ви добре сте известни, какво всезнающий и правосудящий мздувоздател воздава всякому по делам тисящекратно. И свитиня ви сте се трудили 30 години за монастирско добро, за то от сомонастирците ли си ищиш, мздувоздаянието. То и учиненото ти добро за монастир и святиня ви сомонастирец когато се представиш, всичко что имаш ще остане на монастир. Молим примирете се и мирувайте. — Отговаря ми смехишком: — Г[осподин] архимандрите, стани зографец да живейме заедно, сега да се примиря. — Рекох му: — Нека ми излезе итлакът, че тогас щеме види. — Е, тогас и аз щем се примири. — И тако преминующи, ето ти и Николайчо на двете седмици си дойде при стареца си хаджи Хрисогона, а он го не ще, нето

Зографските стареи. Дадоха му и монастирско писмо до Карея да му дадат тескере, за където ище да иде. Накани се и хаджи Викентий да иде в Карея да си донесе калабалъците, определиха да ида и аз сос него да си изпроводя что ми е потребно в Цариград. Сутринта докараха монастирски мулета да вседнем да вървиме на Карея. Вседнахме и Николайчо пешком сос нас отхожда. Повървяхме колико пол час място, ето ти гледаме четворица ни достигнаха и ми говорят: Проводиха ни монастирските стареи да ти induceме да се върнеш св[ятиня ти] в монастир, че утре да идеш на Карея. Слезох от мулето и рекох: — Николайчо, качи се! — Он се качи, аз се върнах назад в монастир и отидох при монастирский епитроп право, при хаджи Генадия. Питам го, за что ме връщат. Рече ми: — Не знаеш ли нашето несогласие, что ти е трябвало да се връщаш, та не си си вървял както те наредихме. — Удивих се! Рекох му: — Че аз сякам, че нечто за по-добро ме връщате. — За подобро! — ми рече — Ония, които не щат да се прибере х[аджи] Викентия в мон[астир] они са проводили да те върнат. Гледай си работа. . . Седи да обядваме! Седнах и обядвахме и пространно се разговаряхме. Между разговорянето му рекох: — Сега какво да чина? — Рече ми: — Что ще чиниш, стани пък си иди на Карея и си виж работата и гледай да не оставиш хаджи Викентия, но си дойдете зайдно, както си и додохте приз дене си! И станах и си отидох на келията, поспах мало и станах да ида на Карея. Вървях до два часа място, гледам начна да притъмнява (закоснял съм). Ето ти, ме пристигват до 20 калугери, викнаха върху ми: Къде отхождаш без монастирско благословение. . . назад! Раздърпаха ме и ме повлякоха, завлякоха ме во една колиба в гората и ме заключиха в нея и си отидоха в монастир. Гледам, че ми взели из пазвата 3058 гроша, които бях приуготовил.

РЕЧ ЗА БЪЛГАРСКАТА ПРОСВЕТА

Милодраги мои единоплемянни общества доброжелатели!

Известно, че всякий по закону, вери, чину и званию своему има неотменний долг к богу, к царю и отечеству своему, според туй и аз в настоящее, по крайней мере сос моето усердие,предприемвам вкратце да поговоря с моите си милодраги единоплемянни отечества ревнителния общенародния ползи доброжелатели, за учителското в Болгариа по някъде предприятие и за ученическото поведение.

Слава и благодарение всевишняму, че според неговата безприкладна благост, на превечния премудрости, благодатне и чудесне, светливите просвещающи и соживляющи зари и в горката ни Болгария по някъде отчасти се блеснаха! На невежеството, на суеверството и на покривала притворности коварното ослепляющее влияние марчивата совсем пръснаха! Подойдоха в чувство на премилия Мати Болгарии милодрагите и изкусни рожби и прибягнаха при превожделенната си суща родителница,премилая Майка Болгария; начнаха чрез матерния си природний язик да се просвещават и воображават во словесности деятелно, отчасти; посогледаха за мало време пътеките на учението, видяха на каква височина стои божествения прекрасний и светлий храм на науках и на художествата; разпълзаяха се като трудолюбиви мравие и летнаха като ревнивоохотни пчели милодрагите Мати Болгарии рожби, и усердно притичват в предградието на божествените вечно-

блажени, просвещающи и воображающи человечеството, безсмертни дарби, за да се просветят, вообразят и украсят.

Подбраха повседневно да притичват болгарските младежи усердно в училищата при учителите си, внимателно слушающи по природния си славеноболгарский язик словесното си просвещающее учение — най-полезное к воображению и к украшению нрава обучение! И то тако слишавше, чувствуват необходимост, та да е к всему способност: смишляват сос каковий образ да достигнат до тогова. Божествений сонм на науките и на художествата соединени сос неразвезания союз, показват се на нихните умни погледи; безсмертний свет, който от них блистае, показва на младежните им души то, что са они, и то, что можат они да бъдат, когато нихния разум се озари от нихното просвещающее сияние!

Математиката сос изчислението, измерението, сравнението, уподоблението, соотношението едното к другите, равно като логиката направя умът правилен, точен, научава го да мислит по человечески, показивая что е истина и что е мечта — дуру до и в най-отдаленните и от обикновените умове сокровенните предмети. Физиката, която обсмва всичката подхвърлена на чувствата ни природа, подкрепляема сос математиката и с логиката, вижда, слиша, опипва всичките вещества такови, каковито са они в самото дело — то вознося се к превиспренности при несместните звезди, то проницая в мрачния бездни — изторгает часто неизповедимия тайнства естества, които доказват премудрост создателства и сос тия, които приближават к нему человека, през неговите тенки понятия. . .Ето как се возвишава ум смѐртнаго, И заради това священное и светское нравоучение спешит да вознесет и серцето столико високо, както и умът, в което му историята сос всички примери

спомоществува да опипва бога сос всичките чувства, во всичките негови направи, да умее да го обожава и должностите си к началнику, к подчиненому и вообще к ближняму да изпълнява, да умее да повелява, да умее добродетелно да живее — туй е толико необходимо, колкото и да дихаме. А според туй нему не е ли потребно да бъде правосудно, и не бив поставлену судию? Кой может противу да скажет, че он не е судия, по крайней мере сам на себе? Зачтото человек предпринимая какво да би било, должен е всякогаж сам себе си да судит, да би познал дали любит он честността, неговото дело дали е сходно и согласно с божествените, царските и с естествените закони. И тако заради това не е ли нужно знаянето, което ни преподава под имято законничеството? А ако ли му вручат царската власт веси правди, когато от единия страни се изливат горестните от невиннопритеснените селзи, а от другия — наглий порок сос дерзновенната рука возвися гордое чело, подавява слабостта,сколко лесно да умее сос единий наклон на тия везни да подемнет невинността, да ѝ утеши скорбта и да свали гадното високомерие. . .

Всички тии знания и разния от них, които произхождат отрасли, трябва да наполнят душата, която без това била би пуста. Но что же в туй? Колико да би бил человек просвещен, он не может да бидет полезен, ако ли своето си просвещение, своите си мисли не может да сообщава. Подобен е фарусу, определенному нощное време да освещава великото морское пространство и да спасява плувците от разбития; ако ли неговия фанар е затворен, то все равно хотя би фаруса не било. . . И тако за да би человек освещавал сос своите си знаянета другите, надлежат, что би неговото просвещение могло да се излива чрез лучите слова. Заради това е потребно знаянето на язиците, а най-вече совершенното знаяне на при-

ро̂днаго̑, за̀что̀то вся̀ки се ражда̀ ра̀ди по̀лзи̂ своего̑ отечества. Что ли значит совершенно знание язика? Да умее не само чисто, ясно да изражава мислите си, но още приятно, убедително и сос торгающия образ — и туй то е то, что ми називаем красноречие. За ползите и власти над серцата на о̀наго да говоря сега, било би излишне. Аз съм щел само да покажа, как в то сами да чувствувате изволите, какво всички упомянутия тува и от них както произхождат знаянета, толико тесно между себе си са сопряжени, что не трябва ни едного да изхвърля, за да не направя тщетни другите; всички они, подкрепля друг друга, способствуват да созидят, да украсят и да возвишат душата. Всички са они предшественици на мудростта и на добродетелта и преизобилно са блистателни, чтом би облистали отвореното юношеское серце, что-то ще да бъде человек, и что би наполнили неговото златое время, когато он должен да приуготовлява себе да бъде полезен на той степени, в които го судбата избрала.

Аз съм должен да се призная, какво пътят на учението е тягостен и труден, какво светлия храм на науките е на височина, на която дирята е крута, наполнена сос тръние. Но по совершването на тойзи път, колико е лесно, колико е отрадно да видя себе тамо, гдето истинната суща слава пред очите на отечеството изчисляя на младежите времято, показивает всичките нихни часове, наполнени сос залягането, трудовете и говорит: «Ето изкусни и доброделни за всякаго чина и звания твои защитници; ето нелицемерни общества членове на твоите граждани, пазители на твоите закони, достойни за тях бремена, които като возлагаш на них, ти им правиш чест. Они си наполняли времято сос цветове, и щат да го наполнят сос плодове. Аз съм ги в пазвите ти ввела и ща да им в пазвите ти свидетелствувам всич-

ки̃те ни̃хни постъпки и всички̃те ни̃хни усе̃рдни̃ трудове и часове, за да би ги увенчала сос моите неувехняеми венци». Ето глас слави! Вие без сомнения го внемлите во внутрености у вашите серца. Укрепляйте го сос всите сили. Пазете се да го не заглушите и не стидите се да любите истинната суща слава страстно. Тая единая страст е достойна серца мудраго. Аз зная множина, не могши да се удостоят нейната благост, противу нея возглашали и се притворили да покажат ней презрение — но несравнено е по-легко за нея лошаво да говорят, нежели да умеят да ѝ заслужат.

Вярвайте, милодраги ми единоплемянници, според вашите собствени чувства, какво она единая е виновница на всичките велики работи. Человек, който нея не чувствува, е слаб в стадото на человеческаго рода, млеет и се пресмича под мрачиния иг и ленивия живот. Но който гладнее за сущата истинна слава, той отхвърля недостойния покой, сам из себе се изтръгва и, тако да скажиме, несметно умножава самаго себе в младото си время в трудовете на учението, во времято на совершеннаго возраста во исполнение на своите должности и, служа на человеците сос силите и с просвещението, далеко ги оставлява в някой си род обожения себе.

Тако, милодраги ми единоплемянни, сос едината слава са учинили всички велики во всичките родове человеци. Сос нея са составили юнаци, тия победители народни и защитители своего отечества, тии законодатели, философи, звездобройци, превозходни писатели, тии благотворители, просветители на человеческаго рода, които ни приводят во удивление и возхищение; сос нея [е] направено всичко, что е било велико и достойно на нашето обожения и нине отчасти се поблесна и в наша Болгария!

Векът бива плодът на предшествующаго и цветът

на̑ последу̀ющаго века. . . Сла̑ва всевишняму по настоящее правлението е согласно сос правилните закони и верно приверженитe подани са благосклонни помежду си, любовно соединени и согласни на общенародното си всеполезное добро! Ето че и в Болгария по някои си градове и села св[етите] церкви се поподновиха, училищата се поразшириха и сос изкусни учители понарядиха и повседневно единоплемянните ни младежи усердноохотно и ревностнорачително отходящи при учителите си, прилежно залягателно и внимателно по природния си язик слишащи учението си, трудящи се и старающи се да се просветят, воображат, обучат и украсят в словесната благонравна, вечноблажена и безсмертна деятелност! Непостижимия провидения судби, чудеса и дела!

Стараеми от ненаситния сладости к учението, милодрагите на Мати Болгария искрени рожби, доброволно оставляющи скромните си отечески селенията, пламянно желающи да удовлетворят своему безпределному любознанию, пренадвиват всичките препятствия и опасности; сос тверда сила и с решителна воля достигват своето намерение — достойните на отечеството синове вменяват на себе долг и чест да поддержат на младого Атлета и да изидат на неговото прекрасное поприще! Всекратно познаха на Мати Болгарии милодрагите и искрени рожби, че мудростта, вежеството и добродетелта са нелестное и всякогаж готовое богатство и красота, който ги придобие. Долготата на живеенето и годините на животът [са] в десницата на премудростта, а в нейната левица — богатството и славата! И венец на премудрите — нихното богатство, говори св[етото] писание.

Като чтом начнаха болгарските ни младежи да си следуват просветителното словесно учение по

природния матероболгарский язик, то всекрайно се позна, че неима ни едно място в Болгария да остане непросвещено, в което би своите си плодове не могли да пренесат науките; неима ни едного человека, който би не можал за себе да ожида от них полза; что по-свято и что по-спасителное может да бидет, както, като се поучава в делата господни, на високий на неговата слава престол да гледа мислено и да проповяда неговото величество, премудрост и сила?

Представите себе (невидимо говори премилата ни Майка Болгария болгарскому юношеству) будущее состояние, к което сте вие от всевишняго избрани. с благоговение внимайте приветливим увещания на премилата ви майка, която ви увещава матерски и ви повелява родителски: залягайте и обучайте се прилежно. Аз, милодраги ми рожби, да видя болгарска Академия из болгарските синове состоящую желаю; усердно прочее поспешайте да достигнете совершенството в науките; това е ползата и славата на отечеството, това моето намерение требует. Не са описани още делата на моите милодраги синове и на вашите предяди и не са возпети по достоинству нихните преславни работи, които они преди сестрините ми синове ви на свят извадиха по природния ви язик най-паче от другите язици букви писмяности и ви оставиха различни преславни примери. Постарайте се усердно в обогащението на разумът и в украшението на болгарскаго слова, за да бъдете угодни на правлението, достойни членове на всякаго чина и звания, полезни сами на себе и на вожделенното ваше милодрагое отечество!

А вие, любезни ми единоплемянни младежи, които повседневно в училищата при учителите си усердно ходите и по природния си матероболгарский язик урочните си учения внимателно приемвате, вие, любезни мои, вие сте добре проумели, че

любовта, охотата и ревността к обучению мудрости и тяжките трудове облегчават, които утреневат к мудростта не щат се утруди, зачтото она сама които я ищат люби, които ѝ нахождат благодат у нея. Заради това, благоразумни юноши, из младости се учете, во всякое дело всевишняму се молете, зачтото всевишний дава премудростта и он на премудрите е изправителя.

Проумява се мислено, милодраги ми единоплемянници, какво невидимо стоит премилата ни Майка Болгария сос разтворени пазви, к небото сос распростерти руце и к милодрагите си искрени рожби сос кроткотихи, бистровзорни, искреносооживляющи и с магнитопридърпателни погледи над милодрагите си рожби радостна, возусмеяна и весела взорновтрещена погледва; благоразумно, советователно, увещателно, сладостно матерски ги поучава, говоряща: «Милички мои превожделенни рожби, вие, които сте се назвали благодейни училищни настоятели, во благопредприятието благоразумно и чистосовестно стойте, учителите по правдости благодарно награждавайте, на залягателните сиромашки ученици, които са за учението си недостаточни откъмто пари, по возможности и по прилики от общособраните училищни грошове благодейно и человеколюбно им поспомагвайте. Повседневно слушате увещателнаго благовестнаго спасителна гласа, гласящаго: «Ето вечное блаженство, царство небесное помежду ви е. Работайте, докад свет имате!» И паки: «Не е добро да отнимате хлябът от чадата и да го хвърляте на пцетата, най-рече на людските, за да ви лаят повече и като се обядат, побесняващи да ви хапят, гризат и беснонадъхват». «Пазете се, ви говори и св[етия] ап[остол], всякому духу и всякий плод от вкусът се познават.» Ето нам матереувещателний вразумителний и наставителний глас!

Вие же, милодраги ми единоплемянници, внима-

телно и усердно следовайте вече по увещателния, матерosладостний, советователний и наставителний глас и надстаявайте общежително, благоразумно и благодеятелно в общежителното благопотребное предприятие! По священной должности и по человеческой возможности, всякий според силата и по благопроизволению си, любовни, соединени, сходно, согласно и богатодарно за училищни каси общежително помежду си соберете, за да можете охолно на учителите да заплащате, за училищата си нужнопотребните книги, карти и други нужни-потребни неща полегка легка да купите; и на някои си желающим и за науката достойним сиротам сострадателне и человеколюбне да споспомагате; и за таковое ваше богоприятное и человекопохвалное благодеяние всеблагий мздувоздател и в настоящее и в будущее тисящекратно ще ви воздаде и по правду щете училищни ктитори и приложники да се наречете; и вашите честни имена и в церковния помяник да се помянуват на божествену́ю службу во оставлени грехов и за сугубото ви благоденственое здраве, и во всенародния летопис щат да се напишат во вечноблаженное, от потомства в потомство возпоминание! И по мало время, помощию всевишняго, благодатне и чудесне щете да се сподобите, милодрагите си чадца и соотечествените си единоплемяннни младежи да видите в словесните науки просвещени, в деятелности воображени и в благонравственото украшени; достойни за отечеството членове на всякаго чина и звания, всякогаж за всякакво, всячески сходни, сгодни и полезни. . .

Прочее, всеблагий светоподател да ви просвети, вразуми, научи и настави на полезния, според безпрекладната си благост всичко на общежителната ви полза да устроит и да ви укрепит и утвердит в благопотребното ви общежителное предприятие и всеполезното ви общенародное поведение; да ви изполни

сердечните всеполезни желания и да ви сподоби по мало време да си видите чадата и соотечествените си младежи в словесните науки просвещени, воображени и украшени, достойни за общежителството на всякаго чина и звания членове, и от всея души и серца с благодарение да речете всевишняму: ето чадата, които ни си поподарил, всеблагий боже! То, до толико вам от моето простодушие да бидет доволно, извините — и здравствуйте!

Ар[химандрит] Н[еофит] Петров Кот[лянец]
и Хилендарец Доброжелающий

ПИСМА

ПИСМО ДО ЙОСИФ СОКОЛСКИ

На Соколе Габровскаго М[анастиря]
Всепреподобному г. Архиман[дриту] отцу Йосифу
Приветственне
В томже С. Монастире

1842-го, юн[иа], 30-го

На Соколе габровскаго м[анастиря]
Всепреподобнейший г[осподин] архиман[дрит] отец Йосиф!

Кой ли не знае, какво всякое нещо на времято си е угодно, и искреное о Христе дружество, и в нуждата по бозе друг другу благочестивое спомощствование е богоугодно,человекопохвално, преполезно и сгодно; или не разумява, какво на всяко нещо мярката е благоприятна; или и на терпението и на молчанието е прилично благосклонното содействие и разположение. . .

Посмисли, че начна втора година какво за обществото за божа правда страдая, и толико писма им, и на Святиня ви проваждам, и не едно от никого до нине не приях. О! Не мога вече да трая! Охтикясах, мозкът ми се замая! На туй толвремянно умолкване причината коя е, совсем не зная!

Не доумявам се, прочее, дали още и аз да молча, или да подбера да начна да гълча. Ох! Аз и ако молча, но каманито щат да начнат громогласно да викат и планините щат да екнат, и коликото народи живеят по светът ушите им щат да заглахнат, умовете им щат да се удивят, и разсуждението им ще да се вспре — за да разсуждават от как се е светът создал щото не е ставало в никой народ таково срамно и омразно

нещо! Ах, единоплеменное наше болгарское общество и твоите началници!

Любезний о Христе брат! Туй общенародно и ваше молчание ме докарва в велико сумнение и недоумение! Дали толико се уплашихте от всеяните погречени триновски чорбаджии, митрополитски фатрийски чиновници на божествените и естествените, на султанските и на гражданските права-закони противници и преступници и на единоплеменнаго нашего болгарскаго общества изначала всесовершените зломисленици и поразници, които сос техните скрити измислени трепрокляти общества кварителни, и всековарни, и благочестия разтленни и, душепагубни закони, верните султански поданици, нашите премили единоплеменници, по други царства и области пропъдиха и пропъждат, и тайно всякогаж се советуват. Или по техните охоти народът да пребърнат — от болгарскаго свойства и от султанскаго поданства да се отвърнат. И някой сущи Мати Болгарии син, султанский верний и покорний поданик, и на общества за мирността и за доброто богу и султану и на общенародното угодно желател, ако ги повозпре и им порече: «Болгарен грек не става. . . приз морето не минува, на Мора и на Керит не отхожда и отечеството си не оставя. . .» А тия тутакси сос митрополитът си, правят що правят, оногова вернаго трябва сос клеветите си или да го обесят, или да го сюрдисат, народа да уплашат и да правят какво щат. За то ти говоря: дали са се толико уплашили, или са се сос тях согласили — че друго се обещават подписно, друго смишляват лукаво, и друго правят коварно. . . и си молчат — показват се сами какви са. . . От тамо ги е страх, от гдето совсем не е страшно, а което е на законите противно и ужасно, сос него се согласяват и обществото и общежелателите поразяват. Защо? За мало трепро-

клят ентерес и за залудна слава! Но нест тайна яже не явится. . .

Смишлявай, прочее, братко! Колико години се старах, страдах за единоплеменното християнско благочестие, за да го не купуват само нашите болгаре душепагубно — а нине втора година ме умертвяват в заточение. Защо, проумява се, че са началниците народни сос владиците согласни. И ако са, аз що им чина, че ми взеха всето що имах и ме проводиха в заточение гол, и ме мучат безсовестно. Мислят ли да ме уморят? Бог не ме уморява! Но аз познах прочее от тяхното лъжовно обещаване — показва ги и тяхното молчание. До нине за люборидното единоплеменно общество терпях, но преля се вече. . . Срамът и грехът да е техен, ща начна сос божия помощ да гледам за избавлението си — тии да мислят прочее за спасението си. . .

Много беше по-добре да надстоят люборидните наши, които са се и подписвали за мене, да ми извадят итлакът, за което и аз до нине терпях, но що да им сторя. . . Кир Димчо зимас ми обаждаше какво мутлак ще надстоят и ще ме свободят,но гледам нищо и никакво до нине. Прочее, и мене както ме бог просвети ща правя.

Брате! Ако си по бога и брат и единоплеменник, християнин и о Христе за обществото и за державството добромисленик, обади прочее на единородните наши истинни християни, султански верни поданици, да се не боят от погречените богу и султану трепрокляти противници и народни ненаситни изедници! Но когато ги попита державството право да обаждат, за да се равно сос тях противници жестоко не накажат. И оставам

На вашата о Христе братска любов
НеоФит архиман[дрит] Котлянец
Доброжелающий.

ПИСМО ДО НИКОЛАЙ ЧУШКОВ

Его Люборордию
г. Николаю Цановичу Чушки —
Молитственно
в Тревна

1842-го юниа м[есеца], 30-го

Достопочтенний любородче г. Николай Цан. Ч.!

Господине Николае! По всички свят няма като наший болгарский народ: друго да говори, друго да мисли и друго да прави; инак да обявлява и согласява, а инак да совершава и поразява! Защо ли? Не за друго, освен за трепоклят интерес, за слава и за гордост. Обществото болгаросвоеплеменно сами единоплеменните всеяни, и сами себе хитростно, насилно и пребеззаконно началници полагающи, се противят толико время на божествените, естествените, държавните и гражданските права-закони и са пропъдили и пропъждат от отечеството безчетни султански верни и покорни поданици в иностранни държавства. И не се смишляват, че правдата се изтончава, но ни се скъсва.

Молим ви, като словесни, человечески право разсудете и правото от кривото, истината от лъжата, добре по бога отделете, сос чист разум на светът погледнете и вижте между другите народи, дали чинат тако, каквото чинат триновските погречени чорбаджии, митрополитски фатрически чиновници, сатанински единомисленици, Каинови, Юдини. Анини и Каяфови подражатели и сонаследници, на болгар-

ското наше сиромашко общество трепрокляти и безбожни иедници.

Тии и богопрокляти и от нашето всенародно болгарско общество открай трепокляти предатели и продавци, тии продават и пропъждат султанската вярна и покорна рая и погречени сущи демонски синове, сос чорбаджийство и сос владишко фатрическо чинство помежду си измишляват скришни сатански техни нови трепрокляти закони, сос които плашат, умертвяват, и сиромашкото ни болгарско общество всекрайно поразяват. . . Но правосудящий бог скоро ще и тях да порази и из Болгария всекрайно до един ще да ги изтреби, и сиромасите, от тях коварници, съсипници и иедници, чудесно ще да избави и свободи. Скоро щат да им се открият помощию божиею, пребеззаконните работи пред полномощний и праведнейший султанский суд и щат да станат позор миру! Любезний любородче, бог позабава, но никогаж, нищо не забуравя. . .

Като се е видяло прилично според техните трепрокляти закони да ми усвои митрополита и конете, и книгите, и дрехите, и парите — че гол на великата сряда (сущо като евреите Христа) приз нощта да ме грабнат и мучителски у Св[ета] гора в Хилендар м[анастир] докарат; и нине из Хилендар, в Зограф м[анастир] преместиха — за коя ли погрешка? Освен, че се е на султанската шура предложило владишките на[д] болгарското общество насилства и грабителства, и за правда афорисми. . . Ето владишки и погреченочорбаджийски правди и закони!

То е чудно и не, но на люборoдните второгодишното молчание е безкрайно по-чудно! Толико народно общество от единого грека владика и от неколцина триновски погречени чорбаджии или се е уплашило, или се е прелъстило, че толико време молчи!

Люборoдний господине, мене не ми е заточението

толико тяжко, коликото ваше любордно общо молчание! И то не за друго, освен че всичките други народи познаха, какво болгарите за никакво добро не са достойни. Защо един го от державството изпрося, а чорбаджиите го продават. И оногова, който го е изпросил, на владиката го предават и молчат. . .

Обаче, сос божията чудотворна и вседействителна помощ, приближава время и ще се открият и общенародните несносни за правда тегла, и моето второгодишно страдание, и митрополитските и грекочорбаджийските безсовестни и пребеззаконни работи. Ваше люборадие, прочее, от техний страх, коликото можете молчете и за мене, коликото от бога не ви е страх, зло говорете и гълчете — аз честно да умра благопроизволявам и безчестно да живея совсем не изволявам. . . И оставам

На вашето люборадие
У Зограф м[анастир] в заточении
Неофит архаман[дрит] р[оден] К[отлянец],
Доброжелающий

ПИСМО ДО ХРИСАНТ НОВАКОВ

«Любезний ми Новакович, Г. П. Х.!

Ти добре знаеш, че тоя свят е кат цвете
Върти се и играе, като малко дете. . .
Кат колело скоро се върти, обраща!
Внезапно горнее доле и долнее горе завраща!
Всякий по мнению от него се захваща. . .
И то различно по делом — всякиму заплаща!
Человеците мудруват, стояще прави,
Обзъртат се и гледат кат горски плахи крави!
О! Счастия по случаю, временное время!
Внезапопременяемое, несносное бремя!

Рок, Судба и Фортуна, на верх Марагедик се
прегращат!
Хоро играющи, крехнато се въртят, завращат. . .
Мудрии же Музи различни цветия собират,
За прекрасни венци да плетат ги отбират. . .
С торжествени песни слично припяват,
Рачителей мудрости нетленно венчават. . .

Прочее, премудрому мало довлеет,
Той всячески, как да се докарва, добре умеет. . .
Таковий, нипочто никогаж не заблуждава,
Всякогаж всякиму — и Богу угождава,
Святий же закон, правостию изполнява,
Благочинно живя — в рай я водворява.
Прочее, блаженне по бозе те ублажавам,
За то и о Христе, братски те поздравлявам!

Надея се, че вече не щеш да се умолчаваш,
Но щеш начна да ни отписуваш да
благопроизволяваш.
И за преподобное в[аше] состояние обявляваш,
В многомятежното ми обстояние поутешаваш.
Милодрагий ми г[осподине] златоцвете,
Молим, неотменно тако благопроизволете
И които за нас питат — от нас поздравете
И о Христе искреност покажете!

Всеблагий бог дарувал всякому человеку: ум, разум, памят, разсуждение и совест. . . Прочее, мисли разсуждай и чини! Г. Н[еофит]

ПИСМО ДО ЕМАНУИЛ ВАСКИДОВИЧ

Милодрагий ми Словеснейший учител Емануил Васкидов!

Цяло-окружно-четверолетнее небрежливое, унилое и глубочайшее в[аше] словесия умолчание и заспание многажди ми насили в движение перото к возбуждению. Но не успя — и содействова к намерению! Но невиност очи веселие сияет, на челе же мир и спокойствие изображает. . .

Милодрагий ми любородче! Слава живих ест живая, а мертвих — мертвая. Но иногда страст по безрасудней вини, и живих ею не одаряет, или по злобе, не взирая на правосудие, ея отнимает. . . Но истнная слава человека благоразумнаго в славном его действе состоит: прямая же слава и похвала ест та, по разсуждению о соделанном им добром деле.

Ибо, гораздо болшее состоит честное действо единия токмо минути, нежели прожития тисящелетнаго века.

Известно,яко благодеяние в благополучии жизни, не может сравнити се ни с чем, кроме посвящения ея дарователю дния. . .

Любимиче! Мню яко нест ничего тако сладчайшаго как любви к отечеству, ни тако желателнейшаго, якоже жития в отечестве, ни тако честнейшее, как положения живота за отечество. Не бой се. . .

Живеют още и до днес в блаженной памяти: велики Александър Македонский, преславний кавалер Сцеволя, сердечний войн Пергамид, преславний вожд тивейский Епаминонда, достойно памяти из-

реккий: «Нине Епаминонда раждает се, егда тако умират.» Смишляй. . .

Прочее, те оставляю в благоразсудном твоем разсуждении и в мирноспокойной твоей чистой совести и в благопроизволном разположении духа и воли твоея склонности умствования — и якоже возмнится, делай дондеже свет существует, остаю же и есм

В[ашаго] искреннаго любородния, иногда
искренний Архим[андрит] Н[еофит]
П[етров] К[отлянец], для общенародния
ползи жертвующийся

1844 Дек(емврия)

Милодрагий ми лобюродче! Известно яко всяк имеет должност ползовати сродство, отечество и приятеля и именовати се честний: человек же честний ест должен бити совершенно честний. Достойнство же честнаго человека должно необходимо бити неразделимо его сердца, изполняя должност свою.

Ах, должност! Священний всякому обет, которим ми вси обязани живем и зависи на нем! Аще бихом тако должност нашу изполняли, якоже о оной потверждают, то всякое человеческое состояние би остало се при своем любочестие и било би совершенно счастливо — и прочее и прочее. . .

Любезный ми Новаковичь, Г. П: Д:!

о Ты Добрѣ [illegible] чи твод Свѣтах с [illegible] цвѣтате!
вирталиц и цедиа, [illegible] Добрѣ . . . —
Ками колико! Старо су виртаси образцу!
внезапно! срнѣк Добро, и Болнѣк Горѣ заврацца!
верный то мнѣнія! от него су издвизца — — —
и тко различно то Добро — верхиму [illegible]!
Человѣческаѧ мудрованія, Стазице Правѣ!
Обзартаѧду, и Гладо [illegible] Горска, тлази Мраву!
О! счастія то случаю, временное врѣмѧ!
внезапнопреизвѣнуемое! несносное бремѧ! . . . !

Рокъ, Судба и фортуна! на вѣр Мирогледіѧ су Прѣдрасудкѣ!
Дѣро играницы! Врѣднѣ су виртуд, заврацца! . . !
Мудріи же Мужи! различных цвѣтіѧ Собирателіе! . . .
за Правѣдну [illegible]! да тлѣвѣ не [illegible] . . . . . .
Од Тврдесталведу тѣсну, Слично Прилтѣвши!
рачителеи Мудрости! [illegible] вѣнчавати . . .

Прочее Премудрому мою Бевѣтему,
Тои вечасни, [illegible] су [illegible], Добрѣ [illegible] — —
Таковым, Нисточно нитагды, Наизобрнудава
вѣрнимъ вседаиму — и Богу угоздава — — —
Стати же закона, Правдоіо исполнува —
[illegible] живу — въ раи су водворува — — —
Прочее блажен! то вода ту убланнива
за то е урѣди, бранѣни тиѣ Наздравлува
Надѣюсд чи веће, нецени да су [illegible],
Но ищих начни да их [illegible], да благопроизвеzувише — —
и за Преподобное в. Сослодніе обѣнцувам —
въ Многоцѣнное ми Вѣсподніе, Поздравлявшие — —
Милодрагій ми Г. [illegible]!

Писмо на Бозвели до Хрисанат Новакович от ноември 1844 г.

ПИСМО ДО ЕМАНУИЛ ВАСКИДОВИЧ

Словеснейший любородче г. Емануил Васкидович! Священная должност ме принуждава, природа ме убеждава и благослучието ме побуждава и смелости повод ми в настоящее подава да ви увещавам за обще-народната полза и добро,обще да се стараете согласно.

Темже прочее делайте дондеже свет имате! Преминалото отишло, настоящее дошло, а будущее — неизвестно. Вяра твоя спасет те — но и тя без дела мертва, както труп без души, облак без дождя, древа без листя и без плода. Само богу е дадено словом, а человеку разумом, словом и най-вече делом и благодатию всевишняго да се оправя в благосостоянное разпоряжение и благочинное устроение — и прочее.

Известно е, че всякий си има дарованието и должността — и на всякое нечто времято, мярката и орудието са потребни, и сгодни, и прилични, чрез които можат добре да се обработят лесно в ползу — и ничто без них, никакво.

Дали е било негде някогаш нечто само сос мисляне и сос речи, освен суеверное чарование и баяние? Покажи ми, говори ап[остол], веру твою от дел твоих. Знайно е, че времято се върти, прехожда и благослучайното не чака, но заминува и си отхожда. Ми докад се наканиме, мислим, че после не щеме да найдеме за что да се хваниме — освен щеме да начнеме да се почесваме!

Вашето общежително коснящее до нине помайване в недоумение и в сумнение ме докарва, и в сожаление ме накарва! Непостижимая судба!

Мислим да не е в настоящее опасно да си представят болгарите ни обстоятелне общенародното от грековладиците и от грекоманите несносните обиди и всепагубните беди и напасти, които са съсипвали и съсипват, омразявали и омразяват тайноковарно, под видом вери, горките болгари, пред светлейшето високопревозходителное правителства благоразсудное собрание. Но за коя ли причина, страха и ужаса се умолчават и помайват любородците ни, то они сами знаят, что ли мудруват и си баят—и прочее.

Всите в подсолнечная познаха султанската проливаема прещедрая милост в державството му, повсякаде на всичките народни жители равно. Само нашите болгари не познаха от грекоафорисееескаго страха и ужаса суевернаго, и като неми молчат и не си обаждат несносното тегло и общенародният си съсип, и не попросват да им се дозволи да си имат и болгарите от народът за народня полза священоначалници во славу божию, в чест народности, в угодности державства — не смисляющи, че никой народ не произволява, ни никоя вяра и закон не допуща да им бидат священопастирите от другаго народа, и нито они на пастирите, нито пастирите им нихният язик да не знаят; само благочестие, като спанак без драмове, сос грошове насилно да им продават. Истуканство хананаанское!

То прочее зависи и состои всякиму на разсуждението и произволението. Можно е насилно да се вземне, но да се даде — никогаж никак. Грекоманството е преизполнено с тайноковарство, което убаваемо убайва открай и до нине горките болгари и полага в сумнение правлението. Но то позна, и знае как ще направи; видещете — не ще се забави!

Зато, като сущий болгарен и верноприверженний держ[авства] сул[тански] поданик, като на сущи болгари и верноприверженни султ[ански] поданици

ви писах и писувам: мислете и правете благоразумно за общенародната си богоприятная, человекопохвалная и законная полза и се отървете от грековладишки и грекомански беди и напасти и не полагайте светът в сумнение!

Прочее, разумевайте что ви се говори! Никополска, Севлиевска и С[в]ищовска казà ви са доволни за едного, когото щете да изпросите от височайшия Порти за священоначалника от болгарскаго рода, во славу божию, в чест и похвалу вери, и народу в ползу. За което друго не е нужно да биде, освен общенародна жалба с неколико общенародни подписи и с мухтарските печати. Ако е можно и еламмазари от мехкемето. И тако учинивше, бъдете уверени и дойдете двама-трима в Цариград и си получете желаемите — за кое ви ожидавам или вас, или отговорът ви по-скоро.

Оставам и съм
в[аш] искрености Доброжелающий

ПИСМО ДО ЦАРИГРАДЧАНИ

Достовернейшее обявление

Понеже е известно на всите нашего болгарскаго народа любородци, за коя причина на никой суд ме отсуди, нито и до днес погрешката ми обаждa, полномощний суд патриархский, само смертелно три години у Св[ета] гора от монастир в монастир в затвор ме мучи и изгноява!

Обаче погрешката ми ако и до нине не се обявлява и на законний суд не се представлява, но явно прочее се проумява, защото е била весма много на всесвятейшата велика церква на законите, негли, противна! За то, невям, я показва тайно и непростителна! Обаче всякий е известен, че тая погрешка не е само моя, но е обща на нашего болгарскаго недостойнаго народа, който попроси 1839-го л[ета] и от височайшата султанска Порта и от всесвятейшата Патриаршия да му подарят и нему от своего рода священоначалници. . .

Известно е прочее всякому любородцу, какво державството султанско н[ашему] болгарскому народу просимото дарова, и всесвященното патриархско сословие писмено до няколико в Триновската епархия градища и велики села обеща и спроводи и се возблагодари сос радост и веселие сиромашкий народ болгарский!

Но можно се видяло законно, прилично и благословно, според соборните восточния церкви правила и православни благочестивия догми и според еван-

гелските закони и апостолски преданийта, за да придобие препростий народ болгарский желаемото си просимое, неотменно трябва, на когото се е первом за то помянало имято, на животът му да му се вземне всето что има и той без милости в затвор да изгние! Да видят болгарите и да познаят, че ако смеят, пак нека просят някого от своего рода — и той нека не бяга в някоя пустиня! Горките болгари!

То вече е можно, превожделенното ми болгарско общество несумнено да се надее, совсем като се стопя беднейший аз в отсудителний затвор за общенародното желаемо, че тогас неотменно ще да получи дарованото и писменообещаното си желаемо (дай всеблагий боже!), че за то и толико время до нине молчи и нигде гдето прилича и както подобава за итлакат ми не се е помолило, нито нечтичко спомогнало! Сумнявам се, че залудо се мами предрагомилото ми болгарско общество! Различно толико години е горкото измамвано! Бедная Мати Болгария! Беднейши твоите мили и за оплакване достойни рожби!

Любезни рода н[ашего] любородци! Ако съм и в заточителний затвор отсуден смертелно да страдая, далеко от превожделенното си болгарско общество отлучен, за което да не мога гдето трябва за ползата му да продумам, винаги да плача и да желая. Со всем то, ако се и нахождам в беди и напасти и всякогаж от всякиго, всячески покруснат умирам и сталчам, но своеродното си болгарско общество из умът си нипочто, никогаж не изваждам, смишляющ за просвещението му, за да понадстоя (ако ми и някои си возбраняват) по възможности в затворът си, и из него, за да се просвети и то, каквото и другийте народи.

Искрената ми к своеродното общество любов ме не оставя, но всякогаж в несносните ми беди и смер-

тоносни тригодишни напасти ме непрестанно подканя да приуготовлявам за общенародното просвещение з́а ползата за напечатване полезни книги. И ни темний ми затвор, ни безчислените покрусванета, ни грозните и омразните пцуванета, нито страшните и ужасните прещенийта и возбраненийта можаха да ме возпрат, за да не списувам и превождам за общенародното мое учебни книги и да не поучавам и в просветителното учение тогова духовнаго сина моего Николая Д[имчов], когато и коликото ми приляга да не обучавам, за да биде по время в н[аша] Болгария негде за полза учител да не приуготовлявам! Когото, открай, че има за просветителната наука от бога дарба, непогрешно познавам. Но и той горкият!. . .

Видев прочее, ден на ден че приумножава покривало притворното сонмище завистнозлобното си свирепоухищрено и верху ни стремително прещение и возбранение сос таково устрашително повеление: Неофите! Послушай ни, докад ти говориме сос добро! Ти нямаш ни от патриарха, ни от нас дозволение да списуваш учебни книги по болгарский наш язик и да учиш твой Николая граматика. Или се оставяш вече да не превождаш по болгарски книги и да не учиш Николая, но да ни го дадеш да ни шъта — или го проводи на отечеството му, ако не ще да стане монастирски калугер, или щеме да пишеме до патриархът да те завлекат в другий мон[астир].

Неимущ, бедний, другий начин, жалостно ме домиле и ми от бога догреше, размисляющ, как за някои си завистнозлобни доброненавистници за угодата да се лиши в златоцветущото си богодаровано время дух[овни] мой син Н[иколай] безсмертноблажената си спасителна и просветителна своя, нему и на обществото ни преполезна наука? Сохрани, правосудящий господи!

Смислив, прочее, слава вишняму промислу, на богодарованото султанско время и в горка наша Болгария по всякаде се направиха прекрасни церкви и школи и христолюбивите наши единородни любородци по бога начнаха, както сос общесобрана милостиня направиха цер[кви] и школ[и] тако и со общесобрана спомощ да изпровождат повсякаде в школите да се учат нарочно избрани от н[ашего] болгарскаго народа момчета, да се изучат за церковно и школско украшение и общенародно преполезно просвещение!

За то и определих прочее в настоящее и проваждам тогова сина моего духовнаго Николая Д., когото съм за туй священное дело приуготовил, и той се е посвятил, помощию вишняго промисла, и с христолюбивото любородно и благосердно надстоятелство у Цареград в някое училище да се наряди и да се учи елиногреческа граматика, докад ми излезе итлакът.

Темже убо из прескорбният си беднонапастен несносен и смертоносен тригодишен затвор сос корвави селзи от прескорбната си душа, пресмущеният си ум и премрелото си серце жалостноумилно по бога моля всякиго н[ашего] болгарскаго народа любородца всякогаж, всячески за всякаква потреба за науката, по возможности, усердно бога ради словом и делом да надстоява и д[уховному] м[оему] сину Николаю да спомага. Вярвам, че всеблагий мздувоздател за богоугодното му всякому любородцу благодеяние и в настоящий и в будущий век тисящекратно ще заплати. Защото и сам говори: «Блажени милостиви, яко тии помиловани будут!» И чрез св[етаго] духа цар пророк Давид ги ублажава, говоря: «Блажен разумяваяй на нища и убога, в ден лют избавит его господ. . .» и прочее.

Прочее, сос живая вяра и сос несумнена надежда

и мене си, и тогова моего д[уховнаго] сина Николая на всеблагаго вишняго промисла возлагам и на вашето христолюбиво, общелюбородно, прещедро и человеколюбно благосердие привручавам. И какво съм го, и се е за общенародна, когато се изучи, полза посвятил и определил, туй мое своеручно подписное писмо, за яснейшее доказателство и за вернейшее, пред всякое лице, у свидетелство давам — и здравствуйте!

У Св[ета] гора у Дионисиат мон[астир] в затвор смертелно страждущий

Архиман[дрит] Неофит Петров Кот[лянец] и болгар[скому] обществу Доброжелающий — уведомляю

184-го

ПИСМО ДО АНДРЕЙ РОБОВ

Ваше Благоговейнство, г. п. Андрее П. Д. Икономович Р[обов] — искренолюбне приветствую!

В Елена

Ако и неприятнейша обстоятелства, в превратни случаи и в достоплачевно състояние се нахождам, но от едноплемянните си общества справедливости ревностних доброжелателей и просвещения рачителей още не се отвождам; ако и злобствующи хитростно, коварно и лестително непрестанно покушают се, козниствующи, повседневно измишляват на нас и на вас и на милодрагаго ни народа различни ядовни, клеветни, бедствени туне беди и ги разсейват по светът. . . Полагающи и правлението в сумнение! Мислим, че и то не спи, но с колата заеци лови... Но и които теглят, они сами знаят!

. . . .

Невежество и суеверие, усиливши се в горка Болгария! По справедливости с воздишане говоря вам, подобний мне по ревности общенародния ползи, Андрее любимиче, тия жалостни речи: Тма обемлет круг болгарския земли и мрак народът! Омотал се в марчевината и се търкаля в темнината!. . . От чадата си отнема хлябът и го хвърля на людските пцета, непрестанно да го лаят, да го гризат и хапят всячески!. . . Неизцелимая с друго более, освен благодатнаго просвещения, ще да си получи всекрайняго сугубаго изцеления! Инак другаго средства не има. . .

Непостижимая и правосудящая судба!
Ужасная мира сего дявола и плоти борба!
Кедри ливанстии над облаци верши возвисили!
Дуби моавитстии, клони простерше, надвисили!
Судби щастие тако изволило,
зато и световное сонмище изволило. . .
Тяжко и несносно е бремя, —
но безначално и безконечно е время!
С искрената любов, любов питая,
за народът ни сърце ми кат воск истая!
Всячески, кат теб, Андрее, за доброто му се старая,
просвещението му винаги и всегда желая!. . .
Но добро лесно не се насаждава,
нето при злоба се водворява. . .
Правлението не дреме, не спи, нето заборавя,
позорствува, благоразумно оправя, и так не оставя...
Злобствующите, щат не щат, да престанат. . .
За обществото ни страдалците тако не щат да останат!
Дерзай, любимче Андрее:
всичко народно ще успее!
И защото ти си болгарский Ахилес,
зато говори, настой, ори и сей днес!. . .

Да благодарим вишнему: правилнозаконното благоразумно държавно правление беснующето кърджалийство, яничарство и аянство совсем изкорени, глобите и насилствата махна, и проч. . . .

В настоящее на богодарованото златаго века султан Абдул Меджитово благоденствено, мирно и благополучно време всички, коликото се нахождат в държавството му народи, всякий според вярата си равно си прия и общенародното си по достояние всеполезное добро! И ден от дня преуспевают чрез и по языкът си с просветителное поучение и учение, украшающи нравите си с изкусност словесности, живущи и жителствующи също человечески. То

воистину и болгарския ни народ като си прия, но не всецяло, като другите. . . Зачто ли? Причината е явна. Нека убо я судят и разсуждават благоразумните!

Премилая, горка мати Болгария!
В двор ти са вселила усойна змия:
Из устата ѝ притворно яд кат захар капи,
милите ти искрени рожби смертелно хапи!. . .

Те са същи гърци,
И грабят кат вълци.
Затуй работи, мой Ахил,
И в нищо не бивай унил!
Имаш Максима помощник,
кой е народний поборник,
дерзайте и говорете,
от никого са не бойте!

Аз, окаяний, съм затворен,
Но пак е в меня дух храборен!
Но вие дерзайте, говорете,
Греци из Болгария изпъдете!

И дерзайте, не бойте ся
Помнете мои словеса. . .

Рекохме, че никогаж не поспешествува, както и вие ми пишете, народ без братолюбнаго согласия. Дали се нахожда помежду нашите?. . . Гледаме: едни Петрови, други Аполосови, а Христови кои ли са? — Они нека са наковладени, предадени и продадени. . . За что? За интерес. . . Сохрани, боже, всякиго [от] потурченаго влаха и от погреченаго болгарина, говорят старите! Дали прилича из Терново на. . . знаеме, знаете го и вие — не трябва име, в

Цариград да предава Терновската епархия на оногова законоправилно изпъденаго м[итрополита] Неофита, който в гроб не влита и който коварнолъжовно наклевети, набеди горките ни болгари на правлението, и го положи в сумнение, та страдаха и страдаят за правда любородните доброжелатели, и до нине не можат да ги измолят? Грекоманство! Дали им са роби болгарите и можат да ги продават и купуват?. . .

Дови ми са вече и додея,
И да говоря право — не смея. . .

Любимиче Андрее,
любонародний герое!

Речи, кажи и на Максима —
Да не дава греку таксима —
твоего и моего другаря,
за да не го пуща и в алтаря:
Бил кой да бил, нали е грек,
да пукне и изчезне в век. . .

Прочее, всеблагий светоподател по благости своя всякиго и нас и вас благодатне да просвещава, вразумява, научава и наставлява на полезная — и на любородците серцата за нас да смилява, за да ни не заборавят, да не изгниеме в заточение, и да ни не лишат от общенародния си милости. . . Да живеят еленчани. . . и дано чудесне ни свободеше милостивий бог и да ни сподоби да се видиме лично, за кое благонадеждно ожидам, оставам и есм

Вашего благоговейнства
Архиманд[рит] Н[еофит[Петров
Котлен[ец], Доброжелающий

В Хилендар монастир,
16 март 1848 г.

БЕЛЕЖКИ

Неофит Бозвели е напечатал приживе само учебника си «Славеноболгарское детоводство». Съчиненията му, написани по време на двете заточения, виждат свят дълги години след смъртта на автора.

През 1860 г. Г. С. Раковски публикува в «Дунавски лебед» мемоарите си «Българский за независимо им священство днес възбуден въпрос и нихна народна черква в Цариград». В тях говори за Бозвели и предава едно негово писмо. През следващата година във вестника се появява още едно писмо. Тогава дякон Григорий, на когото Бозвели поверил своите трудове в последните дни от живота си, решава да съобщи на Раковски за ръкописите, които грижливо пази. По настояване на Раковски направил копия на някои от тях и му ги изпратил. «Имам толко много материал да ви дам, пише Грнгорий, щото трябва най-много два тома да ги правите, ако искате совершенно нещо да стане.» Раковски издирвал и чрез други лица произведения и писма на Бозвели. Готвел се да издаде съчиненията му и да напише биографията на народния борец. Той не успял да осъществи замисъла си и събраните материали остават между многобройните му книжа. Така архивата на Раковски става един от главните източници на материали от и за Бозвели.

Когато през 1872 г. Григорий е ръкоположен за Доростоло-Червенски митрополит, той се сближава с Васил Друмев, вече утвърден книжовник и редактор на «Списание на българското книжовно дружество» (Браила), и му предоставил ръкописите на Бозвели. През 1874 г. в «Периодическо списание» се появява кратък очерк за живота на Бозвели, написан от Друмев, и съчинението «Мати Болгария». Споменавайки за литературните трудове на Бозвели,

Друмев съобщава за един списък, в който писателят саморъчно бил изредил «20—25 преведени и оригинални умствени трудове». Отбелязва, че някои от тези трудове има на ръка—това са ръкописите, които е притежавал Григорий Доростоло-Червенски. Те остават у русенския митрополит и биват открити и публикувани, след като архивата му постъпва в Църковния археологически музей в София.

Освен писмата, които се появяват в «Дунавски лебед», преди Освобождението е публикувано още едно писмо в сп. «Читалище» г. I (1872). По-късно В. Д. Стоянов печата две писма до А. Робовски, пак в Периодическо списание (г. II, 1882, кн. 3).

През 1901 г. Ив. Шишманов публикува запазения у баща му ръкопис на «Просвещенний европеиц» («Един непознат труд на Неофита Бозвели, неговата цена за историята на нашето възраждане и неговите отношения към «Мати Болгария», СбНУ, кн. XVIII). След това се появяват откритите в архивата на Раковски от Й. п. Георгиев (вж. «Материали по църковната борба. Архива на Н. Бозвели.» Сб.БАН, XIV, 1921) — «Общесоборножалостний советователний разговор на любородните. . .» и «Разговор с един бесарабски българин», а по-късно: «Любопитнопростий разговор. . .», «Краткое жизиеописание священослужителя Неофита Димчовича», «Здраваго разума разговор . . .», «Вопрос любороднаго сина», стихове и други произведения на Бозвели от архива на Григорий Доростоло-Червенски, публикувани от Мих. Арнаудов в книгата «Непознатият Бозвели». С., 1942.

Писма и документи на Бозвели издават Й. п. Георгиев (пос. съч.), Мих. Арнаудов (пос. съч., също в «Неофит Хилендарски Бозвели. Живот—дело—епоха». С., 1930), Ванда Самоховска-Петрова. Неофит Бозвели и българският църковен въпрос, С., 1964 и други. Публикуването на цялата запазена кореспонденция на Бозвели е все още неизпълнена задача. Не е публикувано досега нищо от преводните му съчинения. Липсва критично издание на събраните съчинения на писателя.

Бозвели е бил издаван и за широк кръг читатели. «Мати Болгария» е преиздавана няколко пъти и две издания претърпява малкият том, съставен от Мих. Арнаудов: «Мати Болгария и други съчинения» (I изд.— 1939 г.; II изд. — 1942 г.). Наред с «Мати Болгария» Арнаудов публикува част от диалога «Разговор на любородните», кратки откъси от «Детоводството», откъс от една проповед и четири писма.

Новото издание на съчиненията на Неофит Бозвели, което се появява сега, има задача да го представи преди всичко като писател. Наред с главното му съчинение «Мати Болгария» са включени образци от основните дялове на литературното му творчество: диалози, мемоарен разказ, проповеди епистолярна проза. Две от писмата го представят и като стихотворец. От богатата кореспонденция на Бозвели са подбрани писма, които не само са значителни по съдържание, но са издържани и по форма.

Отделните произведения са дадени изцяло. При предаването на текста е направен опит да се доближи до днешния читател трудният за възприемане език на Бозвели, без да се накърни неговата индивидуална характеристика. Основна особеност на езика на Бозвели е смесеното въздействие на живия народен говор и черковнославянската писмена традиция. Влияние на черковнославянската книга са: Падежите (плач бедн*ия* Мат*и* Болгар*ии*), пълните форми на прилагателните (ядоотровн*ое* коварство), локативните наречия (синовне), склоняемите действителни причастия (смишляющи), някои форми на местоименията (ми — ние, онний — този), редица фонетични особености: язик, тяжко, целомудреная, согласни и др. Наред с тези архаизми стоят множество форми от живия говор, и то не само от родния котленски диалект: ищат, бире (бере), приз (през), отсрещнио (отсрещния) и др. Кръстосването на тези две тенденции при липса на всякаква система създава впечатление за пълна непоследователност. Бозвели пише: салзи, селзи и сълзи; церкова и черкови; корен и вкорянено; калугер, калигер и калогери; Терново, Тирново и Триново; соблича и саблачат; какво и каково; коликото и

колкото; че и чи; тия, тии и тие и др. под. Да се внесе ред в тези колебания е невъзможно и би значило да се отиде срещу основната особеност на езиковия му израз. Направени са само незначителни промени, наложени предимно от необходимостта да се съобрази текстът със съвременния правопис.

На мястото на ѣ е поставено **е** или **я** според съвременния литературен изговор. Там, където у Бозвели стои **я** е оставено: тяшко, язик, клятва. Според съвременния изговор са предадени н я м а (у Бозвели — нема), т р я б в а (у Б. требва). С в е т е оставено с е, когато се употребява в смисъл на «светлина». Изоставена е редакцията на неударените гласни: обади вм. убади, омайват вм. умайват, дете вм. дети. Представките са съобразени с днешния правопис: разпръснати вм. распръснати, прибързва вм. пребързва. Вместо *а* е поставено *ъ*: съсипва вм. сасипва, върви вм. варви. Пълният член за м. р. — *ът* е поставен вм. — *ат*: Светът вм. светат. Изоставени са някои пълни окончания на прилагателни. Окончанието — *ии* във формата за мн. ч. (милии ми горки рожби) остава — *и* (мили). Окончанието — ий за м. р. ед. ч. е запазено, когато изразът е близък до черковнославянския стил, а когато надделява говоримата реч, се предпочита кратката форма — у самия Бозвели забелязваме такава тенденция. Възвратното местоимение *се*, за което писателят употребява черковнославянското *ся* и народното *са* е предадено в съвременната му форма: само вам ли са е дало става само вам ли се е дало; не бойте ся — не бойте се. За съюза *чи* е предпочетена съвременната форма *че*, която, макар и рядко, също се среща в езика на писателя.

Тези промени не са проведени докрай последователно. Някъде формата, употребена у Бозвели, е оставена заради особения смислов оттенък, който носи. Напр. оставени са много често употребяваните у б а й в а м, у б а й в а н е, у б а я-

т ѐ л н е, които нѐ съответствуват на днешното обаятелен; или п р и в р а щ е н и е, което не значи точно превръщане. Запазени са някои фонетични диалектни особености (редукция, екане) в речта на героите, тъй като у Бозвели се забелязва известен стремеж към речева характеристика. Оставени са някои форми, за да не се наруши вътрешната рима, която писателят нарочно търси.

Пунктоацията е съобразена със съвременните норми, като са запазени в повечето случаи удивителните, които Бозвели поставя след обръщенията.

Съкратените думи в ръкописа на автора тук са развити в квадратни скоби. В квадратни скоби са поставени и поянителните думи, вмъкнати от редактора при неяснота на текста. Поправките, които са направени при безспорни и незначителни неволни грешки от страна на писателя, не са отбелязани.

С. 41. Л ю б о п и т н о п р о с т и й р а з г о в о р... Този диалог е печатан за първи път в книгата на Мих. Арнаудов «Непознатият Бозвели». Ръкописът не е датиран. Според Мих. Арнаудов произведението е създадено през 1842 г., скоро след първия диалог «Просвещенний европеиц», по времето, когато Бозвели е бил в Хилендарския манастир.

С. 41. Господини — мн. ч. от обръщението господине, господа.

Кардаш, боюрун, отур! — Брате, заповядай, седни!

Олмас о — Не бива.

Ойлеиса ще се конощисваме. — Щом е така, ще си поговорим.

С. 42. Брошованите и липисканите — жителите на градовете Брашов (в Румъния) и Липиска (Лайпциг).

Квартир — у Бозвели в повечето случаи «кватир».

Потребици — у Бозвели по-често се среща «подребици».

С. 43. Иш аллах, аллах керим.—Дай боже, бог е велик.

Аллах керим, чуфутлара борджумус гйок — шукир. . . не зинджир бойнумузда. . .

Бог е велик, на евреите не дължим — благодарим (на бога)... нито верига имаме на врата си

Шукир аллаха — Да благодарим на бога.

С. 44. Кир — господин (гр.). Думата е написана от Бозвели с гръцки букви.

«Паша» — у Бозвели «пажа».

През XVII, XVIII и първата половина на XIX в. вътрешните размирици в Турция и войните с Русия прокудили много българи извън границите на империята. Българинът преселник, образован и патриот, е главното лице в първите диалози на Бозвели.

Делибашии — род нередовни турски войници, които през XVII и XVIII в. опустошавали българските земи.

Бегликчии — събирачи на данъка за овцете.

Диоклитиан, Максимиан — Бозвели си служи често с имената на тези владетели, известни със своето жестоко отношение към народа.

С. 46. Емос — Хемус (Стара планина).

Ариф исан, агна — Ако си умен, разбери!

Кортулуш гйок — Спасение няма.

С. 47. Гйоксом, башка тюрлю, хич битмез; битеджее да гйок. . . битмез да . . . нафиле — Иначе, по друг начин, никак не се свършва; и няма да се свърши. . . и не се свършва. . . напусто!

С. 48. Бис болгар де иил — Ние не сме българи.

Тука не халт иеджёклер — Тука какво ще правят.

Сефаа гелдин, хош гелдин — Добре дошъл, приятно си дошъл.

Мафсу те чекаме утре сабахлаим — Нарочно те чакаме утре рано сутринта.

С. 49. Буюрун, буюрун джаним. Сефае гелдинис, отур конушалим! — Заповядайте, заповядайте, любезни. Добре дошли, седнете да поговорим!

Сизи сормали — Вас да попитаме.

Отур, отур, хей джанам . . . Каведжи бир чубукла каве . . . чабук. — Седни, седни, любезни . . . Кафеджи, едно

кафе с чубук. . . бързо!

Дибидюс кесатлък — пълен застой, недостиг.

Бре хадам! — Бре, човече!

С. 50. Агзанъс ачик калър — Устата ви отворени остават.

Хеписи нафеле — Всичко напразно.

Кирие елеисон — Господи помилуй (на гръцки език).

Бирдаха гитменс — Още веднаж не отиваме.

Не илерсан — Какво да правиш.

Хич билем — Никак даже.

С. 51. Шупе гйок — Съмнение няма.

Четат — у Бозвели често без «е»; нравоучителни — у Бозвели: наравоучителни.

Бак кефини — Гледай си спокойствието.

С. 52. Башка тюрлю олмас. Веселям! — Другояче не може — и свършено!

Берати султански — султанските грамоти, издавани при назначение на владиците. У Бозвели често: берхати.

Шака олмас — Шега не бива.

С. 53. Туне приясте, туне дадите — Даром приехте, даром ще дадете.

О гюрмее мухтаач бир шеи — лафлан битмес ки анадам. . . — То е нещо, което трябва да се види.

С. 54. Сирмалии хашета — сърмени хасета.

Пискюлии гемове — юзди с пискюли.

Алах башасин — Бог да му даде здраве!

С. 55. Аджаип! — Чудно нещо!

Чок шеи! — Чудно! Виж ти!

Мало-голямо имат сбор. . . . — у Бозвели погрешно написана дума: «бор». Според Арнаудов би трябвало да бъде «борч».

Кючюю бюою — мало и голямо.

С. 56. Хич биляхи — Никак, бога ми!

С. 57. Скототоржествени места — пазари за добитък.

Инсафа багла — Прости му, смили се.

Башка аваетат — Други доходи.

С. 58. Бре де хадам сенда! — Бре хей, човече! Ти пък!

Да стори кабул — Да приеме.

Гйок, гйок . . . яглашлаан вар — Не, не . . . Имаш грешка.

С. 60. Не хисапиш — Не смяташ.

Гйок. . . кабул етмеис — Не. . . не приемаме.

Валаха, нешан булулмазда — Бога ми, не ще се намери белег.

Анна и Каяфа — библ., юдейски първосвещеници, виновници за осъждането на Христос.

Пилат Понтийски — жесток и несправедлив управител на Палестина, който според евангелието дал съгласието си да бъде осъден Христос, въпреки че знаел неговата невинност.

Не струват енкяр — Не отричат.

Ма мане дилл — Не е.

С. 61. Ама киме аннадърсан — Но кому да разправяш.

Не илерсан чок, чок. . . — Какво да се прави, много много (да не приказваме) . . .

Не памятят ли що патиха приз години си — намек за потушаването на гръцкото въстание от 1821 г.

С. 62. От нас вече хас не стори — Не сме ти приятни.

Политичното гражданско докарване — градските обноски.

Сиир сторихме — разгледахме.

С.63. Торлаци — прозвище, давано на селяни от Северозападна България. Прен. зн. — прост човек.

Кабул не струват — Не приемат.

С. 64, Гюнах бойнонузда, чорбаджилар — Вам да тежи грехът, чорбаджи!

Олсун ефендим — Нека е тъй, господине.

С. 65. Не хаджат, брате, да ти струваме калабалък, харч и масраф — Каква нужда, брате, да ти правим главоболие, разходи и разноски.

Щем дȍ мутлак — Непременно ще дойдем.

С. 66. Авраамски — от Авраам, библейско лице, прародител на евреите.

С. 67. Кусура бакма — Не ни гледай недостатъците; бъди снизходителен.

С. 74. Князю людей твоих да не речеши зла — Да не кажеш зло на княза на твоите хора.

Иже постидится мене пред человеки, постнжу и аз его пред отцем моим и пред ангели на небесех — Който се засрами от мене пред хората, ще го засрамя и аз пред моя отец и пред небесните ангели.

Диоклетиан и Максимиан — римски владетели, известни с жестоки гонения срещу християните.

С. 76. Самур кюркове — самурени кожуси.

Хиндийски комаши — индийски сукна.

Ляхури шалове — от града Лахор в Индия.

Каин — библейско лице, син на Адам и Ева, убил от завист брат си Авел.

Покривало притворности — було на лицемерието.

С. 77. Навуходоносор — вавилонски цар, завоевател на Ерусалим. Според библията — самозабравил се, стигнал до култ към самия себе си владетел.

С. 81. Плач бедния Мати Болгарии. — Най-значителното произведение на Бозвели, създадено през 1846 г. по време на второто му заточение в манастира Хилендар. Ръкописът, прибран от дякон Григорий (по-късно митрополит Доростоло-Червенски), след три десетилетия попада в ръцете на Васил Друмев, който го обнародва в Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Браила (кн. IX—X, 1874 г., и кн. XI—XII, 1876 г.). Друмев не предава точно текста на оригинала. С оглед на съвременните нему условия и задачи той прави правописни и езиково-стилни промени и много съкращения. Съкращава и заглавието на творбата — «Мати Болгария». Оригиналният ръкопис открит между книжата на Васил Друмев става известен едва през 1942 г. Настоящото издание е основано на

автентичния текст на Неофитовия ръкопис, обнародван от Мих. Арнаудов в «Непознатият Бозвели».

С. 84. Емоската Стара планина — Хемус е древното име на Стара планина.

С. 88. Покривало притворности ухищрения — лицемерно було на измамата. Образен израз, който Бозвели създава, за да характеризира политиката на гръцкото духовенство спрямо българите.

С. 89. Махмуд II (1785—1839) —унищожил еничарите и се опитал да преустрои турската войска по европейски образец. По негово време излезнал Гюлханийският хатишериф, който провъзгласява ерата на реформите в Турция.

С. 90. Матусаловите години — от Матусал, библейски патриарх, който живял според легендата 969 години.

Цар-пророк Давид — библейски пророк и цар на Израил. Написал вдъхновени лирически псалми.

Пророк Еремия — библейски пророк, известен с елегиите си за разрушения Ерусалим.

С. 91. Дух прелести — дух на измамата (от лест — измама, съблазън).

Сосуди духа прелести — съсъди на прелъстителния дух.

С. 92. Князю людей твоих да не речеши зла — вж. с.74.

Ров изрий, впадет в яму юже изкопа — Който изрие ров, пада в ямата, която е изкопал. Намек за гръцката Завера.

Супустатите — са гръцките духовници, които угнетяват българите и чрез измама и заблуждение получават от султана правото да ги държат под своя духовна власт.

С. 100. Войната на Прутът — Руско-турската война от 1711 г.

Дунавските княжества Влашко и Молдова през XVII и XVIII в. са васални на Турската империя и били управлявани от приближени на правителството гръцки големци, най-често фанариоти (от квартала Фенер в Цариград). В

резултат на Одринския мир (1829) Влашко и Молдова добиват автономия.

С. 102. Деница — библ., символ на могъщ, но безбожен княз.

Совсем на тия народи да им се не слиша имято.—У Бозли: сос-всем.

С. 105. Осмогласник, псалтир — църковни книги.

Лукиановите богоподигравателства — антирелигиозиите сатирически диалози на древногръцкия писател и философ Лукиан (120—180 г. от н. е.).

С. 106. Грекоаполонска или грекопосодонска — т. е: варварска или развратена (от Аполон и Содом).

С. 107. Киракоконско — от Кир и кокона.

С. 108, Султанската шура — държавният съвет.

С. 110. Богдани — Молдовани, по името на Богдан 1, основател на Молдовското княжество (1349 г.).

С. 112. Грекоморейское возбунтование противу султана — гръцките въстания през 1821 — 1828 г., известни под името Завера.

С. 113. Санджаки-шериф — свещеното знаме на турците, което се пазело в Цариград.

Хатишерифът от 1839 г. забранил предлагането и взимането на подкупи.

С. 117. Търновската епархия била една от най-богатите епархии, затова и владишкото място се взимало от Патриаршията на висока цена.

С. 128. Миней — църковна книга.

С. 131. Садукеофарисейское мудрование — от садукеи и фарисеи.

Фарисеи — представители на древноеврейска религиозно-политическа секта (II и I в. до н.е. и първия век от нашата ера), враждебна на християнското учение. В евангелието са наречени лицемери, оттам преносното значение на думата.

Садукеи — представители на друго религиозно-политическо течение сред древните евреи, свързано по-тясно с

интересите на робовладелческата аристокрация. Били противници на християните.

С. 132. Неврод — демон на нечистите сили.

Вавилонско стълпотворение — библейски разказ за опита на хората след потопа да издигнат кула до небето. Бог се разгневил, смесил езиците им така, че престанали да се разбират един друг, и се разпръснали по цялата земя.

Евер и Мойсей — библейски герои.

С. 135. Султанската указна дарба — Хатишерифът от 1939 г., който провъзгласява равенството между поданиците на султана.

С. 140. Киркини реки — от гръцката дума «кир» — господин.

С. 143. Халдейски истукани — от Халдея (Нова Вавилония), древна страна, съществувала през средата на последното хилядолетие преди новата ера (612—561 до н.е.).

Велзевул — царят на злите демони, според Новия завет.

Симония — търгашество със свети неща, с църковни длъжности.

С. 149. Юлианоотстъпство — от името на Юлиан Апостат (331—363), римски император, който се опитал да възстанови езичеството.

С. 157. Спания и Лехия — Испания и Индия.

Отвсякъде си се впуснала. . .— У Бозвели: се си впуснала.

С. 163. Изпитайте писания, яко в нем обрящение живот вечний — Познайте Писанието, защото чрез него ще намерите вечния живот.

С. 168. Еда вси пророци, еда вси апостоли — Та нима всички пророци . . .

С. 169. Русия в този момент не е поддържала искането на българите за самостоятелна черква, за да не се разклатят позициите на православието и руското влияние на югоизток.

С. 172. В новините по иностранний язик всичко да полагат. . . — Бозвели употребява «новини» в смисъл на «вестник». Думата «вестник» още не е съществувала, тя се внася

в езика ни от Ив. Богоров чрез неговия «Цариградски вестник» (1848—1862).

С. 187. «Разговор с един бесарабски българин» — Това е част от автобиография, която Бозвели пише през последните дни от живота си. Повод за създаването ѝ е пристигането в Хилендар на дякон Григорий. Той поискал от Неофит да изложи писмено причините за заточението и страданията си в манастира. Не знаем дали Бозвели е успял да привърши творбата, от нея са останали само фрагменти, тъй като хилендарските монаси се опитали да я унищожат. Липсва началото на ръкописа. Заглавието е поставено от Григорий, когато изпратил препис от спасените листове до Раковски. Това копие, открито в архивата на Раковски, е обнародвано от Й. п. Георгиев (Сб. БАН, XIV, 1921) и от А. П. Стоилов (Духовна култура, кн. 13 и 14, юли 1922). Оригиналният ръкопис на Бозвели е публикуван от Мих. Арнаудов в «Непознатият Бозвели». Запазената част от творбата съдържа ценни сведения за живота и обществената дейност на народния борец.

Григорий Доростоло-Червенски (Русенски) 1828—1898. Роден в гр. Сороки, Бесарабия. През 1846 г. тръгнал за Атон на поклонение и останал монах в Хилендарския манастир. Учил в гръцки училища в Карея и на о-в Халки, след това бил учител в Цариград. След учредяването на Българската екзархия бил ръкоположен за Доростоло-Червенски митрополит. В черковните борби поддържал консервативната партия, а по политически убеждения бил туркофил. Под името «Григорчо» той често е герой в Каравеловата и Ботевата сатира. Когато пристига в Хилендар, младият Григорий, любознателен и патриотично настроен, се сближава с Неофит Бозвели, който в предсмъртните си часове му поверява цялото свое ръкописно наследство.

Манасий — герой на библейски разказ.

С. 188 «Отечество» е употребено в смисъл на «родно място».

С. 189. По велицей своея милости — По великата своя милост.

С. 192. Паша капаса — вилаетско управление.

Синая — планина в Синайския полусстров, свързана със събития описани в библията, в която се намира прочут манастир.

С. 197. Краткое иачертание жизни священнослужителя Неофита Димчовича — това съчинение, интересно по съдържание и забележително по живостта на разказа, е обнародвано едва в 1942 г. от М. Арнаудов в «Непознатият Бозвели». Запазени са само първите 24 стр. на ръкописа.

Николай Димчов (с духовно име Неофит) бил послушник при зографския монах Хрисогон, когато Бозвели, по време на първото си заточение, пристигнал от Хилендар в Зограф. Неофит се привързал силно към способния и ученолюбив младеж, помагал му да попълни образованието си, насърчавал склонността му към творчество, радвал се на успехите му и по-късно го направил свой духовен син. Николай учи в Карея и в Цариград, където е заедно с избягалия от заточение Бозвели. Покровителят му го готвел за народополезна дейност, но не се осъществила мечтата му да го види свой заместник в борбата. През 1845 г. Николай бил изпратен в Света гора заедно с Бозвели и затворен в манастира Лавра. Успял да избяга оттам, но след няколко месеца починал при неизвестни обстоятелства. Преместен в Хилендар, надвивайки скръбта си, учителят му решава да опише нещастната му жизнена съдба за пример на потомството.

С. 197. Взаимната наука — началното обучение по четене и писане в първите светски училища у нас, наречени «взаимни училища».

С. 198. Учителят Хрисант (Христаки) е Христаки Павлович.

«Осмочастните книги» на Бозвели са «Славено-болгарское детоводство» (6 части) и «Краткая священная история и священний катехизис» (2 части).

Граматиката на Мразович: «Руководство к словенстей граматице. Издано трудом Авраама Мразовича В Будине 1794,

С. 199. «На таксид» са били изпращани духовници да събират помощи за манастира си и да водят поклонници.

С. 200. Карея — духовно и административно средище на Атон.

С. 202. За Търновския митрополит Неофит виж в предговора.

Да дойда ли да начием . . . да ме учите — у Бозвели е: да ли дойда да начием.

Димитрий Ростовски (1651—1709) — руски писател, който през XVIII в. бил доста популярен в нашите земи. Бозвели споменава съчинението му: «Летопись иже во святых отца нашего Димитрия, митрополита Ростовскаго, новоявленнаго чудотворца, сказущая вкратце деяиия от начала миробигия до Рождества Христова . . . Печатана в Москва в вольной типографии Ивана Лопухиа с указанаго дозволения, 1784 году.

С. 205. Иван Златоуст, Васили Велики — черковни писатели създали образци на религиозната проза.

Стефан Яворски (1658—1722) — руски духовник и църковен писател от времето на Петър I. Бил известен между съвременниците си като блестящ проповедник. Проповедите му са издадени в Москва през 1804—1805 г. и вероятно това издание е било познато на Бозвели.

С. 206. Котломуш — манастир в Атон.

С. 209. Завист не вест предпочитати полезная — Завистта не може да избере полезното.

С. 212. Априлович е Васил Априлов, който помагал чрез застъпничеството си да се настанят повече българчета в руските учебни заведеиия.

С. 219. Реч за българската просвета е написана през 1845 г. по времето на престоя на Бозвели в Цариград между двете заточения. Тя отразява приповдигнатото настроение и оптимизма на народния водач в

един момент, когато е изглеждало, че турското правителство ще се отнесе с внимание към исканията на българите. Вложените в нея идеи я свързват с просветното движение у нас през 40-те години на миналия век. Написана по всяка вероятност с оглед на устното ѝ произнасяне, тя дава известна представа за ораторския дар на Бозвели. Речта е публикувана от Мих. Арнаудов в «Непознатият Бозвели».

С. 221. Фарус — фар (на гръцки език).

С. 222. Сос търгающия образ — въздействено, по затрогващ начин.

Да не направя тщетии — Да не ощетя.

Обожения — приближаване до бога, обожествяване.

Неима — няма (арх.).

С. 226. Бистровзорни . . . погледи — У Бозвели погрешно: бистровозни

С. 227. Училищни ктитори и приложники — т.е. училищни дарители.

С. 231. Писмо до Йосиф Соколски. Публикувано от Мих. Арнаудов в книгата «Непознатият Бозвели».

Йосиф Соколски — игумен на Габровския манастир, бил близък другар и съмишленик на Бозвели по времето, когато той обхождал българските земи и подготвял почвата за черковните борби. По-късно застанал начело на униатското движение в черковната борба.

С. 232. Мора и Керит — Морея и Крит, гръцки земи.

С. 233. Нест тайна яже не явится — Няма тайна, която да не се открие

С.234. Писмо до Николай Чушков. — Публикувано в «Непознатият. Бозвели».

Никола Чушков, тревненски първенец, бил между ония приятели на Бозвели, които се умълчали под заплахите на Търновския митрополит, гъркът Неофит.

С. 235. Султанска шура — Държавния съвет.

Афорисми — от афоресвам.

С. 237. Писмо до Хрисант Новаков — тези стихове, които Бозвели към края на 1844 г. изпраща до ду-

ховния си син дякон Хрисант, изразяват голямата му радост от придобитата свобода. Писмото е публикувано от А. П. Стоилов (Училищен преглед, 1921, кн. IV), Й. п. Георгиев (пос. съч.) и Мих. Арнаудов (пос. съч.). Тук е дадено по публикацията на Арнаудов.

Хрисант Новаков е първият духовен син на Бозвели, негов ученик, по-късно учител в Свищов.

С. 237. Марагидик — старопланински връх.

Музи — старогръцки богини, покровителки на науките и изкуствата.

С. 239. Писмо до Емануил Васкидович от 1844 г. — публикувано от Й. п. Георгиев: Материали по църковната борба (Архива на Неофит Бозвели). Сб БАН, кн. XIV, 1921, с. 47. Чрез това писмо Бозвели иска да събуди гражданските чувства у свищовци, които трябвало да изпратят прошения от името на населението до Портата.

Емануил Васкидович — известен елински даскал и книжовник, дълги години учителствувал в Свищов. Помогнал на Бозвели при съставянето на «Славеноболгарское детоводство».

С. 239. Кроме посвещения ея дарователю ȍния — Освен посвещаването му на този, който го е подарил.

Александър Македонски, Сцевола, Пергамид, Епаминонд — герои от класическата древност, дали пример за героизъм и самоотвержено изпълнен обществен дълг.

С. 240. Якоже о ȍной потверждают — Както за нея същата говорят.

С. 241 Писмо до Емануил Васкидович от 1845 г. — публикувано от Й. п. Георгиев (пос. съч., с. 68). Това второ послание до свищовските приятели е предназначено за по-широка агитация и е вече конкретен призив към дело.

С. 241, Общежително коснящее помайване — Помайване що се отнася до обществените дела.

С. 242. Султанская прешедрая милост — реформените укази.

С. 244. Писмо до цариградчани. — Това обширно писмо до цариградските еснафи и търговци е писано през 1843 г. (точната дата не е известна), когато Неофит правел опити да изпрати възпитаника си Николай в Цариград, за да учи там и да прави постъпки за освобождаването му от заточение. Писмото трябвало да послужи като препоръка за Николай, от тук разказният му тон. Ценно е съобщеното за книжовните занимания на Бозвели. Публикувано в «Непознатият Бозвели» от Мих. Арнаудов.

С. 246. Прещенийта — запретявания.

Блажени милостивии яко тии помиловани будут — Блажени са милостивите, защото те ще бъдат спасени.

С. 247. Блажен разумяваяй на нища и у бога, в ден лют избавит его господ — Блажен е, който съчувствува на бедния и нещастния, в лош ден господ ще му помогне.

Николай Д. — Николай (Неофит) Димчов. За него виж бележките към «Краткое начертание жизни священослужителя Неофита Димчовича».

С. 249. Писмо до Андрей Робов — обнародвано от В. Д. Стоянов в Период. сп., г. II, 1882, кн. III. Тук писмото не е дадено изцяло. Изоставен е един пасаж, в който са изложени мисли повторени в стиховете. Това е последното писмо на Бозвели.

Андрей Робов — един от верните другари на Неофит, духовник, учител в Елена.

Максим е Максим Райкович, игумен на Лясковския манастир. Заради борбата си срещу гърцизма бил заточен в Света гора през 1849 г.

РЕЧНИК НА ПО-НЕПОЗНАТИ И ЧУЖДИ ДУМИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА БОЗВЕЛИ

Аарлак — багаж
Абие — веднага, тутакси; вече, прочее
Ага — турски административен началник; господар
Адет — обичай
Аджадисват ни — съжаляват ни
Аджаип! — Чудно нещо!
Алъш-вериши — търговски работи
Ампотес — ами ако
Анатардиса — да разправим
Апансас — ненадейно
Арагосва — отстранява
Арзовал — заявление, просба
Артак — вече
Аспида — отровна змия
Ат — кон
Афоресва — отлъчва от църквата; проклина
Ахчия — готвач
Ахчибашия — главен готвач
Ашкере — явно
Аяни — първенци

Бахтсазлък — нещастие, беда
Бахтлия — щастлив, честит
Башлък — главник на юзди
Бегликчия — събирач на данък за овцете
Безприкладен — несравним
Белким — може би

Белли — знайно, очевидно; личи
Берат — султанска грамота за даване привилегии
Биляхи! — Бога ми!
Блядословия — празнословия, дрънканици
Бодка — третина от парà (най-малката турска монета)
Болти — дюкяни
Бре ходам! — Бре човече! Я, пък ти!
Буйрунтии — заповеди

Ваде — срок
Ведание — знание
Вежество — знание, вещина; добра обноска
Велеат, вилает — страна, област; родина
Верем — охтика, туберкулоза
Веси — везни
Весма — съвсем, твърде много
Висон — скъпа материя, употребявана в древността
Владичнина — владишки данък от всяко семейство
Волховане — разбойничество
Вула — писмено разрешение за венчавка

Гавазин — пазач
Гелешат — доход
Граматик — писар
Гьовем — ужким
Гьозбаджия — фокусник; шарлатанин
Гюлгя (гюлгиà) — розово масло
Гюмрук — мито
Гюлсую — розова вода
Гясакчи — телохранител

Дамла — удар, парализа
Даждие — данък
Девер — обиколка за събиране на владишкия данък
Делибашии — род нередовна войска в Турция
Дибидюс — съвсем, изцяло

Дискос — блюдо за събиране подаяния в църквата
Договеждам се — досещам се
Дондеже — докато
Досовса — достига, колкото трябва; усъвършенствува
Дост — приятел
Душедял — владишки данък на глава от населението

Егда — когато
Едек — оседлан кон
Езенгии — юзди
Енпатик (ембатик) — данък за владиката

Запомянам се — спомням си
Замюхюросва — запечатва
Здешен — тукашен
Зенгии — юзди

Иждивение — разход, харч
Икрам — уважение, зачитане
Имаме — устник (на чибук)
Инди — и така, и прочее
Иногда — някога
Интишан — величие, големство
Интишанлии — прочути, видни
Истукан — идол
Итлак — паспорт

Кааза — околия
Кадия — мохамедански съдия
Каймакамин — управител на околия
Калабалъци — неща, вещи
Канон — закон; участ
Капия — порта
Капукехая — доверен помощник на висш сановник
Кардаш — брат
Касаба — град

Келиаш — монах
Кесатче — намален; скъсен
Кефиликат — поръчителство
Кир — господин, господине (гр.)
Козни — коварства, интриги
Кокона — госпожа (гр.)
Конак — място за спиране и нощуване
Конощисвам се — разговарям
Кондисвам — отсядам
Конушмак — разговор
Кракатица — риба с багрилно вещество
Крута — стръмна, висока
Ксинопинаки (ксилопинаки) — дървена паница
Кутния — копринен плат

Лавринти — монаси (от гр. Лавра — монах)
Лахуришалян — скъпоценен
Лест — измама
Логотет — писар при митрополита
Лма — нима

Масраф — разноски
Марчевина — мрак
Мега — голям, велик
Мегали—меси — високите места
Мемлекет — страна, държава
Мечтателно — илюзорно
Мздувоздаяние — награда
Ми — ние
Многолетствие — поздравление
Мнюю, мниш — смятам, считам
Моррапараса — данък
Мурафет — умение, изкуство, майсторлък
Мунасибилен — както е редно, прието
Мутлак — непременно

Мухасал — областен управител
Мюлк — недвижим имот
Мюселим — безспорен, несъмнен
Мюхтия — чиновник по религиозните работи на мюсюлманите

Нагли — безсрамни, безочливи
Назарин — надзирател
Напрасно — ненадейно
Натлапям — натурям; натрапвам
Насосват — достигат
Невообраежни — необразовани
Нине — сега

Обоюдна — взаимна
Обхождение — обноски
Одая — стая
Ожида — очаква
Ока — стара мярка за тегло
Орда — войска
Отдругоч — от друго време; от други път
Отнюд — никак, по никой начин
Отхранени — отраснали
Очарователно — чрез омайване, омагьосване

Патрикана — Гръцката патриаршия
Паха — такса; цена, стойност
Пеш ешлици — подаръци
Повише — повече
Подребици — дребни неща, дребосъци
Подлог — въпрос
Позорище — гледка; театър
Позорствувам — гледам;
Покров — було, покривка; покровителство
Порфира — багреница
Потир — чаша
Превиспренний — всевишен

Прелест — прелъстяване
Приговор — нареждане, заповед
Произволение — позволение, благоволение
Пръждуми — по дяволите

Рвение — усърдие
Реджели — големци
Рок — съдба

Сакалдисвам се — притеснявам се
Саксан — гарван
Салхана — кланица, скотобойна
Сахат — час
Свет — светлина
Сегменски — род войска
Селемия — елек
Сеизин — коняр
Сербоблоти — сърбоезични
Симония — търгашество с църковни длъжности
Смръкна се — помрачи се
Соват — мера, паша
Сонмище — сборище
Сугубо — двойно
Сосуди — съдове
Спахия — турски войник конник; чифликчия
Сподобява — удостоява
Стороптивост — непокорност, упоритост
Субаши — началник на градче; чиновник, който събира десятъка
Супустати — неприятели
Сущий — истински, същински

Такъм — принадлежност, накит
Тескере — паспорт, лична карта
Тефарик — подарък
Типик — манастирски устав

Типосал — напечатал
Тисящи — хиляди
Тма — мрак, тъмнина
Толци — врати
Томрук — затвор
Торжества — пазари, мегдани
Тофекчибаши (тюфекчи) — главен оръжейник
Требник — църковна книга
Тщетен— ощетен; напразен
Тюрлия — вид, род

Умерщевлява — убива, умъртвява
Уста — майстор; отговорник
Ухищрение — измама, лъст
Ущоти — усети

Фамилиатико — данък от семейство
Фарк — разлика
Фатрически — гръцки
Фатрия — партия
Феттове — измами, хитрости
Филотимо — владишки данък
Фимиам — тамян
Фортуна — съдба; сляп случай
Фрусат (фърсат) — сгоден случай

Хадам! — Остави!
Хаир — сполука
Хак — право, правда; заплата
Хакикак — наистина
Халис — чист, истински
Харч — разходи
Хатишериф — султански указ
Хелбета — разбира се
Хизмети — работа, служби
Хинаети — лоши

Хондрокефал — дебелоглав
Художество — изкуство, занаят

Чейречец — четвъртинка
Челябия — чиновник в митрополията; господин
Честио — с чест, с уважение
Чокои — едри земевладелци
Чолтар (чултар) — конско покривало
Чуфа (чоха) — сукно (плат)

Шан — слава, чест
Шиирет — дявол, хитрец
Шукир — благодарност

Якоже — както
Янлашлък — грешка
Ясакчия — телохранител
Япия — сграда

СЪДЪРЖАНИЕ

НЕОФИТ БОЗВЕЛИ
СЪЧИНЕНИЯ

РЕДАКТОР ИВАН СЕСТРИМСКИ
ХУДОЖНИК КЪНЧО КЪНЕВ
ХУД. РЕДАКТОР ЕЛЕНА МАРИНЧЕВА
ТЕХН. РЕДАКТОР ЦВЕТАНА АРНАУДОВА
КОРЕКТОР МАРИАНА ПЕНЧЕВА

ФОРМАТ 54/78/16; ТИРАЖ 15 100 екз.;
ПЕЧАТНИ КОЛИ 17,50; ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 12,33
ИЗД. № 2624, Л. Г. VI/32; ПОРЪЧКА № 199/1968 г.
НА ИЗД. „БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ“;
ДАДЕНА ЗА НАБОР НА 27. VII. 1968 г.;
ИЗЛИЗА ОТ ПЕЧАТ НА 15. XI. 1968 г.;
ЦЕНА 1,28 ЛВ.

ДПК „ДИМИТЪР БЛАГОЕВ“ — СОФИЯ